

نور الدین
۵/۲/۳۵
۱۱۱۱

جاویدنا

معرفہ نگ

اقبال

11A

CHECKED-2002

~~XXXXXXXXXX~~

CHKR

CHECKED 1996-97

فہرست مضامین

شمار	مضمون	صفحہ
۱	مناسبات	۱
۲	تمہید آسمانی انجنتین روز آفرینش - بکھویش می کند آسمان زمین را	۷
۳	نغمہ ملائک	۱۰
۴	تمہید زمینی آشنا کارامی شود روح حضرت رومی و شرح می دهد اسرار معراج را	۱۱
۵	زردان کہ روح زمان و مکان است مسافر ابیاحت عالم علوی می برد	۲۱
۶	زمرنہ انجم	۲۳
۷	فلک قمر	۲۹
۸	عارف ہندی کہ بیکے از عارفان قمر خلوت گفته و اہل ہند اور جہان دورست می گویند	۳۲
۹	نہ تاسخن از عارف ہندی	۳۸
۱۰	جلوہ سروش	۴۱
۱۱	نوائے سروش	۴۲
۱۲	حرکت بہوادی رغبت کہ ملائکہ اور اودای طواسین می نامند	۴۴
۱۳	طاسین گوتم (توبہ آوردن زن رتقاعہ عشوہ فروش)	۴۸

شمار	مضمون	صفحه
۱۴	طایسن زرتشت (آزمایش کردن اهرمن زرتشت را)	۵۱
۱۵	طایسن میخ (روایه حکیم طاسطانی)	۵۵
۱۶	طایسن محمد (نوحه ابوچهل در حرم کعبه)	۵۸
۱۷	فلک عطارد	۶۱
۱۸	زیارت ارواح جمال الدین افغانی و سعید حلیم پاشا	۶۳
۱۹	دین و وطن	۶۷
۲۰	اشتر اک و ملوکیت	۶۹
۲۱	شرق و غرب	۷۱
۲۲	محکات عالم قرآنی	۷۴
۲۳	خلافت آدم	۷۴
۲۴	حکومت الهی	۷۸
۲۵	ارض ملک خداست	۸۰
۲۶	حکمت خیر کثیر است	۸۲
۲۷	پیغام افغانی بملت روسیه	۸۷
۲۸	غزل زنده رود	۹۳
۲۹	فلک زهره	۹۷
۳۰	مجلس خدایان اقوام قدیم	۱۰۰
۳۱	نذر بل	۱۰۲
۳۲	فروفتن بدریاے زهره و دیدن ارواح فرعون و کشره را	۱۰۴

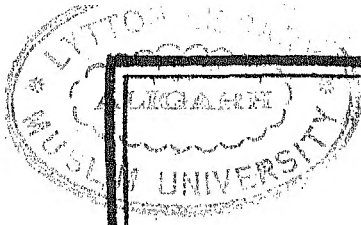
شمار	مضمون	صفحه
۳۳	نمودار شدن درویش سودانی	۱۰۹
۳۴	فلک مریخ	۱۱۳
۳۵	اِبل مریخ	۱۱۵
۳۶	بر آمدن انجم شناس مریخی از رصد گاه	۱۱۷
۳۷	گردش در شهر مرغین	۱۲۱
۳۸	احوال دوشین مریخ که دعوائے رسالت کرده	۱۲۶
۳۹	تذکیر بقیه مریخ	۱۲۷
۴۰	فلک مشتری	۱۳۱
۴۱	ارواح جلیله حلاج و غالب و قرة العین طاهره که نشین بهشتی نگردیدند و گردش جاوداں گرایند	۱۳۳
۴۲	نوائے حلاج	۱۳۵
۴۳	نوائے غالب	۱۳۶
۴۴	نوائے طاهره	۱۳۷
۴۵	زنده رود مشکلات خود را پیش ارواح بزرگ می گوید	۱۳۸
۴۶	نمودار شدن خواجه اِبل فراق ابلیس	۱۵۶
۴۷	نالایک ابلیس	۱۶۰
۴۸	فلک زحل	۱۶۳
۴۹	ارواح رزلیکه که با ملک ولست خداری کرده و دوزخ ایشان را قبول نکرده	۱۶۵
۵۰	قلم خونین	۱۶۷

صفحہ	مضمون	شمار
۱۶۸	آشکارای شود و روح ہندوستان	۵۱
۱۶۸	روح ہندوستان نالہ و فریادی کند	۵۲
۱۷۱	فریادیکے از رمدق نشینان قلم غویں	۵۳
۱۷۳		۵۴
۱۷۵	مقام حکیم المانوی نطشہ	۵۵
۱۷۸	حرکت بجنبت الفردوس	۵۶
۱۸۱	قصر شرف النسا	۵۷
۱۸۴	زیارت امیر کبیر حضرت سید علی ہمدانی و ملاطہر غنی کشمیری	۵۸
۱۸۵	در حضور شاہ ہمدان	۵۹
۱۹۷	صحبہ با شاعر ہندی برتری بہری	۶۰
۲۰۰	حرکت بہ کاخ سلاطین مشرق (نور ابدالی سلطان شہید)	۶۱
۲۰۵	نموداری شود و روح ناصر خسرو ملوی و غزلے متاثر سرسیدہ غائب می شود	۶۲
۲۱۴	پیغام سلطان شہید بہ رود کاہیری (حقیقت حیات و مرگ و شہادت)	۶۳
۲۱۹	زندہ رود و شخصیت می شود از فردوس و تقاضاے حوران بہشتی	۶۴
۲۲۰	غزل زندہ رود	۶۵
۲۲۱	حضور	۶۶
۲۳۱	خطاب بہ جاوید (سخنہ بہ نژاد نو)	۶۷

دییاجہ

خیال من تہا شائے آسماں بود است
بدوش ماہ و باغوش کہکشاں بود است
گماں مہر کہ ہمیں خاکداں نشین ماست
کہ ہر تارہ جہاں است یا جہاں بود است !

اقبال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مناجات

آدمی اندر جہاں ہفت رنگ	ہر زماں گرم فغاں مانندی چنگ!
آرزوئے ہم نفس می سوزدش	نالہ ہائے دلنواز آموزدش
لیکن ایں عالم کہ از آب و گل است	کے توان گفتن کہ وارائے دل است!
بحر و دشت و کوہ و کہ خاموش و کر	آسمان و ہر وہ خاموش و کر!
رچہ برگردوں ہجوم آستد است	ہر یکے از و بگریستہ ہا تراست!
ہر یکے مانند مایہ چارہ است	در فضا ئے نیلگون آوارہ است!
ہارواں برگ سفر ناکردہ ساز!	بیکراں افلاک و شب و دیر یاز!
ہں جہاں صید است وصیت دیم ما؟	یا اسیر رقتہ از یا دیم ما؟

زار نالیدم صدائے برخواست

ہم نفسِ سرزندِ آدم را کجاست؟

دیدہ ام روزِ جہانِ چارٹوے آنکہ نورش بر سرِ وزد کلخ و کوئے

از ہم سیارہ اورا وجود نیست الا اینکه گوئی رفت و بود

اے خوش آں روزے کہ از ایامِ نیست صبح اورا نیمروز و شام نیست

روشن از نورش اگر گرد و رواں صوتِ اچوں رنگِ دین می توای

غیبها از تاب او گرد و حضور نوبتِ اولایزال و بے مرور!

اے خدا روزی کن آں روزے مرا

وار ہاں زیں وز بے سخنے مرا

آیہ تغیر اندر شان کیست؟ ایں پہر نیلگوں حیران کیست؟

راز و ان علمِ الہیہا کہ ہوو؟ مستِ آں ساقی و آں صہبا کہ ہوو؟

برگزیدی از ہمہ عالم کرا؟ کردی از رازِ درون محسوم کرا؟

اے ترا تیرے کہ مارا سینہ سفت حرفِ آذِ عُوْتی، کہ گفتُ با کہ گفت؟

روئے تو ایمانِ من تکرانِ من جلوہ داری درینِ از جانِ من؟

از زبانِ صد شعاعِ آفتاب

کم نمی گردد دستِ آفتاب

عصرِ حاضر را خرد زنجیرِ پست جانِ بے تابی که من دارم کجاست؟

عمرِ بارِ خویش می چید و جود تائیکے بے تاب جاں آید فود

گر زرنجی این زمینِ شوره زار نیست تخمِ آرزو را سازگار

از درونِ این بگلِ بے حاصلے بس غنیمتِ وصالِ اگر زوید لے!

تو ہی اندرِ شبِ تَنمِ گذر یکِ زمانِ بے نوریِ جانم نگر

شعله را پرِ پیرینه از خاکِ چیت

برق را از برفتِ دنِ پاکِ چیت

زیسم تا زیسم اندرِ سراق و انما آنسوے اینِ سبلی و انقیاد

بستہ در ہمارا برویم باز کن	خاک را با قدسیاں ہمراز کن !
آتش در سینہ من بر سر روز	عود را بگذار و ہمیں زم را بسوز
باز بر آتش بنہ عود مرا	در جہاں آشفتم کن دود مرا
آتش پیما من تیر کن	باتفاق یک نگہ آمیز کن
ماترا جوئیم و تو از دیدہ دور	نے غلط ما کو رو تو اندر حضور !
یکشا ایں پردہ اسرار را	یا بگیر ایں جان بے دیدار را
نخل فکرم نا امید از برگ و بر	یا تبر بفرست یا باد سحر
عقل دادی ہم جنونے دہ مرا	رہ بجنب اندرونے دہ مرا
علم در اندیشہ می گیر و مقام	عشق را کاشانہ قلب لاینام
علم تا از عشق برخوردار نیست	جز تماشا خانہ افکار نیست
این تماشا خانہ سحر سامی است	علم بے روح القدس افسونگری است
بے تجسلی مرد و اندلہ بند	از لکد کو بی خیال خویش مرد

بے تحشی زندگی رنجوری است عقل ہجوری و دیں مجبوری است
 ایں جہان کوہ و دشت و بحیرہ را ما نظر خواہیم و او گوید خبر
 منزلی بخش ایں دل آوارہ را بازوہ با ماہ ایں ماہ پارہ را
 گرچہ از خاکم زوید جز کلام حرف ہجوری نمی گرد و تمام
 زیر گردوں خویش رایا ہم غریب ز آنسوے گردوں بگورانی قریب
 تماشای مہر و ماہ گرد و غروب ایں جہات و ایں شمال و ایں جنوب

از طلسم دوش و فردا بگذرم

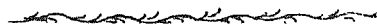
از مہ و مہر و شریا بگذرم

تو فروغ جاوداں ماچوں شدہ اے یک دو دم داریم و آں ہمستعار
 اے تو نشانی نزع مرگ و زیت رشک بریزداں برداں بندہ کیت
 بندہ آفاق گیسو و ناصبور نے غیاب اور اخوش آید نے حضور
 آئیم من جاودانی کن مرا از زمینی آسمانی کن مرا

ضبط درگفتار و کردار سے بدہ جادہ اپید است ز قاس سے بدہ
 آنچه گفتسم از جهانے دیگر است این کتاب از آسمانے دیگر است
 بحر من کم آشوبی خطاست آن کہ در قسم فرو آید کجاست؟
 یک جہاں بر ساحل من آرمید از کراں غیر از رم بجے ندید
 من کہ نوسم ز پیران کہن دارم از روزے کہ می آید سخن!

بر جوانان ہسل کن حرف مرا

بہر شاں پایاب کن حرف مرا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تمهید آسمانی نخستین روز آفرینش

نکوهش می کند آسمان زمین را

زندگی از لذت غیب و حضور	بست نقش این جهان نزد و دور
آں چنان تا نفس از هم گسخت	رنگ حیرت خاؤه ایام ریخت
هر کجا از ذوق و شوق خوگری	نفسه من دیگرم تو دیگری
ماه و اختر را خرام آموختند	صد چراغ اندر فضا فروختند
بر سپهر نیلگون زو آفتاب	خیمه زرلفت با سیم طناب
از افق صبح نخستین سرکشید	عالم نوزاده را در برکشید

ملکِ آدمِ خاکدانے بود و بس	دشتِ او بے کاروانے بود و بس
نے بچو ہے آجیوئے درستیٰ	نے بھرائے سحابے ریز ریز
نے سرو و طائران در شاخار	نے رم آہو میسان مرغزار
بے تجلی ہائے جاں بحر و بیش	دو و بچیاں طلیسانِ پیکرش
سبزہ باد نسو و دیں نا دیدہ	اندر اعماقِ زمیں خوابیدہ
طستِ زینچسہ رخ نیلی بر زمیں	"روزگار کس ندیدم این چنیں
چو تو در پہنائے من کوئے کجا	جز بقصدِ یلم ترا نورے کجا
خاک اگر الوند شد جز خاک نیست	روشن و پائندہ چوں افلاک نیست
یا بزی با ساز و برگِ دلبری	یا بمیر از ننگ و عارِ کمتری
شد زمیں از طعنہ گردوں خجل	نا امید و دل گران و مضمل

پیشِ حق از درو بے نوری تپید

تا ندائے ز آئسہ گردوں رسید

غم مخور، اندر خمیرِ خود نگر	اے ایمنے از امانت بے خبر
نے ازاں نورے کہ بینی در جہات	روز ہا روشن ز غوغائے حیات
نورِ جاں پاک از غبارِ روزگار	نورِ صبح از آفتابِ داغدار
از شعاعِ ہر دمہ سیار تر	نورِ جاں بے جادہ ہا اندر سفر
نورِ جاں از خاکِ تو آید پدید!	شہ از لوحِ جاں نقشِ امید
عشقِ او بر لامکاں شبخوں زند	عقلِ آدم بر جہاں شبخوں زند
چشمِ او بیدار تر از جبریل!	راہِ داں اندیشہ او بے دلیل
یک رباطِ کہنہ در راہِش فلک!	خاک و در پر واز مانند ملک
مثلِ نوکِ سوزن اندر پرنیاں!	می خلد اندر وجودِ آسماں
بے نگاہِ او جہاں کور و کبود!	داغِ ناشوید ز دامنِ وجود
روزگاراں را چو ہمیشہ است او	گرچہ کم تبیح و خونریز است او
تا بہ سببِ ذات را اندر صفت	چشمِ او روشن شود از کائنات

’ہر کہ عاشق شد جمالِ ذات را
اوست سید جملہ موجودات را“

نغمہ ملائک

فروغِ مشتبہ خاک از نوریاں افزوں شود روزے
زمیں از کوبِ تقدیر او گردوں شود روزے
خیالِ او کہ از سیلِ حوادث پرورش گیرد
ز گردابِ سپہرِ نیلگوں بیرون شود روزے!
یکے در معنی آدمِ نگر! از ما چہ می پرسی
ہنوز اندر طبیعتِ می خلد موزوں شود روزے!
چناں موزوں شود این پیش پا افتادہ مضمونے
کہ یزدانِ رادل از تاثیر او پُرخون شود روزے!

تمہید زمینی

آشکارا می شود روح حضرت مومی و شرح می دہ اسرار معراج را

عشق شورا نیکنز بے پروائے شہر شعلہ او میرد از غوغائے شہر

خلوتے جوید بدشت و کوہ سار یارب دریائے ناپیدا کنار

من کہ دریا راں ندیدم محرے بر لب دریا بیا سودم دے

بحر و ہنگام غروب آفتاب نیلگوں آب از شفق لعل مذاہب

کور را ذوق نظر بخشد غروب شام را رنگ سحر بخشد غروب!

با دل خود گفتگو با دأشتم آرزو ہا جستجو با دأشتم

آنی و از جا ودانی بے نصیب! زندہ و از زندگانی بے نصیب!

تشنہ و دور از کنار چشمہ سار می سرودم این غزل بے اختیار

غزل

"بکشاے لبِ قندِ فراوانم آرزوست بنمائے رخِ که باغ و گلستانم آرزوست
 یک دست جامِ بادہ و یک دست زلفِ یار رقصِ خنیں میانہ میسہ انم آرزوست
 گفتی زنا ز بیش مر بجاں مرا برو آں گفتنت کہ بیش مر بجاںم آرزوست
 اے عقل تو ز شوقِ پرآگندہ گئے شو اے عشق نکتہ بجائے پریشانم آرزوست
 این آبِ ناز چرخِ چو سیل است بجوفا من ماہیم نہنگم و عنانم آرزوست
 جانم لول گشت ز فرعون و ظلم او آں نورِ جیبِ موسیٰ عمرانم آرزوست
 دی شیخ با چراغِ ہی گشت گر دہشہر کزدیو و دو دلو لم و انس انم آرزوست
 زیں ہمرہاں سست عنانم دم گرفت شیر خدا و رستم دستانم آرزوست

گفتم کہ یافت می نشود جستہ ایم ما
 گفت آنکہ یافت می نشود و انم آرزوست (روی)

موج مضطربت بر سنباب آب	شد افق تاز از زیان آفتاب
از متاعش پارہ دزدیدم	کو کجے چوں شاہدے بالائے بام!
روح رومی پرده ہارا بر درید	از پس کہ پارہ آمد پدید!
طلعتش رخشندہ مثل آفتاب	شیب او فرخندہ چوں عہد شباب
پیکرے روشن ز نورِ سردی	در سراپایش سرورِ سردی
بر لب او سترِ پنهان وجود	بندائے حرف و صوت از خود کشود
حرف او آئینہ آویختہ	علم با سوزِ دروں آمیختہ!
گفتش موجود و ناموجود چیست؟	معنی محمود و نامحمود چیست؟
گفت "موجود آنکہ می خواهد نمود	آشکارائی تقاضائے وجود
زندگی خود را بخویش آراستن	بر وجود خود شہادت خواستن
انجمن روزِ الست آراستند	بر وجود خود شہادت خواستند!
زندہ یا مردہ یا جاں بلب	از نہ شاہد کن شہادت را طلب

خویش را دیدن بنور خویشتن	شاید اول شعور خویشتن
خویش را بین ^{دین} بنور دیگرے	شاید ثانی شعور دیگرے
خویش را دیدن بنور ذات حق	شاید ثالث شعور ذات حق
حق و قائم چون خدا خود را بشمارا	پیش این نور ارمانی استوار
ذات را بے پرده دیدن زندگی است	بر مقام خود رسیدن زندگی است
مصطفیٰ راضی نشد الا بذات	مرد مومن در سازد با صفات
امتحانے روبروئے شایدے	چیت معراج آرزوئے شایدے
زندگی مارا چو گل را رنگ و بو	شاید مادل که بے تصدیق او
اگر بماند هست او کامل عیار	در حضورش کس نماند استوار
پنجمه گیر اندر گره تابے که هست	ذره از کف مده تابے که هست
پیش خورشید آزمون خوشتر است	تاب خود را بر آزمون خوشتر است
امتحان خویش کن موجود، باش	پیکر فرسوده را دیگر تراش

این چنین موجود محمود است و بس

ورنه ناره زندگی دوداست و بس

باز گفتم پیش حق رفتن چیاں؟	کوه خاک و آب را کفتن چیاں؟
آمر و خالق بروں از امر و خلق	ماز شست و زنگار از خست و خلق
گفت "اگر سلطان ترا آید بدست	می توان افلاک را از هم شکست
باش تا عریاں شود این کائنات	شوید از دامان خود گرد و جہات
در وجود او نه کم بینی نه بیش	خویش را بینی از و او را از خویش
نکتہ "الابسلطان" یاد گیر	ورنه چوں مورو ملخ در گل بسیر
از طریق زاون لے مرو نکوے	آندی اندر جهان چار سوے
ہم بروں بستن بزادن می توان	بندہ از خود کشادن می توان
لیکن این زادن نہ از آب و گل است	واند آں مرفے کہ او صاحب دل است

کفتن - شگفتن + الابسلطان تلخ بآیه شریفہ یا معشر الجن

آں ز مجبوری است ایں از اختیار
 آں یکے با گریہ ایں با خندہ لیت
 آں سکون و سیر اندر کائنات
 آں یکے محتاجی روز و شب است
 زاد و نطفہ از شکست اشکم است
 زاد و نطفہ از شکست عالم است
 ہر دو زاد و نطفہ را دلیل آمد اذال
 آں بلب گویند و ایں ازین جان

جان بیدارے چو زاید در بدن

رزہ ہا افتد دریں ویر کہن

گفتم ایں زاد و نطفہ کی حیثیت؟
 شہوہ ہائے زندگی غیب و حضور
 گفت "شانے از شوئے زندگی است"
 آں یکے اندر ثبات آں در مرور
 کہ بخلوت می گدازد خویش را
 کہ بخلوت جمع سازد خویش را
 خلوت اور روشن از نور صفات
 خلوت او مستنیر از نور ذات

عقل اور اسوے جلوت می کشد	عشق اور اسوے خلوت می کشد
عقل ہم خود را بدیں عالم زند	عشق ہم آب و گل را بشکند
می شود ہر نگ رہ اورا ادیب	می شود برق و سحاب اورا خطیب
چشش از ذوق نگہ بیگانہ نیست	لیکن اورا جرات زندانہ نیست!
پس ز ترس راہ چوں کورے رود	نرم نرمک صورت مورے رود
تا خرد پچیدہ تر بزرگ بوست	می رو و آہستہ اندر راہ دوست
کارش از تدبیرج می یا بد نظام	من نہ دامن کے شود کارش تمام!
می نداند عشق سال و ماہ را	دیروز و زود و نزدیک و دور راہ را
عقل در کوہے شکافے می کند	یا بگرد او طوافے می کند
کوہ پیش عشق چوں کاہے بود	دل سیر السیر چوں ماہے بود
عشق شبخونے زدن بر لامکاں	گور را تا دیدہ رفتن از جہاں!
زور عشق از باد و خاک آب نیست	قوتش از سختی اعصاب نیست

عشق بانان جوینِ خیبر کشاد	عشق در اندامِ مہ چاکے نہاد
کلمہ نرود بے ضربے شکست	لشکرِ فرعون بے حربے شکست
عشق درجاں چون چشم اندر نظر	ہم درونِ خانہ ہم بیرون در
عشق ہم خاکسترو ہم آگدست	کارِ او از دین و دانش برتر است
عشق سلطان است بران میں	ہر دو عالم عشق را زیرِ نگین
لا زمان و دوشِ فرائے ازو	لا مکان و زیر و بالائے ازو
چوں خودی را از خدا طالب شود	جملہ عالم مرکب اور اکب شود
آشکارا تر مقامِ دل ازو	جذبِ این دیر کہن باطل ازو
عاشقان خود را بیزواں می بہند	عقل تا دلی بقرباں می دہند
عاشقی؟ از سوہ بے سوئی حرام	مرگ را بر خویش تن گرداں حرام
اے مثالِ مردہ در صندوقِ گور	می تو اں بر خاستن بے بانگِ صو!
ورگلو داری نواہا خوب و نغز	چند اندر گل بنالی مثلِ چغز

بر مکان و بر زمان سوار شو فارغ از پیکار این ز تار شو
 تیز تر کن این دو چشم و این دو گوش ہر چہ می بینی پیش از راہ ہوش
 آں کسے کو بانگِ موراں بشنود ہم ز دوراں ستر دوراں بشنود
 آں نگاہ پرودہ سوز از من بگیر کو چشم اندر نمی گردد اسیر
 آدمی دید است باقی پوست است

دید آں باشد کہ دید دوست است
 جسد تن را در گداز اندر بصر

در نظر رو و در نظر رو و در نظر (روی)

تو ازین نہ آسماں ترسی؟ مہترس از فراخائے جہاں ترسی؟ مہترس
 چشم بکش بر زمان و بر مکاں این دویک مال است از احوال جاں
 تا نگہ از جلوہ پیش افتادہ است اختلاف دوش و نہ از اوہ است
 دانہ اندر گل بطلست خانہ از فضائے آسماں بیگانہ

یہیچ می داند کہ در جائے فراخ می توان خود را نمودن شاخ شاخ؟

جوہر او چیست؟ یک فوقِ نموت

ہم مقامِ اوست این جوہر ہم اوست

اے کہ گوی محل جان است تن سببِ جاں را در نگر بر تن متن

محلے نے، حالے از احوالِ اوست مجلس خواندنِ قریبِ گفتگوست!

چیت جاں؟ جذبِ سرور و سوز و درد ذوقِ تسخیرِ سپہرِ گرد گرد!

چیت تن؟ بارنگِ بوخو کردن است با مقامِ چار سو خو کردن است

از شعور است این کہ گوی نزد و دور چیت معراج؟ انقلابِ اندر شعور

انقلابِ اندر شعور از جذبِ شوق و ارہاند جذبِ شوق از تحت و فوق

ایں بدن با جان ما انباز نیست

مشتِ خاکِ مانعِ پرواز نیست

زروان کہ رُوحِ زمان و مکان است

مساقر البیاض عالمِ علوی می برد

از کلاش جانِ من بے تاب شد	در تنم ہرزہ چوں سیلاب شد
ناگہاں دیدم میانِ غرب و شرق	آسماں در یک سحابِ نور غرق
ز اس سحابِ افروختہ آمد فرو	باد و طلعتِ این آتشِ آں چو دو باد
آں چو شبِ تاریکِ آیرِ روشن شہت	چشمِ میں بیدار و چشمِ آں بخواب
بالِ اورا رنگہائے سبز و زرد	سبز و سہیں و کبود و لاجورد
چون خیالِ اندر مزاجِ اورے	از زبیں تا کہکشاں اورا وے
ہر زمانِ اورا ہر اے دیگھے	پر کشا دن و رخصتائے دیگرے
گفت ز روئےم بہاںِ راقا ہرم	ہم نہا نم از نگہ ہم ظاہر م

بستہ ہر تدبیر بالتذیر من	ناطق وصامت ہمہ پنخیر من
غنچہ اندر شاخ می بالذمن	مرنگ اندر آشیاں نالذمن
دانہ از پرواز من گرد و نہال	ہر فراق از فیض من گرد و وصال
ہم عتابے ہم خطا بے آورم	تشنہ سازم تا شرابے آورم
من جیساتم، من ماتم، من نشور	من حساب دوزخ و فردوس و حور
آدم و افرشتہ در بند من است	عالم شش روزہ فرزند من است
ہر گلے کز شاخ می چینی منم	اُم ہر چیزے کہ می بینی منم
در طلسم من اسیر است این جہاں	از دم ہر لحظہ پیر است این جہاں
لی مع اللہ ہر کرا در دل نشست	آں جو انمردے تسلیم من شکست

گر تو خواہی من نباشم در میاں

لی مع اللہ یا ز خواں از عین جاں

لی مع اللہ - تلخیص حدیث لی مع اللہ وقت،

درنگاہ او نمی داغم چه بود از نگاہم این کہن عالم رہ بود
 یا نگاہم بر دگر عالم کشود یا دگر گوں شد ہماں عالم کہ بود
 مردم اندر کائنات رنگ بود ز اوم اندر عالم بے باے وہو
 رشتہ من ز اں کہن عالم گست یک جہان تازہ آمد بدست
 از زیان عالمے جاغم تپسید تا دگر عالم ز خاکم برومید
 تن سبک تر گشت جہاں سیار تر چشم دل بیندہ و بیدار تر

پرودگی با بے حساب آمد پدید

نغمہ انجم بگویش من رسید

ایرہزمنہ انجم

عقل تو حاصل بیات عشق تو تر کائنات
 پیکر خاک اندیش بیا این سوئے عالم جہات

زهره و ماه و مشتری از تو رقیب یک دگر
 از پئے یک نگاه تو کشش تجلیات
 در ره دوست جلوه هست تازه بتازه نو بنو
 صاحب شوق و آرزو دل نه دهد بکلیات
 صدق صفات زندگی نشو و نماست زندگی
 تا ابد از ازل بتا ز ملک خداست زندگی

شوق غزل سراے را رخصت های و هویده
 باز به رند و محتجب باده سبب سویده
 شام و عراق و هند و پارس خوبه نبات کرده اند
 خوبه نبات کرده را تلخی آرزویده
 تا بهیم بلند موج معرکه بنا کند
 لذت سیل تند رو باد دل آبجویده

مرد فقیر آتش است بیری و قیصری خس است
 فال و فسر ملوک را حرف برهنه بس است!
 دبدبه قلندری طنطنه سکت ذری
 آن همه جسد به کلیم این همه حس سامری
 آن بنگاه می کشد این به سپاه می کشد
 آن همه صلح و آشتی این همه جنگ و دآوری
 هر دو جهان کشتند هر دو دوام خواستند
 این به دلیل قاهری آن به دلیل دلبری
 ضرب قلندری بیارسد سکندری شکن
 رسم کلیم تازه کن رونق ساحری شکن!

فلكية

فلکِ قمر

ایں زمین و آسماں ملکِ خداست
 ایں مہ و پرویں ہمہ میراثِ ماست !
 اندریں رہ ہرچہ آید در نظر
 بانگاہِ محرمے او را نگر
 چوں غریباں در دیارِ خود مرو
 اے ز خود گم اند کے میباک شو !
 ایں و آں حکم ترا بردل زند
 گر تو گوئی ایں کن آں کن کسند
 نیست عالم جز بتانِ چشم و گوش
 اینکہ ہر فردائے اویسر چو دوش !
 در بیابانِ طلب دیوانہ شو !
 چوں زمین و آسماں رالے کنی
 یعنی ابراہیم ایں بتخانہ شو !
 ایں جہان آں جہاں راطے کنی
 ایں جہان آں جہاں راطے کنی
 از خدا ہفت آسماں دیگر طلب
 صد زمان و صد مکان دیگر طلب

بے خود افتادن لبِ عجبے بہشت بے نیاز از حربِ ضربِ خوبِ زشت
گر نجات یافت از جہنم گورخوشترا از بہشتِ رنگِ بوست!

اے مسافر جاں بسید و از مقام

زندہ تر گردد ز پروازِ مدام!

ہم سفر با اختیاراں بودن خوش است در سفر یک دم نیا سودن خوش است
تا شدم اندر فضا ہا پے سپر آنچه بالا بود زیر آمد نظر
تیرہ خاکے برتر از قنیلِ شب! سایہ من بر سر من اے عجب!
ہر زمان نزدیک تر نزدیک تر تا نمایاں شد کہستانِ قمر
گفت رومیؒ از گمانہا پاک شو خوگرِ رسم و رہِ افلاک شو
ماہ از ما دور و با ما آشنارت این نخستین منزل اندر راہِ باست

دیروز و روزگارش دیدنی است

غار ہائے کوہسارش دیدنی است

آن سکوت آن کوہسار ہوناک
 اندروں پر سوز و بیروں چاک چاک
 صبحیل از خافطین و یلدرم
 بردہانش دود و نار اندر شکم
 از درونش سبزہ سر بر نزد
 طائرے اندر فضایش پر نزد
 ابرہا بے غم ہوا ہا تنہا و تیز
 با زمین مردہ اندر ستیز
 عالے فرسودہ بے رنگ و صوت
 نے نشان زندگی دروے نہ موت!
 نے بنافش ریشہ نخل حیات
 نے پُصلپ وز گارش حادثات!

گرچہ ہست از دودمان آفتاب

صبح و شام او ترا یاد افتاب

گفت رومی خیز و گامے پیش نہ
 دولت بیدار را از گفت مدہ
 باطنش از ظہر او خوشتر است
 در قفار او جہانے دیگر است!
 ہرچہ پیش آید تراے مرد ہوش
 گیر اندر حلقہ ہائے چشم و گوش

خافطین و یلدرم - کہ ہائے آتش فشان قمر قفار - غار

چشم اگر بیناست ہر شے دیدنی است در ترازوئے نگہ بنجیدنی است
 ہر کجسار و می برد آنجسارو یک دودم از غیر او بیگانه شو
 دست من آہستہ سوئے خود کشید
 تند رفت و بر سر غائے رسید

عارف ہندی کہ بہ یکے از غار ہائے قمر خلوت

گرفتہ و اہل بہت را و راہ ہاں دست می گویند

من چو کوران دست برووش رفیق پانہں سوم اندران غار عمیق
 ماہ را از ظلمتش دل داغ داغ اندر و خورشید محتاج چراغ
 وہم و شک من شبیخوں ریختند عقل و ہوشم را بدار آویختند
 راہ فرستم رہزناں اندر کیوں دل تہی از لذت صدق و یقین

صبح روشن بے طلوع آفتاب!	تتا نگہ را جلوہ باشد بے حجاب
دیو سارا از نخلہائے سر بلند	وادئی ہر سنگِ اوزنار بند
یا خیال نقش بند در منام!	از سرشت آبِ خاک است این مقام
سایہ از بقیلِ خاکش عین نور	در ہوئے او چوئے ذوق و سرور
نے کنارش از شفقِ باغ و زرد	نے زمینش را سپہرِ لا جورد
دو دگر و صبح و شام آبخا نمود	نور در بندِ ظلام آبخا نمود
دیدہ ہا از سرمہ اش روشن سواد	زیرِ نخلے عارفِ ہندی نژاد
گرد او مائے سفیدے حلقہ زن!	موتے بر سر بستہ و عریاں بدن
عالم از دیرِ خیالش پیکرے!	آوے از آب و گل بالاترے
کار او با پیغ نیلی فام نے	وقت اور اگر دوشِ ایام نے
در نگاہش آرزوئے زندگی است!	گفت بار و می کہ ہمراہ تو کیست؟

رُومی

مردے اندر جستجو آواره ثابتے با فطرت سیارہ!
 پختہ تر کارش ز خامی ہائے او من شہیدِ ناتمامی ہائے او
 شیشہ خود را بگردوں بستہ طاق فکرش از جبریل می خواہد صدق!
 چوں عقاب افتد بصیدِ باہ و نہر گرم رواند رطوبتِ نہ سپہر
 حرف با اہل زمین زندانہ گفت حیر و حجت را بت و تہانہ گفت!
 شعلہ با در موجِ دودش دیدہ ام کبریا اندر سجودش دیدہ ام!
 ہر زمان از شوق می نالد چونال می کشد اورا فراق و ہم وصال!

من ندانم چیت در آب و گلش
 من ندانم از مقسام و منزلش

جہاں دوست

عالم از رنگ است و بے رنگی است حق
 چیت عالم؟ چیت آدم؟ چیت حق؟

رُومی

عالم این شمشیر را سنگِ فتن!	آدمی شمشیر و حق شمشیر زن
غرب در عالم خزید، از حق رسید	شرق حق را وید و عالم را ندید
خویش را بے پروہ دیدن زندگی است!	چشم بر حق باز کردن بندگی است
ہم خدا آں بندہ را گوید صلیوات!	بندہ چوں از زندگی گیرد ہر است

ہر کہ از تقدیر خویش آگاہ نیست

خاک او با سوزِ جہاں ہمراہ نیست!

جہاں دوست

بروہو و بروہو بر عدم چمپیدہ است
 کار ما افلاکیاں جز دید نیست
 دوش دیدم ہر نفس از قشمرود
 از نگاہش ذوق دیدارے چکید
 گفتش از محسوساں رائے پیش
 از جمال و ہرہ بگد خستی؟
 گفت "ہنگام طلوع خاور است
 لعلہا از سنگ رہ آید بروں
 رستینزے در کنارش دیدہ ام
 مشرقی این اسرار را کم دیدہ است
 جانم از فردائے او نمید نیست
 ز آسماں افرشتہ آمد فرود
 جز بسوئے خاکدان ماندید
 تو چہ بینی اندر آں خاک خموش؟
 دل بہ چاہ با بے انداختی؟
 آفتاب تازہ اورا در بر است
 یوسفان او ز چہ آید بروں
 رزہ اندر کوہ سارکش دیدہ ام

قشمرود۔ نام کوہے از کوہستان قمر

رخت بند و از مقام آذری تا شود خود گز ترک بست گری
 اے خوش آن قوے کہ جان او پتید از گل خود خویش را باز آفرید!

عریاں را صبح عید آن ساعت
 چوں شود بیدار چشم ملتے!

پیر ہندی اند کے دم در کشید باز در من دید و بے تابا نہ دید
 گفت مرگ عقل؟ گفتم ترک فکر گفت مرگ قلب؟ گفتم ترک ذکر
 گفت تن؟ گفتم کہ ترا و از گردہ گفت جاں؟ گفتم کہ رہز لا الہ
 گفت آوم؟ گفتم از اسرار اوست گفت عالم؟ گفتم او خود رو پرست
 گفت ایں علم و ہنر؟ گفتم کہ پوست گفت حجت چہیت؟ گفتم روئے دوست
 گفت دین عامیاں؟ گفتم شنید گفت دین عارفاں؟ گفتم کہ دید

از کلام لذت جان نش فرود

نکتہ ہائے دل نشیں بر من کشود

نُتائِ سخن از عارفِ ہندی

(۱)

ذاتِ حق را نیست این عالمِ حجاب
غوطہ را حایل نگر دو نقشِ آب !

(۲)

زادن اندر عالمے دیگر خوش است
تاشابِ دیگرے آید بدست !

(۳)

حق در اے مرگ و عینِ زندگی است
بندہ چوں میرد نمی داند کہ چیست !

گرچہ مامرغان سبے بال و پریم
از خدا در علم مرگ افسند و تیریم
(۴)

وقت؟ شبیرنی بزہر آمیختہ
رحمتِ عالمے بقہر آمیختہ!
حالی از قہر شہ بیسی شہروشت
رحمت او اینکہ گوئی در گذشت!
(۵)

کافری مرگ است ای روشن بہاد
کے، سز و با مردہ غازی را جہاد!
مرد مومن زندہ و با خود بجنگ
برخوافت را چچو بر آہو پلنگ!

(۶)

کافر بیدار دل پیش منم
به زویندارے که خفت اندر حرم!

(۷)

چشم کو رست اینکه بیند ناصواب
بیمیکه شب رانه بیند آفتاب!

(۸)

صحبت گل دانه را سازد درخت
آدمی از صحبت گل تیرو بخت!
دانه از گل می پذیرد پیچ و تاب
تا کند صید شعاع آفتاب!

(۹)

من بگل گفتم بگو اے سینہ چاک
 چوں بگیری رنگ و بواز باد و خاک
 گفت گل اے ہوشمند رفتہ ہوش
 چوں پیامے گیری از برق خموش؟
 جاں تن مارا ز جذبِ این و آن
 جذب تو پیدا و جذب ما نہاں

جلوۂ سروش

مرد عارف گفت گور اور بہت مستِ نحو و گردید و از عالم گست
 ذوق و شوق اور از دست اور ہوو در وجود آمد ز تیر نگبِ شہود
 با حضورش ذرّہ ہا مانسِ طور بے حضور او نہ نور و نئے تلہور!

آں شبے بے کو بے را کو بے	نازینے و تسلیم آں شبے
تاب گیر از طلعتش کوہ و کمر	سنبستان دوز فکش تا کمر
خوش سرو آں مست بے پیائے	غرق اندر حب لوہستانہ
ذو فنون مثل سپر ویر سال	پیش او گردنہ خانوں خیال
شکرہ بر کنج شک و بر آہو پاک	اندر اں فالوں سپکر رنگ رنگ
بر رفیق کم نظیر بخشائے راز	من بہ رومی گفت اے دانائے راز
زاو در اندیشہ یزدان پاک	گفت این سپکر چو سیم تابناک
در شبستان و جو و آوارہ سرو	باز بے تابانہ از ذوق تو
تو غریبی من غریبم او غریب	ہمچو ما آوارہ و غریب نصیب
می برو از ہوشش و می آرد ہوش	شان او جیریلی و ناشس سروش
مردہ آتش زندہ از سوزش	غنچہ مارا کشود از شبنمش
چاکہا در پردہ محسوس از دوست	زخمہ شاعر بسا ز دل از دوست

دیدہ ام در نغمہ او عالمے
آتشے گیر از نوائے او دے!

نوائے سروش

ترسم کہ تو مے رانی ز ورق بسراب اندر
زادی بہ حساب اندر میری بہ حساب اندر
چوں سرمہ رازی را از دیدہ فرو شستم
تقدیر احم ویدم پنہاں بکتاب اندر
برکشت و خیاباں تیج، بر کوہ و سیاہاں تیج
برقے کہ بخود پیچید میر و بسحاب اندر!
با مغریباں بودم "پڑجستم و کم ویدم
مردے کہ مقاماتش ناید بحساب اندر!

بے دروہسا بگری آں قرب میسر نیست
 گلشن بگریباں کش اے بُو بگلاب اندر
 اے زاهد طلب ہر ہیں گیرم کہ خودی فانی است
 لیکن تو نہ می بینی طوفان بہ حساب اندر
 ایں صومٹ لاویرے از زخمہ فعلت نیست
 ہجو بہنساں حوئے نالہ بہ رہا با اندر

حرکت بہ وادی پر غمید کہ ملائکہ

اورا وادی طواسین می نامند

رومی آں عشق و محبت را دلیل تشنہ کاماں را گلشن سلبیل

بو بگلاب اندر تلخ بہ مصرع مشہور غزل صدیقیہ "او وزن ومن دراوچوں بو بگلاب اندر"

گفت آں شعرے کہ آتش اندر سوت	اھل اواز گرمی اللہ ہوست !
آں نوا گلشن کند خاشاک را	آں نوا برہم زندا فداک را
آں نوا بر حق گواہی می دہد	با فقیراں پادشاہی می دہد !
خوں از و اندر بدن ستیا تر	قلب از روح الایں بیدا تر
اے ہما شاعر کہ از سخن بہتر	رہزن قلب است ابلیس نظر !
شاعر ہندی ! خدایش یار باد	جان ادبے لذت گفتار باد
عشق را خنک گری آموختہ	با غلیلاں آذری آموختہ !
حرف او چا ویدہ و بے سوز و درد	مرد خوانند اہل درد اورانہ مرد
زاں نوائے خوش کہ نشاند مقام	خوشتراں حرفے کہ گوئی در مقام
فطرت شاعر سراپا جستجوست	خالق و پروردگار آرزوست !
شاعر اندر سینہ ملت چو دل	ملتے بے شاعرے انبار گل !
سوز و مستی نقش بندہ عالمے است	شاعری بے سوز و مستی ماتمے است !

شعر را مقصود اگر آدم گری است

شاعری ہم وارثِ پیغمبری است

گفتم از پیغمبری ہم باز گوے	بہر او با مرد محرم باز گوے
گفت "اقوام و مل آیاتِ اوست	عصر ہائے ماز مخلوقاتِ اوست
از دم او ناطق آمد سنگ و خشت	ماہمہ مانند حاصلِ او چو کشتِ اوست
پاک سازد استخوان و ریشہ را	بالِ جبریلے دہد اندیشہ را
ہائے و ہوئے اندرونِ کائنات	از لبِ او نجم و نور و نازعات
آفتابش را زوالے نیست نیست	منکر اور ایک لے نیست نیست
رحمت حق صحبتِ احرار او	قہر یزدان ضربتِ کرار او
گرچہ باشی عقل کل ازوے مر	زانکہ او بیند تن و جہاں را بہم
تیر تر نہ پا براہِ یرغمد	تا یر سینی آنچه می بایست دید

نجم و نور و نازعات - اسمائے سورہ ہائے قرآن

کنده بر دیوارے از سنگِ قمر
چار طاسینِ نبوت را فکر

شوقِ پروازے ببالِ جبرئیل!	شوقِ راهِ خویش و اندبے دلیل
این مسافرِ خسته گردد از مقام	شوقِ راهِ و راز آمد و دو گام
تا بلند یهائے او آمد پدید	پاز و دمِ ستاره سوئے یغمید
ہفت کوکب در طوائفِ او مدام	من چه گویم از شکوہ آں مقام
عرشیاں از سرمہ خاکش بصیر!	فرشیاں از نور او روشن ضمیر
جستجوئے عالم اسرار داد	حق مرا چشم و دل و گفتار داد

پروہ را بر گیرم از اسرارِ کل
با تو گویم از طوائفِ اسرارِ سل

سنگِ قمر - شمع از سنگِ سفید -

طاسین گوتم

توبہ آوردن زن رقصہ عشوہ فروش
گوتم

مئے دیرینہ و معشوق جواں چیزے نیست
پیش صاحب نظراں حورِ جاناں چیزے نیست!
ہرچہ از محکم و پایندہ شناسی، گذرو
کوہ و صحرا و برو بحر و کراں چیزے نیست!
دانش منسربیاں فلسفہ مشرقیاں
ہمہ بت خانہ و در طوف بیاں چیزے نیست

از خود اندیش و ازیں بادیہ ترساں مگذر
 کہ تو ہستی و وجودِ دوہاں چیزے نیست
 در طریقے کہ بنوکِ مژہ کا ویدم من
 منزل و قافلہ و ریگ و اں چیزے نیست
 بگذر از غیب کہ ایں وہم و گماں چیزے نیست
 در جہاں بودن و رستن ز جہاں چیزے است
 آں بہشتے کہ خدائے تو بخشد ہم ہیج
 تا جہائے عمل تست جہاں چیزے ہست !
 راحت جہاں طلبی؟ راحت جہاں چیزے نیست
 در غم ہم نفساں اشکِ رواں چیزے ہست
 چشمِ محمور و نگاہِ غلط انداز و سرود
 ہمہ خوب است و لے خوشتر از اں چیزے ہست

حسن زخار دے ہست وے دیگر نیت
حسن کردار و خیالات خوشاں چہرے ہست!

رقاصہ

فرست کشکش مدہ ایں دل بے قرار را
یک دوشکن زیادہ کن گیسوئے تابدار را
از تو درون سینہ ام برقِ تحبلی کہ من
بامہ وہبہ دادہ ام تلخی انتظار را
ذوقِ حضور در جہاں رسمِ صنم گری نہاد
عشق فریب می دہد جان اُمیدوار را!
تا بغراغِ خاطرے نغمہ تازہ زخم
باز بہ مرغزارِ دہ طائر مرغزار را

طبع بلند دادہ، ایند ز پائے من کشائے
 تابہ پلاس تو دہم خلعت شہسار را
 تیشہ اگر بنگ زدایں چه مقام گفتگو است؟
 عشق بدوش می کشدایں ہمہ کو ہار را!

طاسین زرتشت

آزمایش کردن اہرمن زرتشت را

اہرمن

از تو مخلوقات من نالاں چوئے از تو مارا فرو دیں مانند دے
 در چہاں خوار و زبونم کردم نقش خود رنگیں ز خونم کردم

زنده حق از جلوہ سینائے تست

مرگ من اندرید بقیائے تست

نخیه بریشاقی یزداں اہلی است	بر مردش راہ رفتن گمراہی است
زہرا در بادہ کلف نام اوست	ارہ و کرم و صلیب انعام اوست
جز دعا ہا فوج تدبیرے نہ داشت	حرف آں بیچارہ تاثیرے نہ داشت
شہر را بگذار و در غائے نشیں	ہم بہ خیلِ نوریان صحبت گزین
از نگاہے کیمیا کن خاک را	از مناجاتے بسوز افلاک را
در کہتاں چوں کلیم آوارہ شو	نیم سوزِ آتش نظر آوارہ شو
لیکن از پیغمبری باید گذشت	از چین ملاگری باید گذشت
کس میانِ ناکساں ناکس شود	فطرتش گر شعلہ باشد خس شود
تا نبوت از ولایت کمتر است	عشق را پیغمبری در و سر است

ارہ - کرم - صلیب - تلیمات بقص پیغمبران -

خیزو در کاشانه وحدت نشین
ترک جلوت گوے و در خلوت نشین!

زرتشت

نور دریاے است ظلمت مالش ہم چمن سیلے نزا و اندر دلش
اندر و نم موبہائے بقیعہ راہ سیل را جز غارت ساحل چه کاه؟
نقش بیرنگے کہ اور اکس ندید جز بخون اہرمن نتوان کشید!
خویشن را و نمودن زندگی است
ضربِ مخور آہ نمودن زندگی است

انہ بلا ہا پختہ تر گرد خودی شاخدارا پر وہ در گرد خودی
مرد حق ہیں جس بحق خود را ندید لا الہ می گفت و در خون تی پسید!
عشق را و لر خون پتیدن آہرستہ ارے و چوب و رس عیدین دوست!

در ره حق هر چه پیش آید نخواست

مرحبا نا مهر با نیهای دوست!

جلوه حق چشم من تنها نخواست	حسن را بے انجمن دیدن خطاست
چیت خلوت؛ در و سوز و آرزوست	انجمن دیداست و خلوت جتجو است
عشق در خلوت کلیم الهی است	چون جلوت می خرامد شاهی است!
خلوت و جلوت کمال سوز و ساز	هر دو حالات و مقامات نیاز
چیت آں؟ بگذشتن از دیر و کنشت	چیت ایس؟ تنها نه رفتن و رهشت!
گرچه اندر خلوت و جلوت خداست	خلوت آغاز است و جلوت انتهاست
گفتم پیغمبری در دسراست	عشق چوں کامل شود آدم گراست!

راه حق با کار و اں رفتن خوش است

همچو جاں اندر جہاں رفتن خوش است!

طاسین مسیح

رویائے حکیم طالستانی

وادی بے طائر و بے شاخ و برگ!	در میان کوہسار ہفت مرگ
آفتاب اندر فضایش تشنہ میر!	تابِ مہ از دو دگر و او چو قیہ
خمِ نجم مانند جوئے کہکشاں	رو و سیماں اندراں وادی واں
تندیس و موج موج وینچ وینچ	پیش او پست و بلند راہ ییچ
باہراراں نالہ ہائے بے اثر!	غرق در سیماں مردے تاکر
تشنہ و آبے بجز نہ سیماں ہے!	قسمت او ابر و باد و آب نے

طالستانی۔ نام حکیم و مصلح روسیہ

برکراں دیدم ز نے ناز کرتے چشم او صد کارواں را رہنے
 کافری آموز پیران کنشت از نگاہش زشت خج و خوب زشت
 گفتش تو کیستی نام تو چیست؟ ایں سراپا نالہ و سر یاو کیست؟
 گفت در چشم فسون سامی است نامم افزنگین و کارم ساحری است!
 ناگہاں آں جوئے سیمیں رخ بہت استخوان آں جواں در تن شکست
 بانگ زوئے وائے برقت یرمن وائے بر سر یاو بے تاثیر من!
 گفت افزنگیں "اگر داری نظر اند کے اعمال خود را ہم نگر
 پویر مریم آں چراغ کائنات فوراً و اندر جہات بے جہات!
 آں فلاطوس آں صلیب آں روئے زرد زیر گردوں تو چہ کردی او چہ کرد!
 لے بجانت لذت ایماں حرام لے پرستار بتان سیم خام

قیمت روح القدس نشناختی

تن خریدی نفت در جاں در باختی!

طعنہ آں نازنین جلوہ مست آں جواں رانشتر اندر دل شکست
 گفت "اے گندم نمائے جو فروش از تو شیخ و برہمن ملت فروش!
 عقل و دیں از کافر یہائے تو خوار عشق از سوداگر یہائے تو خوار!
 ہر تو آزار و آزار بہنہاں کین تو مرگ است و مرگ ناگہاں!
 صحتے با آب و گل و زیدہ بندہ را از پیش حق دزدیدہ
 حکمت کو عقدہ اشیا کشاد با تو غیر از منکر چنگیزی نداد
 داند آں مردے کہ صاحب جہر است جرم تو از جرم من سنگیں تراست
 از دم اورفتہ جاں آمد بتن از تو جاں را و خنہ می گرد و بدن
 آنچه ما کریم با ناسوت او ملت او کرد بالا ہوت او

مرگ تو اہل جہاں از ندگی است
 باش! تا بستی کہ انجام تو چیت!

طاسین محمد

نوحہ روح ابوہل در حرم کعبہ

سینہ ما از محمد داغ داغ !	از دم او کعبہ را گل شد چراغ !
از ہلاک قیصر و کسرے سرود	نوجوانان را ز دست مار بود
ساحر و اندر کلاش ساحری است	ان و حرف لاله خود کافری است
تا بساط دین آبا در نور و	با خداوندان ما کرد آنچه کرد !
پاش پاش از ضربت شلات و منات	انتقام از مے بگیرے کائنات
دل بنائب بست و از حاضر گشت	نقش حاضر را فسون او شکست
دیدہ بر غائب فرو بستن خط است	آنچه اندر دیدہ می نماید کجاست !

پیش غائب سجدہ بردن کوری است دین نو کور است کوری دوری است

نہم شدن پیش خدائے بے جہات!

بندہ را فو قے یخشد ایں صلوت!

مذہب اذ قاطع ملک و نسب از قریش و منکر از فضل عرب!

در نگاہ او یکے بالا و پست با غلام خویش بر یک خوان نشست!

قدر احرار عرب شناخته با کلفتان حبش در ساخت

احمران با اسوداں آمیختند آبروئے دودمانے ریختند!

ایں مساوات ایں مواخات عجمی است خوب می ذانم کہ سلمان مزدکی است

ابن عبداللہ فریض خوردہ است رستخیزے بر عرب آوردہ است!

عزت ہاشم ز خود ہجو رگشت از دور کدت چشم شاں بے نور گشت

عجمی را اصل عدنانی کجاست گنگ را گفتار سبمانی کجاست

کلفت - فریو و بیگل - سلمان - حضرت سلمان فارسی - عدنان - جد عرب - سبمان - یکے از نصیبان عرب

چشم خاصانِ عرب گردیدہ کور بر نیائی اے زہیر از خاکِ گور؟

اے تو مارا اندریں صحرِ دلیل

بشکن افسونِ فوائے جسِ سبیل!

باز گوئے سنگِ اسود باز گوئے آنچه دیدیم از محمد باز گوئے

اے سبیل اے بندہ را پوششِ پد خانہ خود را ز بے کیشاں بگیر

گلہ شاں را بگرگاں کن سبیل تلخ کن خرمائے شاں را بنجیل!

صرصرے وہ با ہوائے بادیہ آنہمُ اعجازِ نخلِ حاویۃ

اے منات اے لات ازین منزل مرو گرز منزل می روی از دل مرو

اے ترا اندر دو چشمِ ما وفاق

ہلتے ان کنت از معتِ الفراق

زہیر - شاعر مشہور عرب

آنہمُ اعجازِ المکرۃ قرانیہ

ان کنت از معتِ الفراق - پارہ از شعر امر القیس یعنی ہلتے مدہ اگر قصدِ حیاتی کردہ

فلك عطارد

زیارتِ ارواحِ جمال الدین

افغانی و سعید حلیم پاشا

در تماشا ئے تجلی ہائے خویش!	مشت خاکے کار خود را برده پیش
یا بدام من اسیر آمد وجود!	یا من افتادم پام ہست و بود
من را فلاکم کہ افلاک از من است؟	اندریں نیلی تنق چاک از من است؟
یا ضمیر من فلک را در گرفت!	یا ضمیر را فلک در بر گرفت
آنچه می بیند نگہ چون است؟ صیت؟	اندرون است این کہ بیرون است صیت؟
پیش خود بسیم جانے دیگرے	پر زخم بر آسمانے دیگرے
عالے از خاکِ مادرینہ تر	عالے باکوہ و دشت و بحر و بر
دستبرو آدمے نا دیدہ	عالے از ابر کے بالیدہ

تقشہ نابستہ بر لوح وجود

خروہ گیر فطرت آنجا کس نبو!

من بہ رومی گفتم این صحر خوش است	در کہستان شورش دریا خوش است
می نیایم از حیثات این جانشان	از کجای می آید آواز اذان؟
گفت رومی "این مقام اولیت	آشنا این خاکداں با خاک است
بوالبشر چون رخت از فردوس ببت	یک دورے اندرین عالم نشست
این فضا با سوز آہش دیدہ است	نالہ ہائے صبح گاہش دیدہ است
زائران این مقام ارجمند	پاک مردان از مقامات بلند
پاک مردان چون فضیل و یوسفید	عارفان مثل جنسید و بایزید

خیز تا مارا نماز آید بدست

یک دو دم سوز و گداز آید بدست

رفتہ و دیدیم دو مرد اندر قیام مقتدی تا تار و افغانی امام

پیر رومی ہر زمان اندر حضور
 طلقش بر تافت از ذوق و سحر
 گفت مشرق زیں دو کس بہتر نژاد
 ناخن شاں عقدہ ہائے ماکشاد
 سید السادات مولنا جمال
 زندہ از گفتار او سنگ و سفال
 ترک سالار آں حلیم در دست
 فکراوشل مقام او پست
 با چنین مردان و رکعت طاعت است

ورنہ آں کارے کہ مردش خبت است

قرات آں پیر مئے سخت کوش
 سورۃ و النجم و آں و شبت خموش
 قرأتے کز وی غلیل آید بوجد
 روح پاک حبیب میل آید بوجد
 دل از دور سینہ گرد و نا صبور
 شور الا اللہ شیند از قبور
 اضطراب شدہ نبشہ و دود را
 سوز وستی می دہد داود را

آفتکارا ہر غیاب از قرأتش

بے حجاب ام الکتاب از قرأتش

من زجا برخاستم بعد از نماز دست او بسیم از راه نیاز
 گفت رومی "دزہ گردوں نورد!" در دل او یک جهان سوز و درد!
 چشم جز بر خویش تن نکشاده دل بکس ناداده آزادہ
 تند سیر اندر فراخائے وجود
 من ز شوخی گویم اورا زندہ رود

افغانی

زندہ رود! از خاکدان مابگوے از زمین و آسمان مابگوے
 خاکی و چوں قدسیان و شن بصر! از مسلماناں بدہ مارا خبر!

زندہ رود

در ضمیر ملت گیتی شکن دیدہ ام آویش دین و وطن!

روح در تن مُردہ از ضعفِ یقین نا امید از قوتِ دینِ بس
ترکِ ایرانِ عربِ مستِ فرنگ ہر کسے را در گلوشتِ فرنگ
مشرق از سلطانیِ مغربِ خراب اشتراک از دینِ ملتِ بردہ تاب!

افغانی دین و وطن

رُو مغربِ آں سراپا کروغن اہلِ دین را دادِ تسلیمِ وطن
ادبِ کبرِ مرکز و توہرِ نفاق بگذر از شام و فلسطین و عراق
تو اگر داری تمیزِ خوب و زشت دل نہ بندی با کلوخ و سنگ و خشت
چیتِ دین بر خاستن از روئے خاک تا ز خود آگاہ گردد جانِ پاک!
می نگنجد آنکہ گفت اللہ ہو در حد و دایِ نظامِ چار سو
پر کہ از خاک و پریشیز و خاک حیث اگر در خاک میسر جانِ پاک!

اگر چه آدم بر میسد از آب و گل رنگ نم چوں گل کشید از آب و گل
 جیف اگر در آب و گل غلطه دادم جیف اگر بر تر نپزد زیر مستام
 گفت تن در شو نجاکب ر بگذر گفت جهاں پہنائے عالم را نگو
 جهاں بگنجد در جہات لے ہوت مرد حریگانہ از ہر قید و بند
 حُر ز خاکب تیرہ آید در خر و ش

ز آنکہ از بازاں نیاید کارِ موش

آن کف خاکے کہ نامیدی وطن این کہ گوئی مصر و ایران و مین
 با وطن اہل وطن را نیستے است ز آنکہ از خاکش طلوع ملتے است
 اندرین نسبت اگر داری نظر نکتہ بینی ز مو باریک تر
 گر چه از مشرق بر آید آفتاب با بکلی ملتے شوخ و بے حساب
 ورتب تاب است از سوزدروں تا ز قید شرق و غرب آید بروں
 برود از مشرق خود جلوه مست تا ہمہ آفاق را آرد بدست

فطرش از مشرق و مغرب بری است
گرچه او از روسے نسبت غاوری است!

اشتراک و ملوکیت

صاحب سرمایہ از نسل خلیل	یعنی آل پنجمین بے جبریل
ز آنکہ حق در باطل او مضمر است	'قلب او مومن' باغش کافر است
غریباں گم کرده اند افلاک را	در شکم جویند جان پاک را
رنگ و بو از تن نگیرد جان پاک	جز تین کاسے ندارد اشتراک
دین آل پنجمین حق ناشناس	بر مساوات شکم دارد اساس

تا اخوت را مقام اندر دل است

بیخ او در دل نہ در آب و گل است!

صاحب سرمایہ - کارل مارکس مضاف کتاب سرمایہ کہ اصول اشتراک را در این کتاب شرح کرده

ہم ملو کیت بدن رستہ پہی است سیٹھ بے نورِ او از دل تہی است !
 مثلِ زنبوے کہ برگل می چسبد برگ را بگذار دو شہدش برد
 شاخ و برگ درنگ و بچے گل ہما برجاش نالہ بلس ہما
 از طلسم درنگ و بچے او گذر ترک صورت گوے و درستی نگر

مرگِ باطن گر چہ دیدنِ شکل است
 گلِ مخواں اورا کہ در معنی گل است !

ہر دورا جاں ماصبور و ناشکیب ہر دو یزداں ناشناسِ آدمِ فریب
 زندگی این را خروجِ آں را خراج در میانِ این و سنگِ آدمِ ز جلاج !
 این بہ علم و دین و فنِ آرد شکست آں بہ جلا از تنِ ناں باز دست
 غرقِ دیدم ہر دورا در آب و گل ہر دورا تن روشن و تاریکِ دل !

زندگانی سوختنِ با ساختن
 در گلے تھم دے انداختن !

سعید حلیم پاشا

شرق و غرب

غریباں را زیر کی ساز جیت	شرقیان! عشق را ز کاست
زیر کی از عشق گرد و حق شناس	کار عشق از زیر کی محکم اس
عشق چوں بازیر کی همبہر شود	نقشبند عالم دیگر شود
نیز و نقش عالم دیگر بہ	عشق را بازیر کی آیسند
شعلہ افرونگیاں نم خورده است	چشم شان صاحب نظر دل مرده است
ز ہما خوردند از شمشیر خویش	سپہل افتادند چوں نخپسرخویش
سوز وستی را بجواز تاک شان	عصر دیگر نیست دار افلاک شان

زندگی را سوز و ساز از نارِ تست

عالم تو آفریدن کارِ تست

مصطفیٰ کو از تجد می سرود	گفت نقشِ کهنه را باید زدود
تو نگر دو کعبه را رختِ حیات	گزارِ فرنگ آیدش لات و منات
تُرک را آهنگِ نو در چنگ نیست	تازه اش جز کهنهٔ افرنگ نیست
سینهٔ او را دمی دیگر نبود	در ضمیرش عالمی دیگر نبود
لاجرم با عالم موجود ساخت	مثلِ موم از سوزِ این عالم گداحت
طریقیها در نهاد کائنات	نیست از تقلیدِ تقویمِ حیات
زنده دلِ خلاقِ اعصار و دهور	جانش از تقلیدِ گرد و بے حضور
پنجاهِ مسلماناں اگر داری جگر	در ضمیرِ خویش و در ترسِ آن نگر
صد جهانِ تازه در آیاتِ اوست	عصرِ بعیدِ در آفاتِ اوست
یک جهانِش عصرِ حاضر را بس است	گیر اگر در سینهٔ دل معنیِ بس است

بندۂ مومن ز آیاتِ خداست ہر جہاں اندر بر او چوں قباست!

چوں کہن گردِ جہانے در برش

می دہتر آں جہانے دیگرش!

زندہ رود

ز ورقِ مائے کیاں بے نا خداست

کس نداند عالمِ تر آں کجا است!

افغانی

عالمے در سینہ ما گم ہنوز

عالمے بے استیازِ خونِ رنگ

عالمے پاک از سلاطین و عبید

عالمے رعنا کہ فیضِ یک نظر

عالمے در انتظارِ تم ہنوز

شامِ او روشن تر از صبحِ فرنگ

چوں دلِ مومن کرانش ناپدید

تخمِ او افکند در جانِ عمر

لایزال و وارداش نو بنو برگ و بارِ محکاش نو بنو
باطن او از تفسیر بے غمے ظاہر او القلاب ہر دمے

اندرونِ تست آں عالم نگر
می دہم از محکاتِ اوجیرا

محکات عالم قرآنی

۱۔ خلافتِ آدم

درو عالم ہر کجیا آثارِ عشق ابنِ آدم سرے از اسرارِ عشق
سرِ عشق از عالمِ ارمام نیست اوز سام و حام و روم و شام نیست
کو کبچے شرق و غرب و بے غروب و رمدارش نے شمال و نے جنوب
حرفِ انجی بجا عدلِ تقدیر او از زمین تا آسمان تسخیر او
مرگ و قبر و حشر و نشرِ احوالِ اوست نور و نارِ آں جہاں احوالِ اوست

او امام و او صلوات و او جسم	او داد و او کتاب و او قلم
خرده خرده غیب او گرد حضور	نے حدود او رانہ ملکش را ثغور
از وجودش اعتبار ممکنات	اعتدال او عیار ممکنات
من چه گویم از یم بے ساحش	غرق اعصار و دہور اندر و شش
آپنجہ در آدم بگنجد عالم است	آپنجہ در عالم بگنجد آدم است
آتشکار اہرہ دومہ از جلوتش	نیست رہ جبریل را در خلوتش

برتر از گرد و مقام آدم است

اصل تہذیب احترم آدم است

زندگی لے زندہ دل دانی کہ حیات	عشق یک بین در قماشائے ولی است
مرو زن و ایستہ یک دیگر اند	کائنات شوق را صورت گرازا
زن نگہ دارندہ تار جیسات	فطرت او لوح امراہ جیسات
آتش مارا بجان خود زند	جوہر او خاک را آدم کند

در ضمیرش ممکن است زندگی از تب و تابش شایب زندگی
 شعله کز دوسه شررها در گشت جان حق بے سوز او مصورت نیست
 ابرج ما از ارجمند یہاے او ماہمہ از نقش بند یہاے او!

حق ترا داد است اگر تاب نظر
 پاک شوق سیت او را نگر

اے زونیت عصر حاضر برونہ تاب فاش گویم با تو اسرار حجاب
 ذوق تخلیق آتشے اندر بدن از فروغ او مندرغ انہن!
 ہر کہ بردار دازیں آتش نصیب سوز و ساز خویش را گرد رقیب
 ہر زمان بر نقش خود بند نظر تا نگیرد لوح او نقشش و گر
 مصطفیٰ اندر حرا خلوت گزید مدتی جز خویش تن کس را ندید
 نقش مارا در ولایت اورثیتند تکتے از غلو تشنہ انگشتند
 می توانی منکر یزدان شدن منکر از شان ہی متوال شدن

گرچہ داری جانِ روشن چون کلیم هست افکار تو بے خلوت عقیم!

از کم آمیسنی تخیلِ زنده تر

زنده تر جوینده تر یا بنده تر!

علم و ہم شوق از مقاماتِ حیات ہر دومی گیر نصیب از واردات!

علم از تحقیق لذت می برد عشق از تخلیق لذت می برد

صاحبِ تحقیق را جلوت عزیز صاحبِ تخلیق را خلوت عزیز

چشمِ موئے خواست و دیدار وجود این ہمہ از لذتِ تحقیق بود

لن ترانی نکتہ با دار و دقیق اندکے گم شود ریں کسیرِ عمیق

ہر کجا بے پروہ آثارِ حیات چشمہ زارش و زمیہ کائنات

در نگر ہنگامہ آفاق را ز صحتِ جلوت مدہ خلاق را

حفظ ہر نقش آفریں از خلوت است

خاتم اور انگیں از خلوت است

۲- حکومت الهی

بنده حق بے نیاز از هر مقام	نہ غلام اور نہ اوکس غلام
بنده حق مرد آزاد است و بس	ملک آئینش خدا و است و بس
رسم و راه و دین و آئینش ز حق	زشت و خوب و تلخ و نوشینش ز حق
عقل خود بی غافل از بهبود غیر	سود خود ببیند نہ بنید سود غیر
و جی حق بیستده سود هم	در نگاهش سود و بهبود هم
عادل اندر صلح و هم اندر صفت	وصل و فصلش لایراعی لایخاف
غیر حق چوں ناهی و آمر شود	زور و بر ناتوان تا بهر شود

زیر گردون آمری از قاهری است

آمری از ماسوا الله کافری است

قاهر آمر که باشد بختہ کار از قوانین گرد خود بند و صا

جرّہ شاہیں تیز چنگ و زود گیر! صعوہ را در کار ہا گیر و مشیر

قاہری را شرع و دستوے دہد بے بصیرت سرمہ با کورے دہد

حاصل آئین و دستور ملوک؟

وہ خدایاں فریہ و دہقان چودک!

وے پر دستور چہوہ فرنگ مردہ تر شد مردہ از صور فرنگ!

حقہ بازاں چوں سپہر گرد گرد از احم بر تخت خود چیدہ زبدا

شاطراں ایں گنج و راں پنجیر ہر زماں اندر کمین یک دگر

فاش باید گفت ستر دہراں مامتا و این ہمہ سودا گراں!

دیدہ ہا بے غم ز حسرتیم و ز ماوراں را بار دوش آکسیر

وے بر قوے کہ از بیم شمس می برد غم را ز اندام شجر!

تا نیا روز نمہ از تارش سرود می کشد نازادہ را اندر وجود!

گرچہ ہار و شیوہ ہا سے رنگ رنگ من یجز عبرت نیگرم از فرنگ!

اے یہ تقلیدش اسیر آزاد شو
 دامن تر آں گبیہ آزاد شو!
 ۳۔ ارض ملک خداست

سرگذشت آدم اندر شرق و غرب	بہر خاکِ فتنہ ہائے عرب و عرب
یک عروس و شوہر او ماہمہ	آں فسونگر بے ہمہ ہم باہمہ
عشوہ ہائے او ہمہ مکرو فن است	نے ازان تو نہ ازان من است!
در نسا زد با تو این سنگ و حجر	ایں ز اسبابِ حضر تو در سفر!
اختلاطِ خفتہ و بیدارِ حیات؟	ثابتے را کار باستیاریت؟
حق زمین راجع متاعِ مانگفت	ایں متاع بے یہا مفت است
دہ خدایا بکتہ از من پذیر	رزق و گور ازوے بگیر اورا بگیر
صحتش تاکے تو بود و او نبود	تو وجود و او نمود بے وجود
تو عصابی طائفِ انلاک شو	بال و پر بکشا و پاک از خاک شو

باطن الارض للظاہر است

ہر کہ این ظاہر نہ ببیند کافر است

من گویم در گذر از کاخ و کوے	دولت تست این جهان رنگ و بوی
دانه دانه گوہر از خاکش بگیر	صید چوں شایں ز افلاکشن بگیر
تیشہ خود را بہ سارشن بزن	نورے از خود گیر و بر نازشن بن
از طریق آذری بیگانہ باش	بر مراد خود و جهان تو تراش!
دل برنگ و بوی و کاخ و کوہ	دل حریم اوست جز با او مدہ!
مردن بے برگ و بے گور و کفن؟	گم شدن در نقشہ و فرزند وزن!
ہر کہ حرفے لا الہ از بر کند	عالے را گم بخویش اندر کند

فقر جوع و رقص و عریانی کجاست

فقر سلطانی است ہبانی کجاست

۴- حکمت خیر کثیر است

گفت حکمت را خدا خیر کثیر	هر کجا این خیر را بینی بگیر
علم حرف و صوت را شهیر دهد	پاکی گوهر به ناگوسر دهد
علم را بروج افلاک استاره	تا ز چشم مهر بر کند و نگه
نسخه او نسخه تفسیر کل	بسته تدبیر او تقدیر کل
دشت را گوید حباب ده دهد	بحر را گوید سراب ده دهد
چشم او بر واردات کائنات	تا به بیند محکات کائنات
دل اگر بند به حق پیغمبری است	ورز حق بیگانه گردو کافری است
علم را به سوز دل خوانی شتر است	نور او تاریکی بحر و بر است
عالمی از غازه او کور و کبود	فرو دیش برگ ریز مهت و بود
بحر و دشت و کوها رو باغ و سراغ	از بیم طیساره او داغ داغ

سینه افرونگ رانای از دست	لذت شبنون و یلغای از دست
سیر و اثر و نغز دهر ایام را	می برد سرمایہ اقوام را!
قوتش ابلیس رایاے شود	تور نار از صحبت نایے شود
کشتن ابلیس کارے مشکل است	زانکه او گم اندر اعماق دل است!
خوشر آں باشد سلاش کنی	کشته شمشیر و آتش کنی
از جلال بے جمالے الاماں	از فراق بے وصالے الاماں!
علم بے عشق است از طاغوتیاں	علم با عشق است از لاهوتیاں!
بے محبت علم و حکمت مرده	عقل تیرے بر بدن ناخورده

گور را پسینده از دیدار کن

بولهب را چیسد بر کتار کن!

زنده رود

محکاتش و انمودی از کتاب هست آن عالم هنوز اندر حجاب!

پرده را از چہرہ نکشاید چہرا
از خمیر مابروں ناید چہرا
پیش مایک عالم فرسودہ است
ملت اندر خاکِ او آسودہ است
رفت سوزِ سینہ تا تار و کرد
یا مسلمان مروت راں فرو برد

سعید سلیم پاشا

دین حق از کافری رسوا تر است
زانکہ ملامتِ مومن کافر گراست
شبِ نیم مادر نگاہ مایم است
از نگاہِ او یحییٰ ماشبنم است
از شکر فیہائے آں قرآن فروش
دیدہ ام روحِ الایں را در خوش
زانسوئے گردوں دلش بیگانہ
نزد او ام الکتاب افسانہ
بے نصیب از حکمتِ دینِ نبی
آسمانش تیرہ از بے کو کبی
کم نگاہ و کور ذوق و ہرزہ گرد
ملت از قال و اقوالش فرد فرود
مکتب و ملا و اسرارِ کتاب
کور مادر زاد و نورِ آفتاب

دینِ کافر نہ کرد تدبیر جہاد
دینِ مٹانی سبیل اللہ فساد!

مرد حق جانِ جہان چار سوے	آن بخلوت رفتہ را از من بگوے
اے ز افکار تو مومن راحت	از نفسہائے تو ملت را ثبات
حفظِ قرآن عظیم آئینِ تست	حرفِ حق را فاش گفتن دینِ تست
تو کلیمی چہند باشی سرنگوں	دستِ خویش از آستینِ او بروں
سرگذشتِ ملت بیضا بگے	باغزال از وسعتِ صحرای بگوے

فطرت تو مستنیر از مصطفیٰ است

باز گو آخر مقامِ ما کجاست؟

مرد حق از کس نگیرد رنگ و بو	مرد حق از حق پذیرد رنگ و بو
ہر زماں اندر تنش جانے و گر	ہر زماں اورا چو حق شانے و گر
راز ہا با مرد مومن باز گوے	شیخِ رمزِ کلِ یومِ باز گوے

کل یوم - تبلیغِ بایہ کل یوم ہونی شان

جز حرم منزل ندارد کاروان غیر حق در دل ندارد کاروان
 من نمی گویم که راهش دیگر است
 کاروان دیگر نگاهش دیگر است!

افغانی

از حدیث مصطفیٰ داری نصیب؟ دین حق اندر جہاں آمد غریب
 با تو گویم معنی این حرف بکر غربت دین نیست فقر اہل ذکر
 ہر آں مرے کہ صاحب جستجو است غربت دین ندرت آیات اوست
 غربت دین ہر زمان نوع دگر نکته را در یاب اگر داری نظر
 دل بآیات مبسوس دیگر بہ بند تا بگیری عصر فوراً در کمند
 کس نمی داند ز اسرار کتاب شرقیاں ہم غریباں در پیچ قلاب
 رویاں نقش نوی انداختند آب و نال بردند و دین در باختند

غریب تبلیغ حدیث الاسلام جاء غریب الہ

حق بہیں حق گوے وغیر از حق مجھے
یک معرفت از من بآں ملت بگوے

پیغام افغانی با ملت روسیہ

منزل و مقصود قرآن دیگر است	رسم و آئین مسلمان دیگر است
درد دل او آتش سوزندہ نیست	مصطفیٰ و رسیدن او زندہ نیست
بندہ مومن ز قرآن بر نخورد	در ایام او نمے دیدم نہ درد
خود تسلیم قیصر و کسری شکست	خود بہر تخت ملوکیت نشست
تا نہال سلطنت قوت گرفت	دین او نقش از ملوکیت گرفت

از ملوکیت نگہ گردود دیگر

عقل و ہوش و رسم ورہ گردود دیگر

آنکہ طبع و بیکرے انداختی دل زدستور کہن پر داختی

ہمچو ما اسلامیساں اندر ہیاں	قیصریت را شکستی استخوان
تا بر افروزی چراغی در ضمیر	عبرتے از سر گذشت ما بگیر
پائے خود محکم گذار اندر نبرد	گرد این لات و ہیل دیگر مگرد
فلتے می خواہد این دنیاے پیر	آنکہ باشد ہم بشیر و ہم نذیر
باز می آئی سُوے اقوام شرق	بستہ ایام تو با ایام شرق
تو بجاں افگندہ سوز و گر	در ضمیر تو شب و روزے و گرا
کہنہ شد افرنک را آئین دیں	سوے آں دیر کہن دیگر مبین
کردم کار خداوندان تمام	بگذر از لا جانب الا حرام
در گذر از لا اگر جویندہ	تارہ اثبات گیری زندہ

اے کہ می خواہی نظام عالمے

جستہ اور اساس محکمے؟

داستان کہنہ شستی باب باب فکر را روشن کن از اُم الکتاب

باسیہ فاماں یدِ بیضا کہ داد؟ مژدہ لا قیصر و کسریٰ کہ داد؟
 در گذر از جلوہ ہائے رنگ رنگ خویش را در یاب از ترکِ فرنگ!
 گرزِ مکرِ غریباں باشی خمیر رو بہی بگذار و شیری پیشہ گیر
 چیتِ رو بہی تلاش ساز و برگ شیرِ مولا جوید آزادی و مرگ،
 جز بقرآن ضغنی رو بہی است فقرِ قرآن اصلِ شائستہای است
 فقرِ قرآن اختلاطِ ذکر و فکر فکرِ اکاِمل ندیدم جز بندِ کر
 ذکر؟ ذوق و شوق را دادنِ ادب کارِ جان است این نہ کارِ کام و لب
 خیز و ازوے شعلہ ہائے سینہ سوز با مزاجِ تو نمی سازد ہنوز

اے شہیدِ شاہدِ رعناے فکر

با تو گویم از تجلی ہائے فکر

چیتِ قرآن؟ خواجہ را پیغامِ مرگ دستگیرِ بندہ بے ساد و برگ!
 هیچ خیر از مردکِ زرکشِ مجو لَنْ تَسْأَلُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا

از ربا آخر چه می زاید؟ فتن! کس نداند لذتِ تضرعِ حسن!
 از ربا جاں تیره دل چون خشتِ بونگ آدمی درنده بے دندان و چنگ!
 رزقِ خود را از زیریں بدون روست این متاعِ بنده و ملکِ خداست
 بنده موئن اینِ حق مالک است غیر حق هر شے که بینی مالک است
 رایتِ حق از ملوک آمدنگوں قریه ها از دخلِ شان خوار و زبون
 آب و نانِ ماست از یک مائده
 دودۀ آدم "کنفس" واحده

نقشِ قرآن تا دریں عالم نشست نقشِ شمس و کائنات در پاپا شکست
 فاش گویم آنچه در دل مضمر است این نیا بے نیست چیز دیگر است
 چوں بجاں در رفت جان دیگر شود جاں چو دیگر شد جهاں دیگر شود

مالک تلج بایه شریفه کل شیء فانک الاله وحده
 قریه ها از فضلِ حق تلج بایه شریفه ان الملوك اذا دخلوا الدار
 کنفس واحده تلج بایه شریفه ما خلقتکم ولا ربکم الا

مثل حق پنهان و ہم پیدا است این زندہ و پائیدہ و گویا ست این
 اندر و تقدیر ہائے شرق و غرب سرعت اندیشہ پیدا کن چو برق
 باسماں گفت چاں بر کف بنہ ہرچہ از حاجت فزوں داری بدہ
 آفریدی شرع و آئینے دگر اندکے بانور قرآنش نگر
 از ہم وزیر حیات آگہ شوی

ہم ز تقدیر حیات آگہ شوی

مغفل مابے مے و بے ساقی است ساز قرآن را نواہم باقی است
 زخمہ مابے اثر افتد اگر آسماں دارد ہزاراں زخمہ ور
 ذکر حق از امتساں آمد غنی از زمان و از مکاں آمد غنی!
 ذکر حق از ذکر ہر ذاکر جدا است احتیاج روم و شام اور اکجا است
 حق اگر از پیش مابرداروش پیش قومے دیگرے بگذاروش
 از سماں دیدہ ام تقلید وطن ہر زماں جیائے بلرزو در بدن!

ہرچہ از حاجت الخ تلج بایہ شریفہ و یسکونک ما ذایفقون الخ

ترسم از روزے کہ محروم کنند
آتشِ خود بر دل دیگر زنند!

پیر رومی بہ زندہ رودنی گوید کہ شعرے بیار

پیر رومی آں سراپا جذب و درد	این سخن دانم کہ با جانش چہ کرد
از دروں آہے جگر دوزے کشید	اشک اور نگیں تر از خون شہید
آنکہ تیرش جز دل مرداں نسفت	سوئے افغانی نگاہے کرد و گفت
دل بخوں مثل شفق باید زدن	وست و رقر اک حق باید زدن
جاں ز امید است چوں حجئے روں	ترک امید است مرگ جاوداں
باز درمن دید و گفت اے زندہ رود	باد و بیتے آتش افکن در وجود
ناقہ ماخستہ و محل گراں	تلخ تر باید نواے سارباں!
استحان پاک مرداں از بلاست	تشنگاں راتشہ ترکردن رواست

درگذر مثل کلیم از رود نیل سے آتش گم زن مثل غلیل!

نغمہ مردے کہ دارد بوی دوست

مٹتے رامی برد تا کوئے دوست!

غزل زندہ رود

ایں گل ولالہ تو گوئی کہ مقیم اندہمہ	راہ پیمای صفت موج نسیم اندہمہ
معنی تازہ کہ جو نیم و نیا بیم کجاست	مسجد و مکتب و می خانہ عقیم اندہمہ
حرفے از خوشن آموزد در آن حرف لبو	کہ دریں خانقہ بے سوز کلیم اندہمہ
از صفا کوشی این تکیہ نشیناں کم گوئے	موسے ز ولیدہ و ناشستہ کلیم اندہمہ
چہ حرہا کہ درون حرے ساختہ اند	اہل توحید یک اندیش و دو نیم اندہمہ

مشکل این نیست کہ بزم از سر منگامہ گشت

مشکل این است کہ بے نقل و ندیم اندہمہ

قلک زبیر

فلک زہرہ

از فضاے تو جو چندیں حجاب !	در میان ما و نور آفتاب
جلوہ ہائے آتش را پختند	پیش ما صد پردہ را آویختند
سازگار آید بشاخ و برگ و بر	تا ز کم سوزی شود دل سوز تر
آبجو از رقص او سیماب گوں	از تب او در عس و وق لاله خوں
سے بے سوئی گریز و جان پاک	ہم چناں از خاک خیزد جان پاک
جز تب و تابے ندارد ساز و برگ	در رہ او مرگ و حشر و حشر و مرگ
غوطہ پیم خوردہ باز آید بروں	در فضاے صد سپہر نیلگوں
چوں ذبیح اللہ در تسلیم خویش !	خود حریم خویش و ابراہیم خویش

پیش او نہ آسمانِ نخبیر است ضربتِ او از مقامِ حیدر است
 این ستیز و مبدم پاکش کند محکم و سیار و چالاکش کند
 می کند پرواز در پہنائے نور غلبش گیرندہ جبریل و حور

تا ز ما زاغ البصر گیر نصیب

بر مقامِ عبد کاکر و رقیب

از مقامِ خود نیاید انم کجاست این قدر و انم کہ از یاراں جد است
 اندرونم جنگ بے خیل و سپہ بیند آں کو ہم چو من دارد نگہ
 بے خرم رواں ز زرم کفر و دیں جان من تنها چو زین العابدین
 از مقام و راه کس آگاہ نیست جز نوائے من چراغِ راه نیست
 غرق دریا طفلک و برنا و پیر جاں بسا حل برودہ یک مرد فقیر
 بر کشیدم پردہ ہائے این وثاق ترسم از وصل و ہنالم از فراق

مَازَاغ البصر تلخ بایہ شریفہ مازَاغ البصر و ما طغنی

وصل اگر پایاں شوق است الحذر اے ننگ آہ و فغان بے اثر!
 راہِ رواں جادہ کم گیر و سراغ گر بجانش سازگار آید فراغ
 آں دے دارم کہ از ذوق نظر ہر زمان خواہد جاتے تازہ تر!
 رومی از احوال جان من خمیر گفت می خواہی دگر عالم؟ بگیر!
 عشق شاطر ما بدست ہرہ ایم پیش بنگہ در سوادِ زہرہ ایم
 عالے از آب و خاک اوراقوم چوں حرم اندر غلات مشک قام
 بانگاہ پرودہ سوز و پردہ در از درونِ میخ و مارغ او گذر
 اندرو بینی خدایان کہن می شناسم من ہمہ راتن بتن

لعل و مروغ و یعوق و نسر و فسر

رم خن ولات و منات و عسر و غسر

برقیسم خویش می آرد دلیل

از مزاج این زمان سیلے خلیل

مجلس خدایان اقوام قدیم

آں ہوائے تند و آں شبگون سما	برق اندر طلسمش گم کردہ تاب
قلزمے اندر ہوا آویختہ	چاک دامان و گہر کم ریختہ
ساحش ناپید و موجش گرم نیز	گرم خیمہ و باہوا ہما کم سیتز
رومی و من اندر آں دریائے قیر	چوں خیال اندر شبتان صمیر
اوسفر ہا دیدہ و من فوسفر	ورو و چشم ناصبور آمد قطر
ہر زمان گفتم نگاہم نارست	آں دگر عالم بنی بسیم کجاست
تا نشان کو ہمار آمد پدید	جو ہمار و مرغزار آمد پدید
کوہ و صحرا صد بہار اندر کنار	شکار آمد نسیم از کوہ سار
نغمہ ہائے طائران ہم نفس	چشمہ زار و سبزہ ہائے نیم رس

تن ز فیض آں ہو پائیندہ تر
 از سر کہ پارہ کر دم نظر
 وادی خوش بے نشیب بے فراز
 اندریں وادی خدایان کہن
 آں زار بابِ عرب این از عراق
 این ز نسلِ مہر و دامادِ قمر
 آں یکے در دستِ او تیغِ دو در
 ہر یکے تر سندہ از دُکرجیل
 گفت مردوخ "آدم از یزدان گنجیت
 تا بفرزاید باوراک و نظر
 می برد دست ز آثار کہن
 روزگار افانہ دیگر کشد
 جانِ پاک اندر بدنِ بینندہ تر
 خرم آں کوہ و کمر آں دشت و در
 آبِ خضر آرد بخاکِ اونیاں
 آں خدایِ مصر و این ربِ الہین
 این الہ الوصل و آں رب الفراق
 آں بہ زوجِ مشتری دار و نظر
 و آن دگر چپیدہ ماے در گلو
 ہر یکے آزرده از ضربِ خلیل
 از کلیسا و حرمِ نالانِ گنجیت
 سوے عہد رفتہ باز آید نگرا
 از تنگیِ ہاے ما دار و سخن
 می وز وزاں خاکداں با و مرلو

بعل از فرطِ طرب خوش می سرو
بر خدایاں رازِ ہائے ماکشود!

نغمۂ بعل

آدم این نیلی تنق را بر درید آنسوے گردوں خدایے رانید
در دلِ آدم مجبزنہ افکارِ حسیت ہمچو موجِ ایں سرکشید و آں رسید!
جانش از محسوس می گیر و تدرار بوکہ عہدِ رفتہ باز آید پدید
زندہ یادِ اندنگیِ مشرق شناس آنکہ مارا از لحدِ بیرون کشید!
اے خدایاں کہنِ وقت است وقت!

وز نگر آں حلقہ وحدت شکست آلِ ابراہیم بے فوقِ الست!
بہشتش پاشیدہ جاش یز ریز آنکہ بو از بادۂ جہر لیست!
مردِ مخرافتاد در بندِ جہات با وطن پیوست از یزدان گست!

خونِ اوسرد از شکوہ ویریاں لاجرم پیرِ حرم ز نارِ سبت!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

درِ جہاں باز آمد ایامِ طرب دیں ہریتِ خورده از ملکِ نسب!
از چراغِ مصطفیٰ اندیشہ چیتا زانکہ اور اپن ز ند صد بولہب!
گرچہ می آید صدائے لا الہ آنچه از دلِ رفت کے ماند لب!
اہرمن رازندہ کرد افسونِ غرب روزِ یزداں زرو رو از بیمِ شب!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

بندِ دیں از گردشِ بایکِ کشود بندۂ مابندۂ آزادِ بوو
تا سلواست اور اگر آید ہمے رکھتے خواہیم و آں ہم بے سجد
جذبہ ہا از نفسِ می گردیند پس چہ لذت در نمازِ بے سرود!
از خداوندے کہ غیب اور امر و خوشتر آں دیوے کہ آید در شہود!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

فروفتن بدریائے زہرہ و

دیدن ارواح فرعون و کشتن

پیرِ روم آں صاحبِ ذکرِ جمیل، ضرب اور اسطوتِ ضربِ خلیل
ایں غزل در عالمِ مستی سرود ہر خداے کہنہ آمد در سجودا

غزل

”باز بر رفتہ و آئندہ نظر باید کرد
عشق بر ناقہ ایام کشد محلِ خویش
پیر ما گفت جہان پر روشے محکم نیست
تو اگر ترک چہاں کردہ سب او دارا
اہمہ بر خیزند کہ اندیشہ و گر باید کرد
عاشقی؟ را حلا از شام و سحر باید کرد
از خوش و ناخوش اوقطع نظر باید کرد
پس نخست ز سر خویش گذر باید کرد

گفتش در دل من لات و منات است

گفتایں بتکده راز و زبر بیا کرد

باز با من گفت "برخیز لے پسر	جز بدامانم میسا ویز لے پسر
آں کہتاں آں جبال بے کلیم	آنکہ از برف است چوں انبارِ سیم!
در پسِ اوستلیم الماس گوں	آشکارا تر در و نش از بروں!
نے ہوج و نے بسیل اور خلل	در مزاج او سکون لم نزل
ایں مقام سرکشان زورست	منکران غائب و حاضر پرست!
آں یکے از شرق و آں دیگر زغرب	ہر دو بامردان حق در عرب و ضرب!
آں یکے برگردنش چوب کلیم	واں دگر از تیغ درویشے دونیم!
ہر دو فرعون ایں صغیفہ آں کبیر	ہر دو در آغوشش در یاتشہ میر!
ہر کے بالحنی مرگ آشناست	مرگ جباراں ز آیات خداست!
در پے من پابنہ از کس ترس	دست در دستم بدہ از کس ترس

سینہ دریا چو موسیٰ بر درم

من ترا اندر ضمیر او برم

بحر بر ماسینہ خود را کشود یا ہوا بود و چو آبے وانمود

قراویک دادی بے رنگ و بو وادی تاریکی او تو بتو

پیر رومی سورۃ ظہ سروود زیر دریا ماہتاب آمد سرودا

کوہ ہائے شستہ و عریان و سرد اندراں سرگشتہ و حیراں و مردا

سوی رومی یک نظر نگریتند باز سوی یک دگر نگریتند

گفت فرعون ایں سحر! ایں جئے نورا از کجا ایں صبح و ایں نور و ظہور؟

رُومی

ہرچہ پنهان است از و پیدا است

اہل ایں نور از یدِ بیخیا است!

فرعون

آہ نقد عقل و دیں در بستم دیدم و این نور را نشناختم !
 اے جہاں داراں سوئے من بگریہ اے زیاں کاراں سوئے من بگریہ !
 وائے قرمے از ہوس گردیدہ کور می برد لعل و گہر از خاک گور !
 پیکرے کو در عجائب خانہ است بر لب خاموشی او افسانہ است !
 از ملوکیت خبر ہامی دہد کو چشمیں را نظر ہامی دہد !
 چیت تقدیر ملوکیت ہ شقاق محکم حین ز تندہیر نفاق !
 از یاد آموزی ز بوں تقدیر ملک باطل و آشفستہ تر تندہیر ملک !

باز اگر بسیم کلیم اللہ را
 خواہم از دے یک دل آگاہ را

رُوی

حاکمی بے نور جان غام است خام	بے ید بیضا ملو کیت حرام
حاکمی از ضعف محکومان قوی است	بخش از حرمان محرومان قوی است
تاج از باج است و از تسلیم باج	مرد اگر سنگ است می گردد وز باج
فوج و زندان سلاسل رهبری است	اوست حاکم کز چنیں سامان غنی است

ذوالخِطوم

مقصد قوم فرنگ آمد لبند	از پئے لعل و گهر گورے نکند
سرگذشت مصر و فرعون و کلیم	می توان دیدن ز آثار تدبیرم
علم و حکمت کشف اسرار است و بس	حکمت بے جستجو خوار است و بس

فرعون

قبر مارا علم و حکمت بر کشود
لیکن اندر تربت ہمدی چہ بود؟

نمودار شدن در ویش سودانی

برق بے تابانہ رخسید اندر آب	موہبا بالید و غلطید اندر آب
یوئے خوش از گلشن جنت رسید	روح آں در ویش مصر آمد پدید
در صدف از سوز او گوہر گدخت	سنگ اندر سینہ کشتہ گدخت
گفت "اے کشتہ از داری نظر	انتقام خاک در ویش نشہ نگوا
آسماں خاک ترا گورے نداؤ	مرقدے جز دریم شورے نداؤ
باز حرف اندر گلوے او شکست	از لیش آہے جگر تابے گستا

گفت اے روح عرب بیدار شو
چوں نیاگاں خالق اعصار شو!
اے فواد اے فیصل اے ابن سعود
تا کجا بر خویش پیمین چو دود!
زنده کن در سینہ آں سوزے کہ رفت
در جہاں باز آو آں روزے کہ رفت!
خاک بطحا خالدے دیگر بڑاے
نفہ توحید را دیگر سراے
اے نخیل دشت تو بالندہ تر
بر نخیزد از توفار و قے دگر؟
اے جہان مومن ان شک فام
از تومی آید مرا بوسے دوام!
زندگانی تا کجا بے ذوق سیر
تا کجا تقدیر تو در دست غیر!
بر مقام خود نیائی تا بکے
استخوانم دریے نالہ چو نے!

از پلا تری؟ حدیث مصطفیٰ است

مرد را روز بار و روز صفاست

سارباں یاراں یہ شرب مایہ نجد
آں حدی کو ناقہ را آرد یہ وجد!
ابر بارید از زمین با سیرہ است
می شود شاید کہ پائے ناقہ است!

جانم از درد جدائی در نفیر آں ہے کوسبزہ کم دارد بگیر!
 ناقہ مست سبزہ و من مست دوست او بدست تست و من دوست دوست!
 آب را که دند بر صحرای سبیل بر جیل داشته اوراقِ نخیل!
 آں دو آہود در قفای یک دگر از قزاق تل و نو آید بنگر!
 یک دم آب از چشمِ صحرای خود باز سوائے راہِ پیمای بنگرد!
 ریگِ دشت از نمِ مثالِ پر نیل جاوہ بر اشتر نمی آید گراں
 حلقہ حلقہ چوں پر تپہ غم نام ترسم از باران کہ دوریم از مقام!

سارباں یارباں بہ شرب ما بخند

آں حُدی کو ناقہ را آرد بہ وجد!

فلاک سیرنج

اہلِ مریخ

چشمِ رایک لمحہ بستم اندر آب اندکے از خود گستم اندر آب !
 رختِ بَر دم زی جہانے دیگرے بازمان و بامکانِ دیگرے !
 آفتابِ مابا فاقش رسید روز و شب را نوعِ دیگر آفرید !
 تنِ رسم و راہِ جاں بیگانہ لیت در زمان و از زمان بیگانہ لیت !
 جانِ ماساز و پیروزے کہ بہت وقتِ او خرم بہ روزے کہ بہت !
 می نگردد کہنہ از پر وازِ روز روز ہا از نورِ او عالمِ فروز !

روز و شب را گردشِ پیہم از دست

سیر او کن زانکہ ہر عالم از دست

مرغزائے بار صد گاہ بلند دورینِ او ثریا در کمند !

خلوت نہ گنبدِ حضرتِ این	یا سوادِ خاکدانِ ماستِ این؟
گاہِ جہنم و سستِ او را کراں	گاہِ دیدم در فضا تے آسمان!
پیرِ روم آں مرشدِ اہلِ نظر	گفتِ میخ است این عالمِ نگر!
چوں جہانِ ما طسمِ رنگ و بو ت	صاحبِ شہر و دیار و کاخ و کو ت
ساکنانش چوں فرنگاں و فوئل	در علومِ جان و تن از ما قنویں!
برزماں و برماں قاہر تر اند	ز انکہ در علمِ قضا ما ہر تر اند
بر وجودش آں چناں چپید اند	ہر خم و پیچ ، فضا را دیدہ اند
خاکیاں را دل بہ بندِ آب و گل	اندریں عالمِ بدن در بندِ دل!
چوں دے در آب و گل منزل کنند	ہر چہ می نواہد آب و گل کنند
مستی و ذوق و سرور از حکمِ جاں	جسم را خیبِ حضور از حیلِ جاں!
در جہانِ ما دو تا آمد و جود	جان و تن آں بے نمود آں بانمود!
خاکیاں را جان و تن مرغ و قفس	فکرِ مرغی یک اندیش است! پس!

چوں کسے رامی رسد روزِ فراق چست ترمی گرد و از سوزِ فراق !
 یک روزے پیشتر از آن مرگ می کند پیش کساں اعلانِ مرگ !
 جانِ شاں پرورده اندام نیست لاجرم خو کرده اندام نیست !
 تن بخویش اندر کشیدن مرون است از جہاں در خود رمیدن مرون است !
 برتر از فکر تو آمد این سخن زان کہ جان تست محکوم بدن !

رست این بایک دو دم باید کشاد

این چنین فرصت خدا کس را نداد !

برآمدن انجم شناسِ میرنجی از رصد گاہ

پیر مری ریش او مانندِ یرف ساہبا در علم و حکمت کردہ صرف
 تیزبین مانند دانا یانِ غرب کسوتش چوں پیر ترسایانِ غرب
 دیر سال و قاتش بالا چو سرو طلعتش تا بندہ چوں ترکانِ مرد

آشنای رسم و راهِ ہر سربق	آشکار از چشم او فکرِ عمیق
آدمی را دید و چون گل برنگفت	در زبانِ طوسی و خیتام گفت
”پیکرِ گل آں اسیرِ چند و چوں	از مقامِ تحت و فوق آمد برون!
خاک را پرواز بے طیارہ داد	ثابتان را جوہرِ سیارہ داد!
نطق و اوراکش رواں چو آبجو	محو حیرت بودم از گفتار او
ایں ہمہ خواب است یا افسونگری	بر لبِ مریخیان حرفِ دری!
گفت ”بود اندر زمانِ مصطفیٰ	مرے از مریخیان باصفا
بر جہاں چشمِ جہاں میں راکشاد	دل بے سیرِ خطۂ آدم نہاد
پر کشود اندر فضا ہائے وجود	تا بصحرائے حجاز آمد فرود
آنچہ دید از مشرق و مغرب نوشت	نقشِ اوزنگیں ترا از باغِ بہشت!
بودہ ام من ہم بایران و فرنگ	گشتہ ام در ملکِ نیل و رود گنگ
دیدہ ام امریک و ہم ژاپون و چین	بہرِ تحقیقِ فلزاتِ زمین

از شب و روز زمین دارم خبر کرده ام اندر بر و بحرش سفر
 پیش ما ہنگامہ ہائے آدم است
 گرچہ ادا نکار مانا محرم است!

رُومی

من ز افلاکم رستیتے رہی تاک
 مرغے پروا و نیش زندہ رود
 مرغوش و ناخوردہ از رگہائے تاک!
 مستی او از تاشائے وجود!
 ماکہ در شہر شمس افتادہ ایم
 در تلاش جلوہ ہائے نوبت
 در جہاں و از جہاں آزادہ ایم
 یک زمان مارا رفیقِ راہ شو

حکیم میرنجی

این نوح مرقدیہ پر خیمہ است
 بر خیا نام ابوالآبائے ماست

فرز مرزاں آہر کردارِ زشت	رفت پیش بر خیا اندر بہشت
گفت "تو ایں جا چیاں آسودہ؟"	عمر ہا محکوم یزدان بودہ!
از مقام تو نکوتر عالمے است	پیش او جنت بہار یکدمے است
آں جہاں از ہر جہاں بالاتر است	آں جہاں از لامکاں بالاتر است
نیست یزدان را ازاں عالم خبر	من ندیدم عالمے آزاد تر!
نے خدائے در نظام او نیل	نے کتاب و نے رسول و جبریل!
نے طوائف نے سجودے اندر	نے دعائے نے درودے اندر!
بر خیا گفت "اے فسون پرداز خیز	نقش خود را اندراں عالم بریز"
تا ابوالآبا فریب او نخورد	حق جہانے دیگرے با ماسپر

اندریں ملک خدا دادے گذر

مرغدین و رسم و آئینش نگر!

گردش در شہر مرغین

من چہ گویم ز اں مقام ارجبند	مرغین و اں عمارات بلند
خوب روی و نرم خوی و سادہ پیش!	ساکنانش در سخن شیریں چو نوش
رازدانِ کیمیائے آفتاب!	فکر شاں بے درد و سوزِ اکتساب
چوں نمک گیریم ما از آبِ شور!	ہر کہ خواہد سیم و زر گیرد ز نور
کار ہا را کس نمی سنجد بزر!	خدمت آمد مقصد علم و ہنر
ایں بتاں را در حر ہا راہ نیست	کس ز دینار و درم آگاہ نیست
آسمانہا از دغا ہناتیرہ نیست!	بر طبیعت دیو و ماشینِ پیرہ نیست
از نہاب وہ خدایاں این است!	سخت کش و ہموال چرخش روشن است
حاصلش بے شرکتِ غیرے از دست!	کشت و کارش بے نزاع آبجوست

اندر اں عالم نہ لشکر نے قشوں نے کے روزی خور و از گشت و فحش!
 نے قلم در مرغیں گیر و منورغ از فن تحریر و تہیہ و دروغ!
 نے بازار اں بے کاراں خوش نے صدا ہائے گدایاں و دروگوش!

حکیم مرنخی

کس دریں جا سائل و محروم نیست
 عید و مولا حاکم و محکوم نیست

زندہ رود

سائل و محروم تقدیر حق است حاکم و محکوم تقدیر حق است
 جز خدا کس خالق تقدیر نیست چارہ تقدیر از تدبیر نیست!

حکیم میرنی

گر زیک تقدیر خوں گرد و جگر خواه از حق حکم تقدیر دگر
 تو اگر تقدیر تو خواهی رواست زانکہ تقدیرات حق لاناہماست
 ارضیاں تقدیر خودی در بہا بستند بختہ تقدیر را نشا خستند
 رمز بار کیش بحر فے مضمر است تو اگر دیگر شوی او دیگر است !
 خاک شوند رہو اساز و ترا سنگ شو بر شیشہ انداز و ترا !
 شبہی؟ افتندگی تقدیر تست قلزمی؟ پایستدگی تقدیر تست !
 ہر زبان سازی ہماں لات متا از بتاں جوئی ثبات لے بے ثبات !
 تا بخود نام حقن ایمان تست عالم انکار تو زندان تست
 رنج بے گنج است تقدیر این چنین گنج بے رنج است تقدیر این چنین !
 اصل دین این است اگر لے بے خیر می شود محتاج از محتاج ترا !

وائے آن دینے کہ خواب آرد ترا باز در خواب گراں وارد ترا !

سحر و افسون است یا دین است این ؟

حَبِّ افیون است یا دین است این ؟

نی شناسی طبع و ذراک از کجاست ؟ حوے اندر بنگه خاک از کجاست ؟

قوت فکر حکیمان از کجاست ؟ طاقت ذکر کلیساں از کجاست ؟

این دل این واردات از کجاست ؟ این افسوس و شجر است از کجاست ؟

گرمی گفتار داری ؟ از تو نیست شعله کردار داری ؟ از تو نیست

این همه فیض از بهار فطرت است فطرت از پرورگار فطرت است !

زندگانی چیست ؟ کان گوهر است تو آئینی صاحب اود یگر است !

طبع روشن مروتی را آبروست خدمت خلق خدا مقصود اوست !

خدمت از رسم و ربه پیگیری است

مزد خدمت خواستن سوداگری است

ہم چناں ایں باد و خاک و ابر و کشت	باغ و راغ و کاغ و کوئے و سنگ و خشت
اے کہ می گوئی مشاع ما و ماست	مزد و ناداں ایں ہمہ ملک خداست
ارض حق را ارض خود دانی بگو	چیت شرح آیہ لَا تَفْسِدُوا
ابن آدم دل بابلسی نہ ساد	من ز ابلیسی نہ یدم جز فساد
کس امانت را بکار خود بند	اے خوش آں کو ملک حق باقی سپرد
بروہ چیزے کہ از آن تو نیست	داغ از کائے کہ شایان تو نیست!
گر تو باشی صاحب بشی، می سزد	در نباشی، خود بگو کے می سزد
ملک یزداں را بیزداں بازوہ	تا ز کار خویش بکشائی گرہ
زیر گردوں فقر و مسکینی چراست؟	آپنجہ از مولا ست می گوئی زہاست!
بندہ کو آب و گل بیرون نیست	شیشہ خود را ببنگ خود تکیست
اے کہ منزل را نمی دانی ز رہ	قیمت ہر شی ز انداز نگہ!

لَا تَفْسِدُوا - تلخ بآیہ شریفہ لَا تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا -

تا مبعیت گوہر گوہر است ورنہ سنگ است از پیشینے کمتر است

نوع دیگر ہیں جہاں دیگر شود ^{دہلوی}
 ایں زمین و آسماں دیگر شود

احوالِ دوشیزہ منج کہ و عوالے رسالت مکہ و

در گذشتیم از ہزاراں کسے و کج	بر کنارِ شہرِ میدانِ فراخ!
اندر ایں میدانِ بہوم مردوزن	در میاں یکن قدش چو نارون
چہرہ اش روشن و لے بے نور جاں!	معنی او بر بیان او گراں!
حرف او بے سوز و چشم بے سنے	از سہ و رآرز و نا محرمے!
فارغ از جوشِ جوانی سیدہ اش	کو رو صورت ناپذیر آئینہ اش!
بے خبر از عشق و از آئینِ عشق	صعوبہ رد کردہ شاہینِ عشق!
گفت با ما آن حکیم نکستہ داں	"نیستہ نایں دوشیزہ از مرغیاں"

سادہ و آزادہ و بے ریل و رنگ فرزندِ زاورا بدزدید از فرنگ
پختہ درکارِ نبوت ساختش اندریں عالم فرو انداختش!
گفت نازل گشتہ ام از آسماں دعوتِ من دعوتِ آخرِ زماں!
از مقامِ مردوزن دارد سخن فاش ترمی گوید اسرارِ بدن!

نزدِ این آخرِ زماں تقدیرِ زلیست
در زبانِ ارضیاں گویم کہ چیت

تذکیرِ نخبیہٴ مریخ

اے زماں! اے ماہِ راں! اے خواہراں! زلیتن تا کسے شالِ دلیراں؟
دلیری اندر جہاں مظلومی است دلبری ٹکومی و محرومی است!
درد و گیسو شانہ گردانیم ما مرد را پنجیسرِ خود دانیم ما
مردِ صیادی بہ پنچیری کند گرد تو گردو کہ زنجیری کند!

خود گداز یہائے او مکر و فریب درد و داغ و آرزو مکر و فریب!
 اگرچہ آں کافر حرم سازد ترا مبتلائے درد و غم سازد ترا
 ہنبر او بودن آزار حیات وصل او زہر و فراق او نبت
 مار پیچاں! از خم و پیش گریز زہر مالش را بخون خود مریز!
 از اموست ز رور و کئے مادران!

لے خنک آزادی بے شوہراں!

وحی یزداں پے بہ پے آید مرا لذت ایماں بیفزا ید مرا
 آمد آں وقتے کہ از اعجاز فن می تو اں دیدن جنین اندر بدن!
 حاصلے برداری از کشت حیات ہرچہ خواہی از بنین و از بستا
 گر نباشد بر مراد ما جنیس بے محابا کشتن او عین دیں!
 در پس این عصا ر و گداز آشکارا گردد اسرار و گداز
 پرورش گیر جنیس نوع دگر بے شب ارحام دریا بدسحر!

تا بمیرد آب سراپا اهر من همچو حیوانات ایام کہن !
 لاله ہا بے داغ و بادا مان پاک بے نیاز از شبنم خیز و خاک !
 خود بخود بیرون قد ابرار زیت نغمہ بے مضرب بخشد تار زیت !
 آنچه از نیساں سروریز و میگر اے صدف در زیر دریائش نہ میر
 خیز و با فطرت بیا اندر سیتز تاز پیکار تو حر گرد و کینز !

رستن از ربط دوتن تو حید زن

حافظ خود باش و بر مرداں متن

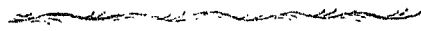
رُومی

مذہبِ عصر نو آئینے نگر حاصلِ تہذیبِ لا دینے نگر !
 زندگی راضع و آئین است عشق اصلِ تہذیب است دین است عشق !
 ظاہر او سوزناک و آتشیں باطن از نور رب العالمین !

از تب و تابِ روش علم و فن از جنونِ ذوقِ فن و فن!

دیں نگر و دپختہ بے آدابِ عشق

دیں بگیر از صحبتِ اربابِ عشق!

فلک مشرقی

ارواحِ جلیدہ علاج و غالب و
 قرۃ العین طاہرہ کہ بہ شہین ہشتی
 نگر ویدند و بگردش جاوداں گمراہ یزند

من فدایِ این دل دیوانہ	ہر زمان بخشد دگر ویرانہ
چوں بگرم نزلے گوید کہ خیر!	مرد خود رس کسب را داند قفیز
زانکہ آیاتِ خدا لا انتہاست	لے مسافر جادہ را پامایں کجاست؟
کارِ حکمتِ مہین و فرسودن است	کارِ عرفانِ مہین و افزودن است!
آں لبخند در ترازوئے ہنر	این لبخند در ترازوئے نظر!
آں بدست آورد آب و خاک را	این بدست آورد جان پاک را!

آں نگہ را بر تحبلی می زند
 ایں تحبلی را بخود گم می کند!

در تلاش جلوه ہائے پئے برپئے	طے کنم افلاک و می نالم چوئے!
ایں ہمہ از فیض مرے پاک زاد	آنکہ سوز او بجاں من فتاد!
کاروان ایں دو بنیائے وجود	بر کنارِ شتری آمد فرو داد!
آں جہاں آں خاکدانے ناتمام	در طوائف او قمر ہا تیز گام
خالی از می شیشہ تا کش ہنوز	آرزو نارستہ از خاکش ہنوز
نیم شب! از تاب ماہاں نیم روز	نے برودت در ہوائے او نہ سوز
من چو سوئے آسماں کردم نظر	کو کبش دیدم بخود نزدیک تر
بیمیت نظارہ از ہوشم ربود	شد دگر گوں نزد و دور و دیروز و!
پیش خود دیدم سہ رُوح پاکباز	آتش اندر سینہ شاں گیتی گداز!
در بر شاں حلہ ہائے لالہ گوں	چہرہ ہارختندہ از سوزِ دروں!

در تب و تابے زہنگام است از شرابِ نغمہ ہائے خویش مست
گفت روی "ایں قدر از خود مرو از دم آتش نوا یاں زندہ شو!
شوق بے پروا ندیدی نگر! زور این صہبہ اندیدی نگر!
غالب و حلاج و خاقانِ عجم شورہا افگندہ در جانِ حرم!

ایں نوا ہا روح را بخشد ثبات

گرمی او از درون کائنات!

نوائے حلاج

ز خاکِ خویش طلب آتش کہ پیدائیت تجلی دگرے در خورِ تقاضا نیست!
نظرِ خویش چنان بستہ ام کہ جلوہ دوست جہاں گرفت و مرا فرصت تماشا نیست
بکایتِ جم مدہم مصرعِ نیلیری را کے کشتہ نشد از قیدِ مایت
اگر چہ عقلِ فسوں پیشہ لشکرِ بخت تو دل گرفتہ نباشی کہ عشق تنہایت

تورہ شناس نہ وز مقام بے خبری چہ نغمہ ایست کہ در بر بڑی سلمیٰ نیست
 ز قید و صیدِ ننگاں حکایتے آور گو کہ زورقِ مار و شناس در یانیت
 مریدِ بہتِ آں ہر دم کہ پانگہ زشت بر جادہ کہ در و کوہ و دشت در یانیت

شریکِ حلقہٗ زندانِ بادہ پیا باش
 حذر ز بہتِ پیرے کہ مردِ غوغا نیست!

نوائے غالب

”بیا کہ قاعدہٗ آسماں بگردانیم قضا بگردشِ ظلِ گراں بگردانیم
 اگر ز شمعہ بود گیر و دار نندیشم و گر ز شاہِ سدا رمغاں بگردانیم
 اگر کلیم شود ہمزبانِ سخنِ نکینم و گر خلیل شود ہماں بگردانیم
 بجنابِ باجِ ستانِ شاخاری تہی سبز و رگستاں بگردانیم
 بصلحِ بالِ فشاں صبحگا ہی را ز شاخار سوے آشاں بگردانیم

ز حیدریم من و تو ز ما عجیب نبود
گر آفتاب سُوئے خاوراں بگردانیم

نوائے طاہرہ

”گر بتوافتم نظر چہرہ بہ چہرہ رُو برو
شرح دہم غم ترا نکتہ بستکتہ موبہو!
از پئے دیدن رخت میچو صبا فادہ ام
خانہ بخانہ در بدر کو چہ بکو چہ کو بکو!
می رود از فراق تو خون دل از دو دید ام
دجلہ بدجلہ یم بہ یم چشمہ بہ چشمہ جو بجو!
ہر ترا دلِ حزیں بافتہ بر قشاش جاں
رشتہ بر شستہ نخ بہ نخ تار بہ تار پو بہ پو!

در دل خویش طاهره گشت و ندید جز ترا

صفحه پیغمه لایه لایه پرده پرده توبه تو!

سوز و ساز عاشقان در دمنند شورهای تازه در جانم فگند
مشکلاتِ کهنه سربسرو زدنند باز بر اندیشه ام شبنجوں زدند!
قلزم فکرم سراپا اضطراب ساحش از زورِ طوفانِ خراب!
گفت رومی وقت از کف ده ای که می خواهی کشور هر گره!

چند در افکار خود باشی اسیر

این قیامت را بروں ریز از ضمیر!

زنده و مشکلاتِ خود را پیشِ روحِ بزرگ میگوید

از مقامِ مومنان دوری چرا؟

یعنی از فردوسِ بهجوری چرا؟

صلح

مرد آزادے کہ داند خوب زشت	می نگیند روح او اندر بہشت!
جنتِ تلامی و عور و غلام	جنتِ آزادگان سیر و وام!
جنتِ ملاخور و خواب و سرود	جنتِ عاشق تماشاے وجود!
حشرِ ملاشقی قیس و بانگِ صور	عشقِ شور انگیز خود صبحِ شور!
علمِ برہیم و رجا دارد اساس	عاشقان را نے امید نے ہر اس!
علمِ ترساں از جلالِ کائنات	عشقِ غرق اندر جمالِ کائنات
علمِ را بر رفتہ و حاضرِ نظر	عشقِ گوید آنچہ می آید نگر!
علمِ پیماں بستہ با آئینِ جبر	چارہ او چیت شیراز جبر و صبر
عشقِ آزاد و غیور و ناصبور	در تماشاے وجود آمد حضور!
عشقِ ما از شکوہ با بیگانه است	گرچہ اورا گریہ مستانہ است

این دل مجبور، ما مجبور نیست
 آتش ما را بیفزاید فراق
 جان ما را سازگار آید فراق
 بے خلش زیتن نازیتن
 باید آتش در تہ پازیتن
 زیتن این گونه تقدیر خودی است
 از ہمیں تقدیر تمیسر خودی است
 فرہ از شوق بے حد رشک تہر
 گنجد اندر سینہ او نہ سپہر

شوق چوں بر عالمے شیخوں زند
 آنیاں را جاودانی می کند

زندہ رود

گردش تقدیر مرگ و زندگی است
 کس نداند گردش تقدیر چیست!

حلاج

ہر کہ از تقدیر دارد ساز و برگ زرد از نیروے او ابلیس و مرگ !
 جبر دین مرد صاحب بہت است جبر مرداں از کمال قوت است !
 پختہ مردے بخت تر گرد و زبیر جبر مرد خام را آغوش قبر !
 جبر خالد عالے بر ہم زند جبر مایخ وین ما بر کند !
 کار مردان است تسلیم و رضا بر ضعیفاں راست نماید این قبا !
 تو کہ دانی از مقام پیر روم می ندانی از کلام پیر روم ؟

”بود گبرے در زمان بایزید“

گفت او رایک مسلمان سید

خوشر آں باشد کہ ایماں آوری

تا بدست آید نجات و سروری

گفت این ایماں اگر ست اے مرید

آنکہ وارو شیخ عالم با یزید

(روی)

من ندارم طاقت آں تابیاں

کاں فزوں آمد ز کوششائے جاں

کار ما غیر از امید بیم نیست ہر کے را بہت تسلیم نیست

اے کہ گوئی بودنی این بودا شد کار ہا پاسبان آئیں بودا شد

معنی تقدیر کم فہمیدہ نے خودی رائے خدا را دیدہ

مرد مومن با خدا دارو نیاز با تو ما سازیم تو با ما بساز

عزم او خلاق تقدیر حق است

روز ہما تیر او تیر حق است

نہاد ۱۵۹۹

کم نگاہاں فتنہ ہا نگہ بستند بندہ حق را بدار آوختند

آشکارا بر تو پنهان وجود باز گو آخر گناه تو چه بود؟

حلاج

بود اندر سینه من بانگِ صور	تنتے دیدم کہ دارد قصدِ گور!
مومناں با خوئے و بوئے کافراں	لا اله الا گوینان و از خود منکراں!
امرتی گفتند نقشِ باطل است	زانکہ او وابستہ آبِ گل است
من بخود افر و ختمِ نارِ حیات	مردہ را گفتم ز اسرارِ حیات!
از خودی طرحِ بہانے رنجستند	دلبری باقا ہری آمیختند!
ہر کجا پیدا و ناپیدا خودی	بر نمی تابد نگاہِ ما خودی!
نار ہا پوشیدہ اندر نورِ اوست	جلوہ ہائے کائنات از طورِ اوست
ہر زمان ہر دلِ دیر کہن	از خودی در پردہ می گوید سخن
ہر کہ از نارش نصیبِ خود بند	در بہاں از خویشتن بیگانہ مرد

هندو هم ایراں ز نورش محرم است آنکه نارش هم شاد آن کم است!
 من ز نور و نار او دادم خبر بنده محرم! گناه من نگر!
 آنچه من کردم تو هم کردی بترس!
 محشر بر مرده آوردی بترس!

طاہرہ

از گناه بنده صاحب جنوں کائنات تازہ آید بروں!
 شوق بے حد پرده بار بر درو کنگی را از تماشای برد!
 آخر از دار و رسن گیر نصیب برنگردو زنده از کوئے حبیب!
 جوة او بنگراندر شهر و دشت تانہ پنداری کہ از عالم گذشت!
 در ضمیر عصر خود پوشیده است
 اندرین خلوت چہاں گنبدہ است؟

زندہ رود

اے تراو اتد در جستجوے معنی یک شعر خود با من بگوے
 "قمری کف خاکستر و بلبل قفس رنگ
 اے نالہ نشان جگر سوختہ چیست؟

غالب

نالہ کوخیزد از سوز جگر ہر کجا تاثیر او دیدم دگر !
 قمری از تاثیر او واسوختہ بلبل از دے رنگہا اندوختہ !
 اندر و مرگے باغوشش حیات یک نقش را اینجا حیات آنجا ملالت !
 آنچنان رنگے کہ از رنگی ازوست آنچنان رنگے کہ بیزنگی ازوست
 توندانی ایں مقام رنگ ووست قیمت ہر دل بقدر رنگے ووست !

یا رنگ آیا بہ بیسنگی گذر
تا نشانے گیری از سوز جگر!

زندہ رود

صدہاں پیدادیں نیلی فستا
مہرہاں را اولیا و انبیاست؟

غالب

نیک بستر اندرین جو نو و نبود
پے پے آید جہاں ہاں وجود!
ہر کجا ہنگامہ عالم بود
رحمتہ للعالمین ہم بود!

زندہ رود

فاش تر گوزانک فہم نار ساست

غالب

ایں سخن را فاش تر گفتن خطاست!

زنده رود

گفتگوئے اہل دل بے حائل است؟

غالب

نکتہ را بر لب رسیدن مشکل است!

زنده رود

تو سراپا آتش از سوز طلب!

بر سخن غالب نیائی اے عجب!

غالب

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست

رحمۃ للعالمین انتہاست !

زندہ رود

من ندیدم چہرہ معنی ہنوز

آتشی داری اگر مارا بسوز !

غالب

اے چمن بینندہ اسرارِ شعر این سخن افروز تراست از تارِ شعر
شاعران بزمِ سخن آراستند این کلیماں بے دریغیاستند

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست - تلخ بآیہ شریفہ خلق و تقدیر و ہدایت

آنچہ تو ازمن بخوابی کافری است کافری کو ماورائے شاعری است!

حلاج

ہر کجا بیٹی جهان رنگ و بو آنکہ از خاکش پروید آرزو
یا ز نور مصطفیٰ اورا بہا است یا ہنوز اندر تلاش مصطفیٰ است

زندہ رود

از تو پرستم گر چہ پرسیدن خطاست ہر آں جو ہر کہ نامش مصطفیٰ است!
آئیے یا جو ہرے اندر وجود آنکہ آید گاہے گاہے در وجود؟

حلاج

پیش او گیتی جہیں فرسودہ است خویش را خود عیدہ فرمودہ است!
عیدہ از قہم تو بالائے است زانکہ او ہم آدم و ہم جوہر است

آدم است و هم ز آدم اقدم است!	جزیرا و نه عرب نے اعجم است
اندرو ویرانه ها تعمیر با!	عبده صورت گر تقدیر با
عبده هم شیشه هم سنگ گراں!	عبده هم جانفزا هم جانتاں
ماسرپا انتظار را منتظر!	عبده دیگر عبده چیزے دگر
ماہمہ رنگیم اوے رنگ و بوت!	عبده دہراست و دہراز عبده است
عبده راج و شام ما کجاست!	عبده با ابتداءے انتہاست
عبده جز سیرالاندیت!	کس ز مہر عبده آگاہ نیست
فاش تر خواہی بگو ہو عبده	الا ال تیغ و دم او عبده
عبده راز درون کائنات!	عبده چند و چگون کائنات
تانه بینی از مقام ماریت!	مدعا پیدا نگر دوزی و دوت

بگزار گفت و شنود اے زندہ رود

فرق شوا اندر وجود اے زندہ رود

زندہ رود

کم شناسم عشق را این کار چیست؟
ذوق دیدار است؟ پس دیدار چیست؟

صلح

معنی دیدارِ آن آخرِ زماں حکم او بر خوشتن کردن رواں
در جہاں نی چون رسولِ انس و جاں تا چو او باشی قبولِ انس و جاں
باز خود را میں ہمیں دیدارِ اوست! منتِ او ترے از اسرارِ اوست!

زندہ رود

چیت دیدارِ خاکے نہ سپہ

آنکہ بے حکمش نہ گردد و ہر ماہ

حلاج

نقشِ حقِ اولِ بجاں انداختن باز او را در جہاں انداختن !
 نقشِ جانِ تا در جہاں گردو تمام می شود دیدارِ حق دیدارِ عام !
 اے خنک مرے کہ از یک ہوئے او نہ فلک و ارض و طواف کوئے او !
 وائے درویشے کہ ہوئے آفسید باز لب پر بست دم و رخ و کشید
 حکمِ حق را در جہاں جاری نکرد نانے از جو خورد و کرااری نکرد
 خانقاہے حبت از شیر مہید راہی و رزیر و سلطانی ندید !
 نقشِ حق داری؟ یہاں کجاست ہم غشاں تقدیر باتدبیرت

عصر حاضر یا نو می جوید سیتیز

نقشِ حق بر لوحِ این کافر بریز !

زندہ رود

نقش حق را در جهان انداختند
من نمی دانم چنان انداختند

حلاج

یا یزور دلبری انداختند یا یزور قاہری انداختند
زانکہ حق در دلبری پیدا تر است دلبری از قاہری اولی تر است!

زندہ رود

بازگوئے صاحبِ امر از شرق
در میان زاهد و عاشق چہ فرق؟

حلاج

زاهد اندر عالم دنیا غریب
عاشق اندر عالم عقبه غریب!

زنده رود

معرفت را انتها نابدون است زندگی اندر فنا آسودن است؟

حلاج

مکریاراں از تهی پیمانی است نیستی از معرفت بیگانگی است
ای که جوئی در فنا مقصود را در نمی یابد عدم موجود را!

زنده رود

آنکه خود را بہتر از آدم شمرد در خم و جاش نہی باقی نہ درو
مشت خاک ما بگردوں آشتا آتش آں بے سرو ساماں کجاست؟

صلح

کم بگوزاں خواجہ اہل فداق تشنہ کام و از ازل خویش ایاق!
ما بچول او عارف بود و نبود کفر او این راز را بر ما کشود!
از فداں لذت برخاستن عیش افروزون در دو کاستن!
عاشقی در نار او و اسوختن سوختن بے نار او تا سوختن!
زانکہ او در عشق و خدمت اقدم است آدم از اسرار او نامحرم است!

چاک کن پیراں تقلید را

تا بیا موزی از تو حید را

زنده رود

اے ترا قسیم جاں زیرِ نگیں
یک نفس با ما و گر صحبت گزین

حلج

بامقائے درنی سازیم و بس ما سراپا ذوق پروازیم و بس
ہر زمان دیدن تپیدن کارِ راست بے پروا بالے پریدن کارِ راست

نمودار شدن خواجہ الہ فراق ابلیس

صحبت و شنلاں یک دم دو دم آں دو دم سرِ پایہ بود و ہم دم
عشق را شوریدہ ترکہ دو گشت عقل را صاحب نظر کرد و گشت
چشم بر بستم کہ با خود و اگر شش از مقام دیدہ و در دل آتش

ناگہاں دیدم جہاں تاریک شد از مکان تا لامکان تاریک شد
 اندر ان شب شد آمد پدید از درویش پیر مرے برہید
 یک قبائے سرمئی اندر برش غرق اندر دو دو پچیاں پیکریش
 گفت رومی خواجہ اہل عراق!
 آں سراپا سوز و آں خوش لیاق!

کہتہ کم خندہ اندک سخن چشم او بینندہ بیاں در بدن!
 رند و ملا و حکیم و خرقہ پوش در عمل چون زاہدان سخت کوش
 فطرتش بیگانہ ذوق وصال زہد او ترکِ جمالِ لایزال!
 تا کہ مستی از جمال آساں نبود کارِ پیشش انگند از ترکِ سجود
 اندکے در وارد است او نگر مشکلات او شباست او نگر!

غرق اندر رزمِ خیمہ و شہرِ منور

صدیقِ پیر دیدہ و کافِ منور!

جامِ اندرتن ز سوزِ او پدید
 گفت و چشمِ نیم و ابر من کشود
 آنچنان بر کارِ ما چپیدہ ام
 نے مرا فرشتہ نے چاکرے
 نے حدیث و کتاب آورده ام
 رشتہ دیں چوں فقہاں کنشت
 کیش مارا ایں چنین تاسیں نیست
 درگذشتم از سجودے بے خبر
 از وجودِ حق مرا منکر میگر
 گر بگویم نیست، ایں از اہلی است
 من بے در پردہ لا، گفتہ ام
 تا نصیب از دردِ آدم داشتم
 بر لبش آہ غم آلودے رسید
 ”در عملِ حسنہ ماکہ برخوردار بود؟
 فرصتِ آدینہ را کم دیدہ ام؟
 وحی من بے منتِ سنجیدہ
 جانِ شیریں از فقیہاں بردہ ام
 کعبہ را کردند آخر خشت خشت!
 فرقہ اندر مذہبِ البیں نیست!
 ساز کردم از غنوںِ خیر و شر
 دیدہ بر باطنِ کثاظِ ہر میگر
 زانکہ بعد از دیدن تو ان گفتم!
 گفتہ من خوشتر از ناگفتہ ام!
 قہر یار از بہر او نگذاشتم!

شعله ها از کشت زار من دمید	اوز مجبوری به محنتی رسید!
زشتی خود را نمودم آشکار	با تو دادم ذوق ترک و اختیار
تو بجاتی ده مرا از نار من	واکن لے آدم گره از کار من!
لے که اندر بند من افتاده	رخصت عصیاں بشیطاں داده
در جہاں با ہمت مردانہ زی	غم گسار من! دمن بیگانہ زی!
بے نیاز از نیش و نوش من گذر	تا نہ گردد نابہ ام تاریک تر!
در جہاں صیاد با نخچیر ہاست	تا تو نخچیری بکشم تیر ہاست!

صاحب پرواز را افتاد نیست

صید اگر نزدیک شود صیاد نیست

گفتش "بگذر ز آئین فراق"	ابغض الاشیاء عندی الطلاق
گفت ساز زندگی سوز فراق	لے خوشامرستی روزِ فراق!
بر لبم از وصل می ناید سخن	وصل اگر خواہم نہ او ماند نہ من!

ابغض الاشیاء عندی الطلاق - حدیث مشہور

حرف وصل اور از خود بیگانہ کرد تازہ شد اندر دل اوسوز و دروا
اند کے غلیظ اندر دود خویش باز گم گردید اندر دود خویش
نالہ زان دود چپیاں شد بلند
اے خاک جانے کہ گرد در دست!

نالہ الیس

اے خداوند صواب و ناصواب من شدم از صحبت آدم خراب
ہیج کہ از حکم من سر بر نتافت چشم از خود بست خود را و دریافت
خاکش از ذوق آبا بیگانہ از شرار گیر یا بیگانہ!
صید خود صیاد را گوید بگیر الاہاں از بندہ فرمان پذیر!
از چنیں صیدے مرا آزاد کن طاعت دیروزہ من یا دکن
پست از دکن بہت والائے من وای من ایے من ایے من ایے!

فطرت او خام و عزم او ضعیف	تاب یک ضربم نیار دایں حریف
بنده صاحب نظر باید مرا	یک حریف بخت تر باید مرا!
بخت آب و گل از من باز گیر	می نیاید کودکی از مرد پیر!
این آدم چیست؟ یک مشت خست	مشت خست یک شرار از من بس است!
اندریں عالم اگر جنز خس نبود	این قدر آتش مرا دادن چه بود؟
شیشه را بگداختن عاے بود	سنگ را بگداختن کاے بود!
آنجناں تنگ از فتوحات آدم	پیش تو بہر مکافات آدم
منکر خود از تو می خواہم ، بدہ	سوے آن مرد خدا را ہم بدہ
بنده باید کہ پیچد گردنم	لرزه انداز و نگاہش در تنم
آن کہ گوید از حضور من برو	آن کہ پیش او نیزم باد و جو

اے خدا یک زندہ مروحہ پرست

لذتے شاید کہ یا ہم در شکست!

فکرت علی

ارواحِ رفیله که بال ملک و ملت غدا رمی

کرده و دوزخ ایشان را قبول نکرده

آشنای هر مقام راستان!	پیرِ رومی آلِ امامِ راستان!
دیدۀ آلِ عالم ز تنارِ پوش؟	گفت اے گردون نور و نخت کوش
از دمِ ستاره و زبده است!	آپنجه برگرد کمرِ بچپیده است
هر نگو از حکمِ اوزشت و زبون!	از گراں سیری خرامِ اوسکون
بر زمینش پانهادنِ شکل است	بیکر او گرچه از آب و گل است
قهر حق را قاسمِ از روزالت!	صد هزار افرشته تندر بت
از مدارش بر کند سیاره را	دوره پیهم می زند سیاره را

علے مطر و دو مرد و سپہر	صبح او مانند شام از بخلِ ہر!
منزلِ ارواحِ بے یومِ النور	دورخ از حراقِ شاں آمد فور
اندرونِ او دو طاغوتِ کہن	روحِ قوے کشتہ از بہرِ دوتن!
جعفر از بنگال و صادق از دکن	ننگِ آدمِ ننگِ دیں ننگِ وطن!
ناقبول و ناامید و نامراد	ملتے از کارِ شاں اندر فساد!
ملتے کو بندِ ہر ملت کشاد	ملک و دیش از مقامِ خود فساد!
می ندانی خطہ ہندوستان	آں عزیزِ خاطرِ صاحبِ دلال
خطہ ہر جہلہ اش گیتی فروز	در میانِ خاک و خوں غلطِ ہنوز
در گلشِ خیمِ غلامی را کہ کشت؟	ایں ہمہ کردارِ آں ارواحِ زشت!

در فضاے نیلگوں یک دمِ بابت
تا مکافاتِ عملِ بینی کہ چیت!

قلمِ خونیں

آہنچہ دیدم می نگینہ در بیاں تن ز ہمش بے خبر کرد درجاں !
 من چہ دیدم ؟ قلمِ دیدم زخون ! قلمِ طُوفانِ بروں طوفانِ دروں !
 در ہوا ماراں چو در قلمِ ہنگ کفِ شبِ گوں ہاں پر سیماں رنگ !
 موجا درندہ مانسہ پلنگ ! از ہمش مردہ بر ساحلِ ہنگ !
 بحر ساحلِ را اماں یک دم تداو ہر زماں کہ پارہ درخون قتاد
 موجِ خونِ با موجِ خونِ اندرستیز در میانش زورقے درافت و خیز !

اندران زورقِ دوم و زورورے

زورورے، عریاں بدن، آشفتموے !

آشکارای شود روح هندوستان

آسمان شوق گشت و حوئے پاک زاد پرده را از چیره خود برکشاد

در جبینش نار و نور لایزال درد و چشم او سرور لایزال

حلقه در بر سبک تر از سحاب تار و پودش از رگ برگ گلاب

با چنین خوبی نصیبش طوق و بند بر لب او ناله های درو مندا

گفت رومی "روح هند است این نگر

از فغانش سوزها اندر جگر"

روح هندوستان ناله و سرای می کشد

شمع جان افسرد و رفاورس هند هندیاں بیگانه از ناموس هند

مردک ناعسدم از اسرار خویش زخمه خود کم زند بر تار خویش

بر زمانِ رفتہ می بند نظر از تش افسردہ می سوزد جگر

بند بابر دست و پائے من از بوت ناله ہائے نار سائے من از بوت

خویش تن را از خودی پر دختہ از رسوم کہنہ زنداں ساختہ

آدمیت از وجودش در و مند

عصر نو از پاک و ناپاک کشن نژند

بگذر از فقرے کہ عریانی دہد اے خنک فقرے کہ سلطانی دہد

الحذر از جبر و ہم از خفے صبر جابر و مجبور را نہ ہر است جبر

ایں ہمہ سیر پیچے خوگر شود آں ہمہ سیر پیچے خوگر شود

ہر دو را ذوق ستم گرد و فزون

و رو من یا لیت قوی یعلوم

کے شب ہندوستان آید یروز! مُرد جعفر زندہ روح او ہنوز!

تا ز قیر یک بدن وامی رہد آشیان اندرتن دیگر تہد!

گاہ پیش دیریاں اندر نیاز	گاہ او را با کلیسا ساز باز
غتری اندر لباس حیدری است	دین او آئین او سوداگری است
رسم او آئین او گردد دگر	تا جهان رنگ و بو گردد دگر
در زمان ما وطن معبود او	پیش ازیں چیزے دگر معبود او
باطش چون دیریاں ز نار بند	ظاہر او از غم دیں در دست
ایں مسلمانے کہن ملت کش است!	جعفر اندر ہر بدن ملت کش است
مار اگر خداں شود جز مار نیست!	خند خداں است و با کس یار نیست
ملت او از وجود او لیم!	از نفاقش وحدت قوسے دویم
اصل او از صادقے یا جعفر است	ملتے را ہر کجا غارت گرے است

الاماں از روح جعفر الاماں

الاماں از جعفران این نماں!

فریادیکے از رورق نشینان قلمزم خونیں

”نئے عدم مارا پزیر دے وجود وائے از بے ہری بود و نبود!

تا گزشتیم از جهان شرق و غرب بر در دوزخ شدیم از درد و کرب!

یک شر بر صادق و جعفر نزد بر سر مامشت خاکستر نزد

گفت دوزخ را خس و خاشاک بہ

شعلہ من زیں دو کافر پاک بہ

آنسوئے نہ آسماں فرستیم ما پیش مرگ ناگہاں فرستیم ما

گفت جاں ترے ز اسرار من است حفظ جان و ہدم تن کار من است!

جان زشتے گرچہ نرزد باد و جو لے کہ از من ہدم جاں خواہی برو!

ایں چنین کالے نی آید ز مرگ

جان غدارے نیا ساید ز مرگ!

اے سوائے تہا اے دریائے نوح! اے زمیں! اے آسمان نیلگوں!
 اے نجوم! اے ماہ تاب! اے آفتاب! اے قلم! اے لوح محفوظ! اے کتاب!
 اے بتان! بیض! اے گردانِ غرب! اے جہانے در بقل بے حرب و ضرب!

ایں جہاں بے ابتدا بے انتہاست!

بندۂ غدار را مولا کجاست؟

ناگہاں آمد صداے ہولناک سینۂ صحرا و دریا چاک چاک!
 ربطِ تسلیم بدن از ہم گسخت و مبیدم کہ پارہ برکہ پارہ نخت
 کوہ ہماثلِ سحاب اندر مرور اندامِ عالمے بے بانگِ صورت!
 برق و تند راز تب و تابِ دروں آتیاں بستند اندر بھرِ خوں!
 موجہا پر شور و از خود رفتہ تر! غرقِ خوں گردید آں کوہ و کم!

آہنچہ برپیدا و ناپید اگذشت

خیلِ انجم دید و بے پروا گذشت!

آن سوئے افلاک

مقام حکیم المانوی لفظہ

ہر کجا استیزہ بود و نبود کس نداند سہیں چرخ کبود!
 ہر کجا مرگ آورد پیغام زسیت اے خوش آن مردے کہ داند مرگ حسیت!
 ہر کجا مانند باد ارزاں حیات بے ثبات و با تمناے ثبات!
 چشم من صد عالم شش روزہ دید تا حد ایں کائنات آمد پدید!
 ہر جہاں را ماہ و پروینے دگر زندگی را رسم و آیینے دگر!
 وقت ہر عالم رواں مانند زو دیر یا ز ایں جاو آں جاتند زو!
 سال ما ایں جاہے آنجا دے! بیش ایں عالم باں عالم کے!

عقل ما اندر جہانے ذوفنون

در جہانے دیگرے خوار و زبول

بر تغور این جهان چون وچند بود مرے با صدے در دست
 ویدہ او از عتاباں تیز تر طلعت او شاہد سوزِ جگر!
 دُبدُم سوزِ درونِ افسردہ بر لبش بیتے کہ صد بارش سوز!

”نہ جبریلے نہ فردوسے نہ جہنم نے خداوند“

کہا خاکے کہ می سوزد ز جان آرزو مستی

من بہ رومی گفتم این دیوانہ کیت؟ گفت ایں فرزند الما نوی است
 در میانِ ایں دو عالم جلے اوست فغمہ دیرینہ اندر تارے اوست!
 باز ایں حلاج بے دار و رسن نوع دیگر گفت آں حرف کہن!
 حرفِ او بے باک و افکارش عظیم غریباں از تیغ گفتارش و نیم!
 ہم نشین بر جذبہ او پے نبرد بندہ مجذوب را مجنون شمر!
 عاقلان از عشق و مستی بے نصیب نبض او دادند در دستِ طبیب!
 با پزشکانِ چیت غیر از ریو رنگ وائے مجذوبے کہ زاد اندر رنگ!

ابن سینا بر بیا ضے دل نہد رگ زندیا حب خواب آوردد

بود حلاجے بشهر خود غریب

جاں ز ملا بردو کشت اور طبیب!

مرد ره دانه نبود اندر رنگ پس فزوں شد نغمه اش از تار چنگ!

راه رو را کس نشان از ره نداد صدخل در واردات اوقات او!

تقد بود و کس غیار او را نکرد کاروانی مرد کار او را نکرد!

عاشقے در آه خود گم گشته ساکے در راه خود گم گشته!

مستی او هر ز جابجے ^{کینچ بنایو} را شکست از خدا ببرد و هم از خود گست!

خواست تا بسند بحشیم ظاہری اختلاط قاہری با دلبری!

خواست تا از آب و گل آید بروں خوشه کز کشت دل آید بروں!

آپنچہ او جوید مقام کبریاست این مقام از عقل و حکمت ماوراست!

زندگی شرح اشارت خودی است لاوالا از مقامات خودی است!

او بہ لا در ماند و تا آلا نرفت از مقام عبودہ بیگانہ رفت !
 با تجلی ہمکنار و بے خبر دُور تر چوں میوہ از بیخ شجر
 چشم او جز رویت آدم نہ خواست لغزہ بے باکانہ زد آدم کجاست !
 ورنہ او از خاکیاں بیزار بود ق مثل موسیٰ طالب دیدار بود
 کاش بودے در زمان احمدے تا رسیدے بر سر و سرمے
 عقل او با خویشتن در گفتگوست تو رہ خود رو کہ راہ خود کوست

پیش نہ گئے کہ آد آں مقام

کاندرو بے حرف می روید کلام !

حرکت بحرت الفردوس

درگذشتم از حد این کائنات پانہادم در جہان بے جہات !

احمدے - حضرت شیخ احمد سرہندی

بے مین و بے یسار است این جہاں فاغ از لیل و نہار است این جہاں
پیش او قنبدیلِ اورا کم فسر حرفِ من از ہیبتِ معنی بمردا
باز بان آب و گل گفتارِ جہاں !

در قفسِ پرواز می آید گراں !

اندکے اندر جہاںِ دل نگر	تا ز نورِ خود شوی روشن بصر
چیتِ دل ؛ یک عالم بے رنگ و بوست	عالم بے رنگ و بو بے چار سوست !
ساکن و ہر لحظہ تیار است دل !	عالمِ احوال و افکار است دل !
از حقائق تا حقائقِ رفتہ عقل	سیرِ او بے جادہ و رفتِ رو نقل !
صد خیال و ہر یک از دیگر جد است	ایں بگردوں آشناں نار ساست !
کس نگوید ایں کہ گردوں آشناست	بر مین آن خیالِ نار ساست !
یا سرور سے کاید از دیدارِ دوست	نیم گامے از ہوائے کوئے اوست !
چشمِ تو بیدار باشد یا خواب	دل پہ بیند بے شعاعِ آفتاب !

آں جہاں را بر جہان دل شناس

من چه گویم ترا پتہ ناید و رقیاس

اندر اں عالم جہانے دیگرے اصل اواز کن فکانے دیگرے!

لازوال و ہر زماں نوع دگر ناید اندر وہم و آید و نظر!

ہر زماں اور اکالے دیگرے ہر زماں اور اجمالے دیگرے!

روزگار شے نیاز از ماہ و مہر گنجہ اندر ^{میان} راحت او نہ سپہر!

ہر چہ در غیب است آید روبرو پیش ازاں کزدل بروید آرزو!

در زبان خود چہاں گویم کہ چیست ایں جہاں نور و حضور و زندگی است

لالہ ہا آسودہ در کہسار ہا نہر ہا گردندہ در گلزار ہا!

غنجہ ہاے سرخ و اسپید و کبود از دم قد و سیاں اورا کشود!

آب ہا سیمیں ہو اہا عنبریں قصر ہا باقبہ ہاے زمردیں!

ضمہ ہا یا قوت گوں ز زین طنب شاہداں باطلعت آئینہ تاب!

گفت رومی "اے گرفتارِ قیاس در گذر از اعتبار است حواس
 از تجلی کار ہائے خوب و زشت می شود آں دوزخ این گرد و بہشت !
 لے بیکہ بینی قصر ہائے رنگ رنگ اصلش از اعمال و نئے از خشت و سنگ !
 آنچه خوانی کوثر و غلمان و حور جلوتہ این عالم جذب و سرور !
 زندگی این جاز دیدار است و بس
 فوق دیدار است و گفتار است و بس !

قصر شرف النساء

گفتم این کاشانہ از لعل ناب آنکہ می گیر و خراج از آفتاب !
 این مقام این منزل این کاخ بلند حوریاں بردگش احرام بند !
 اے تو دادی سالکان را جستجوے صاحب او کیت ہا من بازگوے
 گفت این کاشانہ شرف النساء مرغ ہاش با ملائک ہم نواست !

قلزم مایں چنیں گو ہر نژاد	بیچ مادر این چنیں دختر نژاد!
خاک لاہور از مزارش آسمان	کس نداند راز او را در جہاں!
آں سراپا ذوق و شوق و درد و داغ	حاکم پنجاب را چشم و چہرہ راغ
آں فروغ و ودہ عبد الصمد	فقر او نقشے کہ ماند تا ابد!
تاز قرآن پاک می سوزد وجود	از تلاوت یک نفس فارغ نبود
در کمر تیغ دو روستاں بدست	تن بدن ہوش و ہواس اندست!
خلوت و شمشیر و قرآن و نماز	اے خوش آں عمرے کہ رفت اند زیبا!
بر لب او چوں دم آخر رسید	سوے مادر دید و شتاقانہ دید!
گفت اگر از راز من داری خبر	سوے این شمشیر و این قرآن نگر
این دو قوت حافظہ یک دیگر اند	کائنات زندگی را محور اند!
اندریں عالم کہ میسرد ہر نفس	دخترت را این دو محرم بود پس!
وقتِ رخصت با تو دارم این سخن	تیغ و قرآن را جدا از من کن

دلِ بآں حرفے کہ می گویم بنہ قبرِ من بے گنبد و قندیل بہ!

مومنوں راتیں باتیں بس است

تربتِ مارا ہیں ساماں بس است!

عمر بادِ زیرِ اینِ ذریں قبابِ یمرزارش بود شمشیر و کتاب

مرقدش اندرِ یہاں بے ثباتِ اہلِ حق را داد پیغامِ حیات!

تا مسلمان کرد با خود آنچه کرد گردشِ دوراں بساطش در نور

مردِ حق از غیرِ حق اندیشہ کرد شیرِ مولا رو بہی را پیشہ کرد!

از دُش تا بَدُش تبِ سیلابِ رفت خود بدانی آنچه برِ پنجابِ رفت!

خالصہ شمشیر و قرآن را بُرد

اندر اُن کشورِ مسلمانی بُرد

زیارت امیر کبیر حضرت سید علی ہمدانی و ملاط ہر غنی کشمیری

حرف روی در دلم سوزے فگند آہ پنجاب! آں زمین ارجمند!

از تپِ یاراں تپیدم در بہشت کہنہ غمہا را خریدم در بہشت!

تا در اں گلشن صدے در دست از کتارِ حوضِ کوثر شد بلند!

”جمع کردم مشّت غشا کے کہ سوزم خویش را
گل گماں وارو کہ بندم آشاں در گلستا“ (غنی)

گفت ردّی ”آ پنچہ می آید نگر دل مدہ با آ پنچہ بگذشت اے سپرا

شاعرِ رنگیں نوا طہا ہر غنی فقر او باطن غنی طہا ہر غنی!

نغمہ می خواند آں مست مدام در حضورِ سیدِ والا مقام

سیدالسادات، سالار عجم دستِ اومهارت تقدیر اُمم!
 تاغزالی درسِ الله ہو گرفت ذکر و فکر از دو دمان او گرفت!
 مرشدِ آن کشور مینو نظیر میرو درویش و سلاطین را مشیر!
 خطہ را آن شاہ دریا آستین داد علم و صنعت و تہذیب و دین
 آفرید آن مردِ ایرانِ صنیر با ہنر ہائے غریب و دلپذیر
 یک نگاہ او کشاید سد گرہ
 نیز و تیرش را بدل را ہے بدہ

در حضور شاہ ہمدان زندہ رود

از تو خواہم سترِ زداں کلید طاعت از ماجرت و شیطان آفرید
 زشت و ناخوش را چنان آریستن! در عمل از مانکونی خواستن!

از تو پرسم این فسون سازی که چه! با قمار بدنشیش بازی که چه!
 مشت خاک و این سپهر گرد گرد! خود بگو می زبیدش کارے که کرد؟
 کار ما افکار ما آزار ما دست بادنداں گزیدن کار ما!

شاه همدان

بندہ کز خویش تن دارد خبر آفریند منفعت را از ضرر!
 بزم باد یو است آدم را و بال رزم باد یو است آدم را جمال!
 خویش را بر اهرمن باید زون تو همه تیغ آں همه سنگ فسن!
 تیز تر شو تا فتد ضرب تو سخت ورنه باشی در دو گیتی تیره بخت!

زنده رود

زیر گردون آدم آدم را خورد ملتے بر ملتے دیگر چسود!

جاں ز اہلِ خطہ سوزِ دچوں سپند
 زیرِ ک و درِ اک و خوش گلِ ملتے است
 ساغرِ ش غلظتِ اندرِ خونِ اوست
 از خودی تا بے نصیب افتاده است
 دستِ مزدِ او بدستِ دیگران
 کارِ او ہما سوسے منزلِ گامِ کام
 از غلامی جذبہ ہاے او ببرد
 تانہ پنداری کہ بود است این چنین
 جہہ را ہموارہ سود است این چنین!

در زمانے صف شکن ہم بودہ است

چیرہ و جانباز و پُر دم بودہ است

کوہ ہاے خنک سارِ او نگر آتشیں دستِ چنارِ او نگر!

خنک سارِ بغیدہ

در بہاراں لعل می ریزد و رنگ خیزد از خاکش یکے طوفان رنگ !
 لکہ ہاے ابر در کوہ و دمن پنبہ پڑاں از کبان پنبہ زن !
 کوہ و دریا و غروب آفتاب من خدا را دیدم آنجا بے حجاب !
 بانسیم آوارہ بودم در نشاط 'بشنو از نے' می سرودم در نشاط !
 مرغکے می گفت اندر شاخسار با پیشیزے می نیرزد این بار !
 لالہ رست و زگس شہلا دمید با و نوروزی گریبانش درید !
 عمر با بیلد ازین کوہ و کمر نسر از نور قمر پاکیزہ تر !
 عمر گل رخت بر بست و کشاد
 خاک ما دیگر شہاب الدین مراد !
 نالہ پر سوز آں مرغ سحر داو جانم راتبہ تاب و گر !

'بشنو از نے' تلخ بہ شعر حضرت ردی 'بشنو از نے' چوں حکایت می کنند،
 نشاط - باغ مشہور در کشمیر شہاب الدین - یکے از سلاطین مشہور کشمیر

تایکے دیوانہ دیدم درخروش آنکہ برداز من مستع صبر و ہوش!

”بگذر ز ما و نالہ مستانہ مجوسے

بگذر ز شاخ گل کہ طلسم است لنگ و بلوسے

گفتی کہ شبیم از ورق لالہ می چسکد

غافل دے است این کہ بگرد کنسار جے!

این مشت پر کجا و سرود این چنین کجا

روح غنی است ماتئی مرگ آرزوے!

باد صبا اگر بہ جینوا گذر کنی

حرفے ز ما یہ مجلس اقوام باز گوے

دہقان و کشت و بجے و خیاباں فروختند

قومے فروختند و چہ ارزاں فروختند!

شاه ہمدان

با تو گویم رمز باریک لے پسر	تن ہمہ خاک است و جاں والا گھر
جسم را از بہر جاں باید گداخت	پاک را از خاک می باید شناخت!
گر ببری پارہ تن را ز تن	رفت از دست تو آں نخت بدن!
لیکن آں جانے کہ گرد و جلوہ مست	گر زدست او را دہی، آید بدست!
جو ہرش با بیچ شی مانند نیست	ہست اندر بند و اندر بند نیست!
گر نگہداری میسرد در بدن	ور بپیشانی، فروغ اسخمن!
چیت جان جلوہ مست لے مرد را؟	چیت جان داؤن دست لے مرد را؟
چیت جان داؤن؟ بحق پرداختن!	کوہ را با سوز جاں بگداختن!
جلوہ مستی؟ خویش را دریافتن!	در شاں چوں کو کبے بر تا فتن!
خویش را نایافتن نابودن است	یا فتن، خود را بخود سنجودن است

هر که خود را دید و غییر از خود ندید رخت از زندان خود بیرون کشید!
 جلوه بد مستی که بیند خویش را خوشتر از نوشینه داندیش را!
 در نگاهش جان چو باد از زان شود پیش او زندان اولر زان شود!
 تیشه او خار را برمی درود تا نصیب خود ز گیتی می برد
 تا ز جان بگذشت جان او است
 ورنه جان یک دم همان او است!

زنده رود

گفته از حکمت زشت و نکو پیر دانا نکتہ دیگر بگو
 مرشد معنی ننگاهاں بودم محرم اسرار شاهاں بودم
 ما فقیر و حکماں خواہد خراج چیست اصل اعتبار تخت و تاج؟

محرم اسرار شاہان الخ۔ تلخیص کتاب ملوک کہ از تصانیف حضرت شاہ ہمدان است۔

شاہ ہمدان

اصل شاہی چیت اندر شرق و غرب؟ یا رضاے امتاں یا حربے ضرب
 فاش گویم باتوے والا مقام باج راجہ بادوکس دادن حرام!
 یا اولی الامرے کہ منکم شان اوست آیہ حق محبت و برہان اوست
 یا جواں مرے چو صرصر تندخیز شہر گیر و خویش باز اندر ستیز
 روز کیں کشور کش از قاہری روز صلح از شیوہ ہائے دلیری
 می توان ایران و ہندستان خرید پاوشاہی راز کس نتوان خرید
 جام جم را اے جوان باہنہ کن نگیر از دکان شیشہ گر
 و ربگیر و مال او جہر شیشہ نیست شیشہ را غیر از شکستن پیشہ نیست

یا اولی الامرے الخ تلج آیہ قرآن

غنی

ہند را این فوق آزادی کہ دادا! صید را سودا سے صیادی کہ داد؟
 آں برہمن زادگان زندہ دل لالہ احمد ز روئے شاں نخل!
 تیزبین و پختہ کار و سخت کوش از نگاہ شاں فرنگ اندر خروش!
 اصل شاں از خاک دامگیر ہست! مطلع این اخترالکشیر ہست!
 خاک مارا بے شہر دانی اگر بدروزن خود یکے بکشت نظر!
 این ہمہ سوزے کہ داری از کجاست؟ این دم باد ہبہ ساری از کجاست؟

ایں ہاں باد است کز تاثیر او

کو ہسار ما بگید رنگ دیو!

یہیج می دانی کہ روزے دروگر موج می گفت با موج دگر

دگر۔ دریا چہ معروف در کشیر

پُچند در قلم بیک دیگر ز نیم خیز تا یک دم بساحل سر ز نیم
 زادۀ مالعینی آں بجھے کہن شور او در وادی و کوہ و دمن !
 ہر زماں بر سنگ رہ خود را زند تا بنائے کوہ را بر می کند
 آں جواں کو شہر و دشت در گرفت پرورش از شیر صد مادر گرفت
 سطوت او خاکیاں را محشرے است ایں ہمہ از ماست نے از دیگرے است
 ز لیکن اندر حد ساحل خطاست ساحل مانگے اندر راہ ماست
 باکراں در ساختن مرگِ دوام گرچہ اندر بحر غلظی صبح و شام
 زندگی جولاں میان کوہ و دشت
 اے خنک بجھے کہ از ساحل گذشت !

اے کہ خواندی خطایماے حیات اے بہ خاور وادہ غوغائے حیات
 اے ترا آہے کہ می سوز و جگر تو از بے تاب و مابے تاب ترا !
 اے ز تو مرغ چمن را ہائے و ہمو سبزہ از اشکِ تو می گیرد وضو !

اے کہ از طبع تو کشتِ گلِ مہید اے زامید تو جاہِ پُر امید!
 کار و اتہار اصد اے تو در ا تو ز اہلِ خطہ نو میدی چرا؟
 دل میانِ سینہ شانِ مودہ نیست انگر شاں زیرِ تیغ افسردہ نیست!
 باش تا بینی کہ بے آوازِ صُور ملتے برخیزد از خاکِ قبور!
 غمِ مخور اے بندہ صاحبِ نظر برکش آں آہے کہ سوز و خشک تر
 شہرِ بازیرِ سپہرِ لاجورد سوخت از سوزِ دلِ درویشِ مرد
 سلطنتِ نازک تر آمد از جنتا از دے اورا تو اں کردنِ خراب
 از نو تشکیلِ تقدیرِ اہم از نو تخریب و تعمیرِ اہم
 نشتر تو گرچہ در دہا خلید مر ترا چو نانکہ ہستی کس ندید!
 پردہ تو از نو اے شاعری است آنچہ گوئی ماورائے شاعری است

تازہ آشوبے نلگن اندر بہشت!

یک نوا متانہ زن اندر بہشت!

زندہ رود

بانٹہ درویشی در ساز و د مادم زن
 چوں پختہ شوی خود را بر سلطنت جم زن
 گفتند جهان ما آیا بتوی سازو؟
 گفتم کہ نمی سازو! گفتند کہ برہم زن!
 درمیکہ ہا دیدم شایدہ حریفے نیت!
 بارستم دستان زن با مہیچہ ہا کم زن!
 اے لالہ صحرائی تنہا نتوانی سوخت
 ایں داغ جگر تابے بر سینہ آدم زن
 تو سوزِ درونِ او، تو گرعی خونِ او
 باور نیکنی؟ چاکے در سپیکر عالم زن

عقل است چراغ تو؟ در راہ گذارے نہ
 عشق است ایام تو با بندہ محرم زن
 لختِ دل پر خونے از دیدہ فرویزم
 لعلے ز بدخاشم بردار و نجاشم زن!

صحبت پاشا عرہندی بر تری ہری

عوریاں را در قصور و و خیم	نالہ من دعوت سوز تمام!
آں یکے از خیمہ سربروں کشید	واں دگر از غرق رخ بنمود و دید!
ہر دے را در بہشت جاوداں	داوم از درد و غم آں خاکداں!
زیر لب خندید پیر پاک زاد	گفت لے جاو گر ہندی تراو!
آں نوا پرواز ہندی را نگر	شعبتم از فیض رنگاہ او گہرا!
نکتہ آرائے کہ نمائش بر تری است	فطرت او چوں سحاب آذری است!

از چمن جز غنچہ نورس نہ چید نغمہ تو سوے ما اورا کشید!
 پاوشا ہے بانوے ارجمند ہم بہ فقراں در مقامِ اولیند!
 نقشِ خوبے بند از فکرِ شگرت یک جہاں معنی نہاں اندر دو حرف!
 کارگاہِ زندگی را محرم است او جم است شعر او جام جم است!

ما بہ تعظیم مہنر بر خاستیم
 باز باوے صحبت آراستیم

زندہ رود

اے کہ گفتی نکتہ ہاے دلنواز مشرق از گفتار تو داناے راز!
 شعر را سوز از کج آید بگوے از خودی یا از خدا آید بگوے!

برتری ہری

کس نداند در جہاں شاعر کیاست پردہ او از ہم وزیرِ نواست!

آں دل گرے کہ دارد و کنس
 پیش یزدان ہم نمی گیرد قرار!
 جان مارا لذت اندر جستجوست
 شر اسوز از مقام آرزوست!
 اے تو از تاک سخن مستدام
 گر ترا آید میسر این مقام
 باد و بیتے در جهان ننگ و خشت
 می توان بردن دل از عوڑ بہشت!

زندہ رود

ہندیاں را دیدہ ام در بیچ و تاب
 ستر حق و قسات کوئی بے حجاب!

برتری ہری

ایں خدایان تنک مایہ نرسنگ اندوز خشت!
 برترے ہست کہ دور است ز دیروز کنشت!

سجدہ بے ذوقِ عمل خشک و بجائے زرد
 زندگی ہمہ کردار چہ زیبا و چہ زشت !
 فاش گویم تو حرفے کہ نداند ہمہ کس
 اے خوش آں بندہ کہ بر لوح دل اورا بنوشت !
 این جانے کہ تو بینی اثر یزداں نیست
 چرخہ از دست و ہم آں رشته کہ بدو ک تو زشت !

پیش آئین مکافاتِ عمل سجدہ گزار

(ترجمان برتری ہری)

زائچہ خیز و زل و فتن و اعراف و بہشت !

حرکت بہ کاخِ سلطنتِ مشرق

ناور، ابدالی، سلطان شہید

رفت در جانم صد اے برتری مت بودم از نوالے برتری

گفت رومی چشم دل بیدار یہ
 کردہ بر بزم درویشاں گذر
 خسروان مشرق اندر انجمن
 ناور آں واماے رمز اتحاد
 مرد ابدالی وجودش آیتے
 آں شہیدان محبت را امام
 نامش از خورشید و مہ تابندہ تر
 عشق رازے بود بر صحرانہاد
 از نگاہ خواجہ بدر و حسین
 پابروں از حلقہ افکار نہ
 یک نظر کاغذ سلاطین ہم نگر
 سطوت ایران و افغان و دکن
 با مسلمان داد پیغام داد
 داد افغان را اساس ملتے
 آبروے ہندو چین و روم و شام
 خاک قبرش از من و تو زندہ تر
 تو ندانی جاں چہ شتاقانہ داد؟
 فقیر سلطان وارث جذب حسین!

رفت سلطان زیں سرے ہفت دوز

نوہت او در و کن باقی ہنو تر!

حرف و صوت ہم خام و فکرم ناتمام
 کے توان گفتن حدیث آں مقام!

نُوریاں از جلوہ ہائے اولبصیر	زندہ و دانا و گویا و خبیر!
قصرے از فیروزہ دیوار و درش	آسمان نیلگوں اندر برش!
رفتِ او برتر از چنہ و چگون	می کند اندیشہ را خوار و زیوں!
آں گل و سرو و بہمن آں شاخسار	از لطافتِ مثلِ تصویر بہار!
ہر زماں برگِ گل و برگِ شجر	دارد از ذوقِ نور نگِ دگر!
ایں قدر بادِ صبا افسوں گراست	تا مژہ برہم زنی زرد و اجمراست!
ہر طرف قوارہ ہا گوہر نشو و نش	مرنگِ فردوس زاد اندر خوش
بارگاہے اندراں کاخے بلند	ذراہ او آفتاب اندر کمند!
سقف و دیوار و اساطین از حقیق	فرش او از شمشیر و پرچیں از حقیق!
برہمین و بریساں آں دشا ق	حوریاں صفا بستہ بازین لطاق!
دریاں بنشتہ بر اورنگِ زر	خسروانِ جم خشم بہرام فر!
رومی آں آئینہ حسنِ ادب	با کمالِ دلبری بکشا دل!

گفت مرے شاعرے از خاور است شاعرے یا ساحرے از خاور است

فکر او باریک و جانفش در دست

شعر او در خاوراں ہونے لگند

تاوڑ

خوش بیا اے بختہ سنج خاوری اے کہ می زبید ترا حرفِ دہری

محرم را زیم ! با ما راز گوے آنچہ می دانی ز ایراں باز گوے !

زندہ رود

بعد مدت چشمِ خود بر خود کشاد لیکن اندر حلقہٴ واے فتاد

کشتہ نازِ بیتانِ شوخ و شنگ خالقِ تہذیب و تقلیدِ رنگ !

کارِ آں وارفتہ ملک و نسب ذکرِ شاپور است و تحقیرِ عرب !

روزگارِ اوہی از واردات از قبور کہنہ می جوید حیات !
 باطن پیوستہ از خود در گذشت دل رستم داوود از حیدر گذشت !
 نقشِ باطل می پذیرد از فرنگ
 سرگذشتِ خود بگیرد از فرنگ !

پیرنی ایرانِ زمانِ یزد جرد پہرہ او بے فروغ از خون سرد !
 دین و آئین و نظامِ او کہن شید و تارِ صبح و شامِ او کہن !
 بیجِ مے در شیشہ تا کش نبود یک شہر در تودہ خاکش نبود !
 تاز صحرای رسیدش محشرے آنکہ داوود اورا حیاتِ دیگرے !
 این چنین حشر از غایاتِ خداست پارسِ باقی ارموئہ الکبریٰ کجاست ؟
 آنکہ رفت از پیکر او جانِ پاک بے قیامت برنی آید ز خاک !
 مردِ صحرائی بایراں جاں و مہم از سوسنِ ریگ زارِ خود رسید !
 کہنہ را از لوحِ ہاستر دور رفت برگ و سارِ عصر نو آورد و رفت !

آہ احسانِ عرب نشا خستند
از تشِ افرنکیاں بگدا خستند

نمودار می شود روح ناصر خسرو علوی و

غزلے مستانه سر اسید غائب میشود

دست را چوں مرکبِ تیغ و قلم کردی مدار
بیچ غم گر مرکبِ تن لنگ باشد یا عرن
از بر شمشیر و از نوکِ قلم زاید هنر
اے برادر همچو نور از نار و نار از نار و ن
بے هنر داں نزد بے دیں ہم قلم ہم تیغ را
چوں نباشد دیں نباشد کلک و آهِن را ثمن

دیں گرامی شد بدانا و بنا داں خواہ گشت
 پیش ناداں دین چو پیش گاہ باشد یمن!
 رہجو کر پاسے کہ از یک نیمہ زوالیاس!
 کرتہ آیدوز و گرنیمہ یہودی را کفن

ایدالی

آں جواں کو سلطنت ہا آفرید باز در کوہ و قفار خود رسید!
 آتش در کوہ سارش بفرخت خوش عیار آمد بروں یاپاک سوخت؟

زندہ رود

آستان اندر احوت گرم خیز او برادر با برادر در ستیز!
 از حیات و حیات خاور است طفلک دہ سالہ اش لشکر گریست!

بے خبر خود را ز خود پرداختہ ممکناتِ خویش را شناختہ !
 ہست دارے دل و غافل نہ دل تن زن اند فراقِ دل زد دل !
 مرد رہو را بمنزلِ راہ نیت از مقاصد جان او آگاہ نیت !
 خوش سرود آں شاعرِ افغان شناس آنکہ سیند، باز گوید بے ہراس !
 آں حکیم ملتِ افغانیاں آں طبیبِ ملتِ افغانیاں !
 رازِ قوے دید و بے باکانہ گفت حرفِ حقِ باشوقی رندانہ گفت !

”اشترے یابد اگر افغانِ حُر
 بایراق و ساز و بانبارِ دُر
 ہمتِ دوش از اں انبارِ دُر
 می شود خوشنود بازنگِ شتر“

شاعرِ افغان شناس - خوشمال خاں خطک۔

ایدالی

در نهاد ماتب و تاب از دل است خاکِ ابیداری و خواب از دل است !
 تن زمرگِ دل و گرگِ دل می شود در مسامتش عرقِ نوح می شود !
 از فسادِ دل بدن هیچ است هیچ دیده بر دل بند و جز بر دل پیچ !
 آسیایک پیکر آب و گل است ملت افغان در آن پیکر دل است !
 از فساد او فسادِ آسیا در کشاد او کشادِ آسیا !
 تا دل آزاد است آزاد است تن ورنه کاسه در ره باد است تن !
 بهیچ تن پاسبانِ آئین است دل مرده از کین زنده از دین است !

قوتِ دین از مقامِ وحدت است

وحدت از مشهور گردد و دلت است !

شرق را از خود برد و تقلیدِ غرب باید این اقوام را تنقیدِ غرب

قوتِ مغرب نہ از چنگ و رباب نے زرقصِ دخترانِ بے حجاب !
 نے ز سحرِ ساحرانِ لالہ روست نے ز عریاںِ ساق و زانقِ مست !
 محکمٰی اورانہ از لادینی است نے فروغش از خطِ لاطینی است !
 قوتِ افنگ از علم و فن است از ہمیں آتشِ چرخشِ روشن است
 حکمت از قطع و بریدِ جامہ نیست مانعِ علم و ہنرِ عمامہ نیست !
 علم و فن راے جوانِ شوخ و شنگ مغزی باید نہ ملبوسِ فرنگ !
 اندریں رہ جز نگہ مطلوب نیست ایں کلمہ یا آں کلمہ مطلوب نیست

فکر چالا کے اگر داری بس است

طبع دراکے اگر داری بس است !

گر کے شبہا خورد و دودِ چراغ گیر از علم و فن و حکمتِ سراغ !
 ملکِ معنی کس حد اورانہ بست بے جہا و پیہے تاہد بست !
 ترک از خورد رفتہ و مستِ فرنگ زہرِ نوشین خوردہ از دستِ فرنگ

زانکه تریاقِ عراق از دست داد من چه گویم جز خدایش یار باد
 بنده افرونگ از ذوق نمود می برد از غریبان رقص و سرود
 نقد جان خویش در بازو به لہو علم و شوار است می سازد به لہو
 از تن آسانی بگسرد سہل را فطرت او در پذیرد سہل را
 سہل را جتن دریں دیر کہن
 این دلیل آنکہ جان افت از بدن!

زنده رود

می شناسی چیت تہذیب فرونگ در جهان او دو صند دوس رنگ
 جلوه ہائیش خانما ہنہا سوختہ شاخ و برگ و آشیہا ہنہا سوختہ
 ظاہرش تابندہ و گیرندہ است دل ضعیف است و نگہ را بندہ است
 چشم ہیند دل بلغزد اندر وں پیش این بت خانہ افتد سرنگوں

کس نداند شرق را تقدیر چیست ! دل بظاہر بسته را تدبیر چیست ؟

ابدالی

عزم و حزم پہلوی و نادر است	آنچه بر تقدیر مشرق قادر است
ناخن او عتدہ ایران کشاد	پہلوی آن وارث تخت قباد
آن نظام ملت افغانیاں	نادر آن سرمایہ در انیاں
لشکرش از کو ہزار آمد بروں	از غم دین و وطن زار و زبوں
باعد و فولاد و با یار احسیر	ہم سپاہی ہم سپہ گر ہم امیر
عصر حاضر را نکو سنجیدہ است	من فدای آنکہ خود را دیدہ است

غریباں را شیوہ ہائے ساحری است

تیکہ جز بر خویش کردن کافی است

سلطان شہید

گو از ہندو از ہندوستان آنکہ با کاشش نیز دہستان!
 اندر جہش ہنگامہ مرد آنکہ اندر دیر او آتش فسد!
 دل از بہر او خوں کردہ ایم آنکہ یاش را بجاں پروردہ ایم
 ہم ما کن غم اورا قیاس آہ ازاں معشوق عاشق تا شناس!

زندہ رود

یاں سنکرز قانونِ فرنگ دز بکھر و حوہ افونِ فرنگ!
 را بار گراں آئینِ غیر گرچہ آید ز آسماں آئینِ غیر!

سلطان شہید

بروید آدم از مشبگلے باد لے، بارز وے درو لے!

لذتِ عصیاں چشیدن کارِ اوست غیرِ خود چیزے ندیدن کارِ اوست !
 و انکہ بے عصیاں خودی ناید بدست تا خودی ناید بدست آید شکست !
 زائرِ شہر و دیارم بودم چشمِ خود را بر مزارم سودم !
 اے شناساے حدودِ کائنات در دکن دیدی ز آثارِ حیات ؟

زنده رود

تخمِ اشکے رنجتم اندر دکن لالہ ہاروید ز خاکِ آں چین !
 رود کاویری مدام اندر سفسر دیدہ ام در جانِ او شورے دگر !

سلطان شہید

اے ترا دادند حرفِ دلِ فرو از تپِ اشکِ تومی سوزم ہنوز
 کاو کاوِ ناخنِ مردانِ راز جھے خوں بکشاؤ از رگہائے ساز

آس نو اکز جان تو آید بروں می دہد ہر سینہ را سوزِ دروں !
 بودہ ام در حضرتِ مولا کے گل آنکھ بے اوٹے نمی گرد و سبل !
 گرچہ آنجا جرأتِ گفتار نیست روح را کارے بجز دیدار نیست !
 سو ختم از گرمی اشعار تو بر زبانم رفت از افکار تو
 گفت "ایں بتیے کہ بر خواندی نکیت؟" اندر وہنگامہ ہائے زندگی است !
 باہماں سوزے کہ در ساز و بجا یک و حرف از ماہ کاویری رسا !

در جہاں تو زندہ رود او زندہ رود

خوشت رک آید سرود اندر سرود

پیغام سلطان شہید ربیہ و دکاویری

(حقیقت حیات و مرگ و شہادت)

رود کاویری کے زمکے خرام خستہ شاید کہ از سیرِ دوام !

در کہتاں عمر ہا نالیدم	راہ خود را با مژہ کا دیدم
اے مرا خوشتر ز جیون و فرات	اے دکن را آب تو آب جیسا
آہ شہرے کو در آغوش تو بود	حسن نوشین جلوہ از نوش تو بود
کہنہ گردیدی شباب تو ہماں	پیچ و تاب رنگ و آب تو ہماں
موج تو جسدانہ گو ہر نژاد	طرہ تو تا بد شوریدہ باد
اے ترا سازے کہ سوز زندگی است	ہیچ می دانی کہ این پیغام کسیت؟
آنکہ می کردی طوافِ مملویش	بودہ آئینہ دارِ دولتش
آنکہ صحرا ہا ز تدبیرش بہشت!	آنکہ نقشِ خود بخونِ خود نوشت!
آنکہ خاکش مرجع صد آرزوست	اضطرابِ موج تو از خونِ اوست!

آنکہ گفتارش ہمہ کردار بود

مشرق اندر خوابِ او بیدار بود!

آہ شہرے کو در آغوش الخ - شہر سڑکا پٹم

اے من و تو موبے از رو دحیت ہر نفس دیگر شود ایں کائنات
 زندگانی انقلاب ہر دمے است زانکہ او اندر سرخ عالمے است!
 تار و پود ہر وجود از رفت و بود ایں ہمہ ذوق نمود از رفت و بود
 جادہ ہا چوں رہرواں اندر سفر ہر کجا پنہاں سفر پیدا حضر!
 کاروان و ناقہ و دشت و نخل ہر چہ بینی نالہ از دردِ رحیل!
 در چمن گل مہمان یک نفس رنگ و آتش امتحان یک نفس!
 موسم گل؟ ماتم و ہم نامے و نوش غنچہ در آغوش و نفس گل بدوش!
 لالہ را گفتم یکے دیگر بسوز گفت رازِ مانی دانی ہنوز!

از خس و خاشاک تعمیر وجود

غیر حسرت چیت پا د آتش نمود؟

در سرے ہست و بود آئی؟ میا از عدم سے وجود آئی؟ میا
 و ربیائی چوں شہار از خود مرو در تلاشِ خرمنے آوارہ شوا

تاب و تب داری اگر مانند ہر
 پابنہ در وسعت آباد سپہر
 کوه و مرغ و گلشن و محراب سوز
 ماہیاں را در تہ دریا بسوز
 سینہ داری اگر در خور و تیر
 در جہاں شاہیں بزی شاہیں سیر
 زانکہ در عرض حیات آمد ثبات
 از خدا کم خواستم طول حیات
 زندگی را چیت رسم و دین کشی؟
 یک نیم شیری بہ از صد سال میش!

زندگی محکم ز تسلیم و رضا است
 موت نیرنج و طلسم و سیماست!
 بندہ حق ضعیف و آہوست مرگ
 یک مقام از صد مقام اوست مرگ!
 میفتد بر مرگ آن مرد و تمام
 مثل شاہینے کہ افتد بر جسم!
 ہر زمان میسر و غلام از بچم مرگ
 زندگی اورا حسرت از بچم مرگ!
 بندہ آزاد را شانے دگر
 مرگ اورا می دہد جانے دگر!
 او خود اندیش است مرگ اندیش نیست!
 مرگ آزاداں ز آنے بیش نیست!

بگذر از مرگے کہ سازد بالحد زانکہ این مرگ است مرگِ ام و دودا
 مردِ مومن خواهد از یزدان پاک آں دگر مرگے کہ برگیرد ز خاک
 آں دگر مرگ! انتہائے راہِ شوق آخرین تکبیر در جنگا و شوق
 گرچہ ہر مرگ است بر مومن شکر! مرگِ پورِ مرتضیٰ چیزے دگر
 جنگِ شاہانِ جہاں غارتگری است جنگِ مومن سنتِ نبوی است
 جنگِ مومن چیست؟ ہجرت سے دوستا ترکِ عالم، اختیارِ کو سے دوستا
 آنکہ حرفِ شوق با اقوام گفت جنگِ را رہبانِ اسلام گفت
 کس نداند جز شہید این نکتہ را
 کو بخونِ خود خرید این نکتہ را

آنحرف شوق الہم یعنی حضور سرور کائنات - در مصرع ثانی اشارہ الیست بحدیث

الجهاد دہبانیۃ الاسلام

زنده رو و بخت می شود از فردوس بریں

و تقاضای حورالہستی

پیر روی گفت در گوشتم که خنجر!	شیشہ صبر و سکونم ریز ریز
آہ آں ایوان و آں کلخ بریں!	آں حدیث شوق و آن جذب یقین
یک هجوم حور دیدم برورش!	بادل پر خوں رسیدم برورش
زنده رو و لے صاحب سوز و مرقہ!	بر لب شان زنده رو و لے زنده رو
یک و دم بامانیشیں بامانیشیں!	شور و غوغا از یسا رو ازیسین

زنده رود

راہرو کو داند اسرارِ سفر ترسد از منزل زرہنر بہشت

عشق در ہجرو وصال آسودہ نیست بے جمال لایزال آسودہ نیست !
 ابتدا پیش بہتال افتادگی آہتا از دلہراں آزادگی !
 عشق بے پروا و ہر دم در حسیل در مکان و لامکان ابن اسبیل !

کیش ما مانند موج تیرنگام
 اختیار جادہ و ترک مقام !

حوران بہشت

شیوہ ہاداری مشال روزگار
 یک نولے خوش دیرنخ از مادر

غزل زندہ رود

آہے زبیدی خدای چہ می جوئی ز خود گر نیتہ آشنا چہ می جوئی !

دگر بشخ گل آویز و آب دَنم و دَکَش پَریده رنگ از بادِ صبا چہ می جوئی؟
 دو قطره خون دل است آنچہ شک می مند تو اے غزالِ حرم در خطا چہ می جوئی؟
 عیار فقر ز سلطانی و جہانگیری است سریرِ جم بطلبِ بویا چہ می جوئی؟
 سراغِ اوز خیا بانِ لاله می گیرند نو اے خوں شدہ مازا چہ می جوئی؟
 نظر ز صحبتِ روشندانِ بے نیازید ز در و دم بھری تو تیا چہ می جوئی؟

قلندِ ریم و کراماتِ ما جہاں بنی است
 ز مانگاہ طلبِ کیمیا چہ می جوئی

حضور

گر چہ جنت از تجلی ہائے اوست جاں نیا ساید بجز نزدیکِ دروست
 مازِ اصلِ خویش تن در پرودہ ایم طائریم و آشیای گم کردہ ایم
 علم اگر کج فطرت و بدگوہر است پیشِ چشمِ ما حجابِ اکبر است

علم را مقصود اگر باشد نظر می شود ہم جاده و ہم را ہر
 می نہ پیش تو از قشر وجود تا تو پرسی چیت را نہ این نمود
 جادہ را ہموار سازد این چنین شوق را بیدار سازد این چنین
 درد و دل غ و تاب و تب بخشد ترا گریہ ہائے نیم شب بخشد ترا
 علم تفسیر جہان رنگ و بو دیدہ و دل پرورش گیر و ازو
 بر مقام جذب و شوق آرد ترا باز چوں حبیریل بگذارد ترا
 عشق کس را کے بخلوت می برد اوز چشم خویش غیرت می برد

اول او ہم رستق و ہم طریق
 آخر او راہ رستن بے رفیق!

در گذشتم زان ہر جور و قصور زورقِ جاں با ختم در بحر نور!
 غرق بودم در تماشاے جمال ہر زباں در انقلاب و لایزال!
 گم شدم اندر ضمیمہ کائنات چوں رباب آمد پیشم من حیاً!

آنکہ ہر تارکش رباب دیگرے ہر نوا از دیگرے خونیں ترے !
 ماہمہ یک دو دمان نار و نور آدم و ہر وہ و حبسریل و حور !
 پیش جاں آئیئے آوینختند حیرتے را با بقیس آمینختند !
 صبح امروزے کہ نورش ظاہرست در حضورش دوش و فردا حاضرست !
 حق ہویدا باہمہ اسرار خوش بانگاہ من کند دیدار خوش !
 دیدنش افسردن بے کاستن ! دیدنش از قبرتن برخاستن !
 عبد و مولا در کین یک دگر ہر دو بے تاب انداز ذوق نظر !

زندگی ہر جا کہ باشد جستجو است !

حل نشد این نکتہ من صمیم کہ است !

عشق جاں را لذت دیدار داد باز با نغم جرأت گفتار داد !
 "اے دو عالم از تو با نور و نور اندکے آں خاکدانے رانگر !
 بندہ آزاد را ناسازگار برود از سنبل اونیش خار !

غالباً غرق اند در عیش و طرب کارِ مغلوبان شمارِ روز و شب !
 از ملکیتِ جهان تو خراب تیرہ شب در آستینِ آفتاب !
 دانشِ افرنگیاں غارت گری دیرِ ما خیر شد از بے حیدری !
 آنکہ گوید لا الہ یچارہ ایست فکرش از پے مرکزی آوارہ ایست !
 چار مرگ اندر پے این دیر سیر سودنوار و والی و ملا و پیر !

این چنین عالم کجا شایان تست
 آب و گل دانخ که برد امان تست

ندائے جمال

کلکِ حق از نقشہائے خوب زشت ہر چہ مارا سازگار آمد زشت !
 چیت بودن دانی لے مردِ نجیب ؟ از جمالِ ذاتِ حق بردنِ نصیب !
 آفریدن ؛ جستجوے دلبرے ! و انمودنِ خویش را بر دیگرے !

ایں ہمہ ہنگامہ ہائے بہت و بود بے جمال مانید در وجود!
 زندگی ہم فانی و ہم باقی است ایں ہمہ خلّاقی و مشتاقی است!
 زندہ؟ مشتاق شو خلّاق شو ہیچو ماگیرندہ آفاق شو!
 در شکن آزا کہ ناپید سازگار از ضمیر خود دگر عالم بیا!
 بندہ آزاد را آید گراں زیستن اندر جہان دیگران!
 ہر کہ اورا قوتِ تخلیق نیست پیش ماجو کافر و زندقہ نیست!
 از جمالِ مانعِیبِ خود نہرود ق از نخیل زندگانی برنخورود

مرد حق! بزندہ چوں شمشیر باش

خود جہان خویش را تقدیر باش!

زندہ رود

چیت آئینِ جہانِ رنگ و بو جز کہ آبِ رفتہ می ناید بجا!

زندگانی راستہ تکرار نیست فطرت او خوگر تکرار نیست!

زیر گردوں جھٹ اور انارو است چوں زپافتا و قوے بر سجت!

ماتے چوں مرو کم خیرت و زقبر

چادہ او چیت غیس از قبر و صبر!

بہائے جمال

زندگانی نیست تکرار نفس اصل او از حق و قیوم است پس!

قرب جاں با آنکہ گفت انی قریب! از حیات جا وداں بردن نصیب!

خود از توحید لایق شوی ملت از توحید جبروتی شود!

بایزید و شبلی و بوذر از دست آستان را طفل و سحر از دست!

بے تجلی نیست آدم را شب جلوه مافرد و ملت را حیات!

ہر دو از توحید می گیر و کمال زندگی این را جلال آن را جمال!

ایں سلیمانی استاں سلمانی است آن سراپا فتنہ وین سلطانی است!

آن یکی را بسند این گرد و یکی

در جہاں با آن شیش با این بڑی!

چیت ملت اے کہ گوئی لا الہ بانہ را احشیم بودن یک نگہ!

اہل حق را حجت و عولے یکے است بخیمہ ہاے ماجد، دلہا یکے ہست!

ذرہ ہا از یک نگاہی آفتاب یک نگہ شوتا شود حق بے حجاب!

یک نگاہی را بحشیم کم مہیں از تجلی ہاے توحید است این!

ملنے چوں می شود توحید مست

قوت و جہر و ت می آید ہست!

روح ملت را وجود از انجمن روح ملت نیست محتاج بدن!

تا وجودش را نمود از صحبت است مرد چوں شیرازہ صحبت شکست!

مردوہ ہا از یک نگاہی زندہ شو بگذر از بے مرکزی پایندہ شو!

وحدت افکار و کردار آفریں
تماشوی اندر جہاں صلابت لگیں!

زندہ رود

من کیم؟ تو کیستی؟ عالم کجاست؟ در میان ما تو دوری پر است؟
من چرا در بند تقدیرم بگوئے تو میری من چرا میسرم بگوئے!

ندائے جمال

بودہ اندر جہاں چار سو ہر کہ گنجد اندر ویر و درو
زندگی خواہی خودی را پیش کن چار سو را غرق اندر خویش کن
باز بینی من کیم تو کیستی در جہاں چوں مردی و چوں زبستی

زنده رود

پویشش این مرد نادان در پدیر پرده راز چہرہ قتلدیر گیر
انقلاب روس و الماں دیدہ ام شور در چان مسلمان دیدہ ام
دیدہ ام تدبیر ہائے غرب و شرق و اما تقدیر ہائے غرب و شرق!

اقادون تحسلی جلال

ناگہاں دیدم جهان خویش را آن زمین و آسمان خویش را
غرق در نور شفق گوں دیدش سرخ مانتہ بطیر خوں دیدش!
ز آن تحسلی ہا کہ در جانم شکست چوں کلیم اللہ فتادم جلوہ مست!
نور او ہر پردگی را وانمود تاب گفتار از زبان من بربود!

از تنمیر عالم بے چند و چون

یک نولے سوز ناک آمد یروں

"بگذرا ز خاور و افقونی افرنگ شو
 کہ نیز ز دجوعے ایں ہمہ دیرینہ و نو
 آں نگینے کہ تو با اہر منہاں باختہ
 ہم بمبیلِ ایمنے نتواں کردگرو!
 زندگی انجمن آرا و نگہدار خود است
 لے کہ در قافلہ بے ہمہ شو با ہمہ برو!
 تو فرد زندہ تر از ہر منیر آمد
 آچنناں زی کہ بہر ذرہ رسانی پر تو!
 چوں پرکاہ کہ در رگہ ز باد افتاد
 رفت اسکن در و دارا و قباد و خسرو!
 از تنک جامی تو میسکہ رسوا گردید
 شیشہ گیر و حکیمانہ بیاشام و برو!"

خطاب بہ جاوید

سخن بہ نژاد و لو

خطاب بہ جاوید

(سنخے بہ ترا دل نو)

ایں سخن آراستن بے حاصل است بر نیاید آنچه در قفسِ دل است !
 گرچہ من صد نکتہ گفتم بے حجاب نکتہ دارم کہ نماید در کتاب !
 گر گویم می شود چپیدہ تر حرفِ صوت اورا کند پوشیدہ تر

سوزِ اورا از نگاہِ من بگیر

یا ز آہِ صبح گاہِ من بگیر !

مادرت در نخستیں با تو داد غنچہ تو از نسیم او کشاد !
 از نسیم او ترا این رنگ و بوست اے متاعِ ما بہائے تو از دوست !

دولت جاوید ازو اندوختی از لب اولالہ آموختی !

اے پسر! ذوق نگہ از من بگیر سوختن در لالہ از من بگیر !

لالہ گوئی؟ بگو از روئے جاں تاز اندام تو آید بوئے جاں

مہر و مہر گر دوز سوز لالہ دیدہ ام این سوز را در کوه و کدہ !

این دو حرف لالہ گفتار نیست لالہ جز تیغ بے زہار نیست !

زیستن با سوز او قہاری است

لالہ ضرب است ضرب کاری است !

مومن و پیش کساں بستن لطف ! مومن و غداری و فتنہ و نفاق !

با پیشینے دین و ملت را فروخت ہم متاع خانہ و ہم خانہ سوخت !

لالہ اندر نمازش بود و نیست ناز با اندر نیازش بود و نیست !

نور در صوم و صلوات او نہاند جلوة در کائنات او نہاند !

آنکہ بود امد اورا ساز و برگ فتنہ او حب مال و ترس مرگ !

رفت از دُآلِ مستی و ذوق و سرور دین او اندر کتاب و او بگور!
 صحبتش با عصر حاضر در گرفت حرفِ دین را از دُپنمبر گرفت
 آں زایراں بود و این ہندی تڑا آں زج بیگانه و این از جہاد!
 تاجہاد و ج نہاند از واجب رفت جاں از پیکرِ صوم و صلوات!
 روح چون رفت از صلوات از صیام فردنا ہوار و ملت بے نظام!
 سینہ ہا از گرمی تر آں تہی از چین مرداں چہ امید ہی!
 از خودی مردِ مسلمان در گذشت

اے خضر دستے کہ آب از سر گذشت!

سجدہ کزوے زمیں لرزیدہ است بر مردش مہر و مہر گرویدہ است
 سنگ اگر گیرد نشانِ آں سجود در ہوا آشفستہ گردد ہم چودود!
 این زماں جز سر زیری ہیچ نیست اندر وجہ ضعفِ پیری ہیچ نیست!
 آں شکوہ ربّی الّا علی کجاست این گناہ اوست یا تقصیرِ ما؟

ہر کے بر جادۂ خود تنسند رو ناقہ مابے زمام و ہرزہ دو!

صاحبِ قرآن بے ذوقِ طلب

العجب ثم العجب ثم العجب!

گر خدا سازد ترا صاحبِ نظر روزگار سے راکھ می آید مگر!

عقل ہا بے باک و دہا بے گداز چشہا بے شرم و غرق اندر مجاز!

علم و فن و دین و سیاست عقل و دل زوج زوج اندر طوافِ آب و گل!

آسیا آں مرزد و بوم آفتاب غیر ہیں، از خوشی تن اندر حجاب!

قلبِ او بے واردات کو بنو حاصلش راکنِ بگیس و باد و جوا!

روزگار کش اندریں ویرینہ دیر ساکن و یخ بستہ بے ذوقِ سیر!

صیدِ تلیان و پنجیسرِ ملوک آہوے اندیشہ اولنگ و لوک!

عقل و دین و دانش و ناموس و ننگ بستہ فتراکِ لر و انِ فرنگ!

تا ختمِ بر غلامِ افکارِ او بروریدیم پردہ اسرارِ او!

در میانِ سینہ دلِ خوں کرده ام
تا جہانش را و گر گوں کرده ام!

من بطبعِ عصرِ خود گفتم دو حرف کرده ام بحسبِین را اندر دو ظرف!
حرفِ پیچا پیچ و حرفِ نیش دار تا کنم عقل و دلِ مردانِ شرکار!
حرفِ تہ دارے بانداز و رنگ نالہ مستانہ از تارِ چنگ!
اصلِ این از ذکرِ وصلِ آں ز فکر اے تو بادا وارثِ این فکر و ذکر!
آبِ حیم از دو بحرِ اصلِ من است فصلِ من فصلِ است ہم وصلِ من است!

تا مزاجِ عصرِ من دیگر نشاد

طبعِ من ہنگامہ دیگر نہاد!

نوجوانانِ تشنہ لب، خالی ایام شستہ روا تارِ یک بجانِ روشنِ دماغ!
کم نگاہ و بے یقین و نا اُمید چشمِ شاں اندر جہاںِ چیزے ندید!
ناکساں منکر ز خود مومنِ بنیر خست بند از خاکِ شاں معمارِ دیر!

مکتب از مقصود خویش آگاہ نیست تا بجنب اندروش راه نیست!
 نورِ فطرت را ز جانها پاک شست یک گل رعنا ز شاخ او نرسد!
 خشت را معمارِ ماکج می نهد خوں بیا با بچه شاہیں دہد!
 علم تا سوزے نیگرو از حیثیات دل نیگرو لذتے از واردات!
 علم جز شرحِ مقامات تو نیست علم جز تفسیرِ آیات تو نیست!
 سوختن می باید اندر نارِ خس تا بدانی نقرہ خود را ز رس!

علم حق اول حواس آخر حضور

آخر او می نگنجد در شعور!

صد کتاب آموزی از اہل ہنر خوشتر آن در سے کہ گیری از نظر
 ہر کسے زان می کہ ریزد از نظر مست می گردد باندا ز دگر!
 از دم بادِ سحر میسرو پیراغ لالہ زان بادِ سحر سے دریاغ!
 کم خور و کم خواب و کم گفتار باش گردِ خود گردندہ چوں پر کار باش!

منکر حق نزد ملا کافراست	منکر خود نزد من کافر تر است!
آں بانکار وجود آمد 'عجول'،	این 'عجول' و 'هم' 'ظلم' و 'هم' 'جهول'!
شیوۀ اخلاص را محکم بگیر	پاک شوا از خوف سلطان و اسیر
عدل در قهر و رضا از کف مده	قصد در فقر و غنا از کف مده
حکم دشوار است؛ تا ویلے مجو	جز بقلب خویش قندیلے مجو
حفظ جان با ذکر و فکر بے حساب	حفظ تن با ضبط نفس اندر شباب
حاکمی در عالم بالا و پست	جز بحفظ جان و تن ناید بدست
لذت سیر است مقصود سفر	گر نگه بر آشیای داری میسر
ماه گرد و تا شود صاحب مقام	سیر آدم را مقام آمد حرام!
زندگی جز لذت پر واز نیست	آشیای با فطرت او ساز نیست
رزق فراغ و کرکس اندر خاک گور	
رزق بازاں در سواد ماه و بهور	

سُترِ دینِ صدقِ مقالِ اکلِ حلال	خلوت و جلوت تماشاے جمال !
در رہِ دینِ سختِ چوں الماسِ نری	دلِ بختی بر بندوبے و سوا سِ نری !
سُترے از اسرارِ دینِ برگویت	داتا نے از مظفر گویت
اندر اخلاصِ عملِ منہ و فرید	پادشاہے با مقامِ بایزید
پیشِ او اسے چونسزنداں عزیز	سخت کش چوں صاحبِ غمِ درستیز
سبزہ رنگے از نجیبانِ عرب	با وفا بے عیب، پاک اندر نسب
مردِ مومن را عزیز لے نکتہ رس	چیت جز قرآن و شمشیر و فرس
من چہ گویم وصفِ آں خیرِ الجیاد	کوہ و روے آبہارِ نختے چو باد
روزیجہ از نظرِ آمادہ تر	تند بادے طایفِ کوہ و کمر !
د زنگِ اوفتنہ ہاے رستخیز	سنگ از ضربِ شہم اوریز ریز

مظفر کے از سلاطینِ گجرات، پسر سلطان محمود کہ مسلمانانِ ہند اور ابیکرہ می خوانند
خیر الجیاد۔ اسبِ اہلِ دنجیب

روفے آں حیواں چوانسان ارجمند گشت از در و شکم زار و نثرند
 کرد و بیطایعے علاجش از شراب اسبہ نشہ راوار ہاند از پیچ قناب
 شاہ حق ہیں دیگر آں کیراں نحو است شرع تقویٰ از طریق ماجد است
 اے ترا بخشد خدا قلب و جگر

طاعتِ مروتِ مسلمانے نگر!

دین سراپا سوختن اندر طلب انتہائش عشق و آغازش ادب!
 آبروے گل ز رنگ و بے اوست بے ادبے رنگ و بے آبروست!
 نوجوانے را چوبہ نیم بے ادب روز من تار یک می گرد و چوب
 تاب تب در سینہ انسزید مرا یاد عہدِ مصطفیٰ آید مرا!
 از زمانِ خود پشیمان می شوم در تیرن رفتہ پنہاں می شوم!
 ستر زن یا زوج یا خاک لحد ستر مرداں حفظِ خویش از یارِ بد
 حرفِ بد را بر لب آوردن خطا کافر و مومن ہر خلق خداست!

آدمیت احترام آدمی باخبر شو از مقام آدمی!
 آدمی از ربط و ضبط تن به تن بر طریق دوستی گامے زن!
 بندہ عشق از خدا گیرد طریق می شود بر کافر و مومن شفیق!
 کفر و دین را گیرد پرتاے دل دل اگر بگریزد از دل، واسے دل!

گرچه دل زندانی آب و گل است

این ہما فاق آفاق دل است!

گرچه باشی از خداوندانِ دہ فقر را از کف مدہ، از کف مدہ
 سوز او خواہی در جان تو ہست این کہن سے از نیاگان تو ہست!
 در جہاں جز در دل سامانِ نحوٰ نعمت از حق خواہ و از سلطانِ نحوٰ!
 اے بسام و حق اندیش و بصیر می شود از کثرتِ نعمت ضریر!
 کثرتِ نعمت گداز از دل برد نازی آرد نیسا از دل برد!

ساہا اندر جہاں گر دیدہ ام نم بچشم منمساں کم دیدہ ام!

من فداے آنکہ درویشانہ زیت

وہائے آں کو از خرابی گاہ زیت

در مسلماناں مجو آں ذوق و شوق آں نقیص آں نگہ بواں ذوق و شوق!

عالمناں از علم تر آں بے نیاز صوفیایاں ورژدہ گرگ و مودراز!

گرچہ اندر خاتقا ہاں ملے وہوت کو جو انفرجے کہ صہبا در کدوست!

ہم مسلمانانِ اندر نگہی تاب چشمہ کوثر بھویند از سراب!

بے خبر از سترہ دیں اندایں ہم اہل کیں اندا اہل کیں اندایں ہم!

خیر و خوبی بر خواص آمد سلام دیدہ ام صدق و صفارا در عوام

اہل دین را بازواں از اہل کیں ہم نشین حق بھو یا اونشیں!

کرگساں را رسم و آئیں دیگر است

سطوت پرواز شاہیں دیگر است!

مرد حق از آسمان افتد چو برق	بیمیزم او شهر و دشت غرب و شرق
ماه نور اندر ظلام کاست	او شریک اهتمام کائنات
او کلیم و اوستیج و او غلیل	او محمد او کتاب او جبریل
آفتاب کائنات اهل دل	از شعاع او حیات اهل دل
اول اندر نار خود سوزد ترا	باز سلطانی بیا موزد ترا
تا همه با سوز او صاحب دلیم	ورنه نقش باطل آب و گلیم
ترسم این عصری که تو زادی در آن	در بدن غرق است و کم داند زجا
چون بدن از قضا عیاں ارزا شود	مرد حق در خوشی تن پنهان شود
در نیاید جستجو آن مرد را	گرچه پسندد و برو آن مرد را
تو نگر و توق طلب از کف ده	گرچه در کار تو افتد صد گره
گر نیابی صحبت مرد خمیر	از آب و جد آنچه من دارم بگیر
پیر روی را رفیق راه ساز	تا خدا بخشد ترا سوز و گداز

پاسے او محکم فتر دور کئے دوست	نرا نکه رومی مغز را داند ز پوست
معنی ہو چون غزال از مار میس	شخ او کر دند و او را کس ندید
چشم را از رقص جاں برد و دست ند	رقص تن از حرف او آموختند
رقص جاں بر ہم زندا فلک را	رقص تن در گردش آرد خاک را
ہم زمیں ہم آسماں آید بدست !	علم و حکم از رقص جاں آید بدست
توت ازوے وارث ملک عظیم !	فرد ازوے صاحب جذب کلیم !
غیر حق را سوختن کارے بود	رقص جاں آموختن کارے بود
جاں بر رقص اندر نیاید اسے پیر	تا زنا بر حرص و غم سوز و جگر
نوجوانا ! نیمہ پیری است غم !	ضعف ایمان است و لگیری است غم
من غلام آنکہ بر خود قاہر است	می شناسی ؟ حرص فقر حاضر است

نیمہ پیری، تلخ بحديث مشہور الہم نصف الہم
 فقر حاضر، تلخ بحديث مشہور ایا کم والطعم، فاقه الفقر الحاضر

اے مرا تکیں جانِ ناشکیب تو اگر از رقصِ جاں گیری نصیب

سہر دین مصطفیٰ گویم ترا

ہم بقبر اندر دعا گویم ترا!

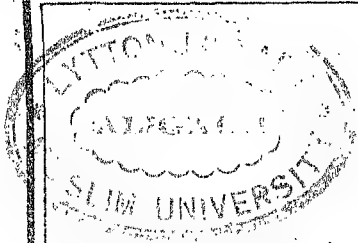
غلط نامہ

صفحہ	نمبر شعر	غلط	صحیح
۱۳	شعر ۲ مصرع ثانی	بینی	ویدن
۴۲	شعر ۳ مصرع اول	فطرت	مطرب
۱۸۱	شعر ۴ مصرع اول	اے	ایں
۱۸۵	شعر ۵ مصرع اول	مرد	مرد
۲۰۱	شعر ۹ مصرع ثانی	قصر	فقیر
۲۰۳	شعر ۳ مصرع ثانی	تاقلا	تاقلا
۲۴۵	شعر ۹ مصرع اول	سجود	سجود

WALI UDDIN KATUB -

HYDERABAD DN -

1355 - F

فرہنگ

صفحہ	سطر	الفاظ و معنی	صفحہ	سطر	الفاظ و معنی
۱	۱	جہاں ہفت رنگ۔ رنگارنگی دنیا	۱	۱	برگ۔ سامان۔
		بدلتی دنیا۔	"	"	ساز کر دن۔ سامان سفر تیار کرنا۔
		چنگ۔ ایک مشہو باجا۔ راگ مالا	"	"	کراں۔ انتہا۔ کنارہ۔
۲		ہم نفس۔ رفیق۔ ہم کلام	"	"	بے کراں۔ بے کنارہ۔
۳		دار اسے دل۔ دل کو بھانے والا	"	"	افلاک۔ فلک کی جج۔ آسمان
		پسندیدہ۔	"	"	دیر یا زہر۔ دیر پا۔ بہت بڑی۔
۴		کہ۔ گاہ کا مخفف ہے سو کہی گئی ہوئی	"	"	صید۔ وہ جانور جس کا شکار کریں
		گھاس۔	"	"	شکار گاہ۔
		مہر۔ آفتاب	"	"	صیاد۔ شکاری۔
		کر۔ بہرا	"	"	امیر۔ قیدی
۵		اختر۔ ستارہ	۱	۲	نرانا لیدن۔ بے قراری سے رو
۶		فضا۔ زمین کی کشادگی۔ کشادگی	"	"	صداء۔ آواز
		کاروان۔ قافلہ	"	"	چار سو۔ چار جانب، شمال، جنوب،
			"	"	شرق، مغرب

۱۰	۱	کاخ - محل - بلند عمارت -	۳	۲
۱۱	۲	رم - رفتار	۴	"
	۳	سیارہ - حرکت کرنے والا ستارہ یہ	"	"
	۴	سات ہیں - چاند - عطارد - زہرہ	"	"
	۵	سورج - مریخ - مشتری - زحل	"	"
	۶	الہا - لگر	"	"
	۷	رفت و بلو - یعنی دنیا تھی اب	"	"
	۸	ختم ہو گئی -	"	"
	۹	ایام - زمانہ - یوم کی جے یوم کے	۵	"
	۱۰	مسنی دن -	"	"
	۱۱	ایام نیست - فانی زمانہ	"	"
	۱۲	یہمروز - دوپہر - یہاں کمال عروج	"	"
	۱۳	مراد ہے - شام سے مراد زوال ہے	"	"
	۱۴	رواں - روح - جان	۶	"
	۱۵	صوت - آواز	"	"
	۱۶	نوبت - وقت	"	"
	۱۷	لایزال - زائل نہ ہونے والی -	"	"
	۱۸	ہمیشہ رہنے والی -	"	"
	۱۹	مرد - گزر جانا -	"	"
	۲۰		"	"
	۲۱		"	"
	۲۲		"	"
	۲۳		"	"
	۲۴		"	"
	۲۵		"	"
	۲۶		"	"
	۲۷		"	"
	۲۸		"	"
	۲۹		"	"
	۳۰		"	"
	۳۱		"	"
	۳۲		"	"
	۳۳		"	"
	۳۴		"	"
	۳۵		"	"
	۳۶		"	"
	۳۷		"	"
	۳۸		"	"
	۳۹		"	"
	۴۰		"	"
	۴۱		"	"
	۴۲		"	"
	۴۳		"	"
	۴۴		"	"
	۴۵		"	"
	۴۶		"	"
	۴۷		"	"
	۴۸		"	"
	۴۹		"	"
	۵۰		"	"
	۵۱		"	"
	۵۲		"	"
	۵۳		"	"
	۵۴		"	"
	۵۵		"	"
	۵۶		"	"
	۵۷		"	"
	۵۸		"	"
	۵۹		"	"
	۶۰		"	"
	۶۱		"	"
	۶۲		"	"
	۶۳		"	"
	۶۴		"	"
	۶۵		"	"
	۶۶		"	"
	۶۷		"	"
	۶۸		"	"
	۶۹		"	"
	۷۰		"	"
	۷۱		"	"
	۷۲		"	"
	۷۳		"	"
	۷۴		"	"
	۷۵		"	"
	۷۶		"	"
	۷۷		"	"
	۷۸		"	"
	۷۹		"	"
	۸۰		"	"
	۸۱		"	"
	۸۲		"	"
	۸۳		"	"
	۸۴		"	"
	۸۵		"	"
	۸۶		"	"
	۸۷		"	"
	۸۸		"	"
	۸۹		"	"
	۹۰		"	"
	۹۱		"	"
	۹۲		"	"
	۹۳		"	"
	۹۴		"	"
	۹۵		"	"
	۹۶		"	"
	۹۷		"	"
	۹۸		"	"
	۹۹		"	"
	۱۰۰		"	"

۱۰	۴	۱۲	۳	رواق - مکان کا برآمدہ - چھتہ
۱۱	"	۱	۴	قدسی - فرشتہ -
		۲	"	نمود - اگر - خوشبودار لکڑی
		"	"	ہیزم - جلانے کی لکڑی
"	"	۳	"	دود - دھواں -
۱۲	"	۴	"	تغافل - جان بوجھ کر غفلت کرنا
		۵	"	آذر - اندھا
"	"	۶	"	اسرار - سر کی جمع - راز
۱	۵	۷	"	نخل - درخت
۵	"	"	"	پرگ - پتا -
۶	"	"	"	پر - پل
۸	"	"	"	باد سحر - صبح کی ہوا جو نہایت خوشگوار
۹	"	"	"	ہوتی - بے جس سے پھول شگفتہ ہوتے ہیں
"	"	۸	"	جذب - کش - جذب اندرونی
"	"	"	"	دلی کشش -
۱۰	"	۹	"	کاشانہ - وہ مکان جس کے روشنائی
۱۱	"	"	"	میشیشہ لگا ہوا ہو - کاش مبنی شیشہ
۱۲	"	"	"	قلب - دل
		"	"	لایینام - نہیں سونے والا - بیدار
				افکار - فکر کی جمع
				سامری - قصبہ سامرہ کا ایک شخص
				جو پچھڑا بنا کر موسیٰ علیہ السلام کی قوم
				کو گمراہ کیا تھا -
				روح القدس - جبرئیل علیہ السلام
				تجلی - نور - روشنی - نور خدا جو کوہ
				طور پر موسیٰ علیہ السلام پر ظاہر ہوا تھا
				لکد کوب - لات مارنا - روندنا
				ہججوری - جدائی
				انی قریب - میں نزدیک ہوں
				جہات - جہت کی جمع
				ثریا - پروین کے چھ ستارے -
				فروغ - روشنی
				جاوداں - ہمیشہ - دائم
				شرار - چنگاری -
				زراع - کشاکش
				آفاق - آسمان کے کنارے - عالم
				آنیم - آنی ہستم - آن یعنی وقت
				لمحہ - آنی جس کی زندگی ایک لمحہ کی ہو

۱	جاده۔ راہ راست	۸	۵	اعماق۔ گہرا۔ عمیق کی جمع
۲	قعر۔ گہرائی سمندر کنوئیں وغیرہ کی	۸	۸	الوند۔ ہمدان کے قریب ایک بہت بلند پہاڑ ہے۔
۳	رم۔ دوڑ۔ رفتار	۱۰	۱۰	مضمحل۔ بے ہوش۔ فنا ہونے والا
۴	شرارت۔ گہرا۔ عین	۱	۹	ضمیر۔ دل۔
۵	نخستین۔ پہلا	۲	۲	سیار۔ سیر کرنے والا۔ تیز چلنے والا
۶	آفریش۔ پیدائش	۵	۵	لوح۔ تختی
۷	خرام۔ نازک چال	۶	۶	شیخون۔ رات کو پوشیدہ دھاوا کر کے دشمن کی فوج کو قتل کرنا۔
۸	زربفت۔ سونے اور چاندی کے تاروں اور سوت سے بنا ہوا کپڑا	۸	۸	لامکان۔ جس کا مکان نہ ہو
۹	طنباب۔ خیمہ کی رسی	۷	۷	مراد اللہ تعالیٰ
۱۰	آبجو۔ ندی کا پانی ندی	۸	۸	ولیل۔ رہنا
۱۱	سحاب۔ ابر	۹	۹	رباط۔ سراسے۔ مسافر خانہ
۱۲	سرود۔ گانا۔ چھیانا	۱۰	۱۰	پرینیاں۔ پھولدار ریشمی کپڑا
۱۳	طائر۔ پرند	۱۱	۱۱	گیود۔ نیلا
۱۴	مرغزار۔ سبزہ زار۔ مرغ ایک قسم کا سبزہ۔ ہم۔	۱۲	۱۲	تھمیر۔ کیلا جو سواروں کے موزاں پر ایسٹری کے قریب لگا ہوتا ہے۔
۱۵	طیلسان۔ اوڑھنی جس کو علماء اور مشائخین کندھے پر ڈال دیتے ہیں	۲	۲	کائنات۔ دنیا۔ موجودات
۱۶	پیکر۔ جسم	۱۰	۱۰	ملائک۔ فرشتے ملک کی جمع

۱۰	۵	کوکب - ستارہ	۱۳	۱	تارشد - بے نور ہو گیا - تاریک ہو گیا
"	۶	سیل - سیلاب	"	۲	بالائے بام - چھت پر
۱۱	۵	محرم - رازدار	"	۳	رومی - جلال الدین رومی جن کی
"	۶	مذاب - پگھلا ہوا	"	"	مثنوی مشہور ہے -
"	۱۰	چشمہ سار - چشمہ - سار بمعنی ظرف	"	۴	طلعت - چہرہ - دیدار
۱۲	۳	رقص - ناچنا	"	"	شیب - بڑھا پا
"	۶	عثمان - مین کی ایک مشہور بندرگاہ	"	۵	سرمادی - ابدی - دائمی -
"	۷	ملول - رنجیدہ	"	۱۱	روز الست - وہ دن کہ اللہ
"	"	فرعون - موسیٰ علیہ السلام کے زمانہ	"	"	تعالیٰ تمام ارواح سے مخاطب
"	"	میں مصر کا ایک بڑا سرکش بادشاہ تھا	"	"	ہو کر فرمایا تھا الست ہو بکھر
"	"	نور حبیب موسیٰ - موسیٰ علیہ السلام	"	"	ایک میں تمہارا پروردگار نہیں ہوا
"	"	کا معجزہ - گریبان میں ہاتھ ڈالنے	"	"	سب نے کہا تھا جلی دہاں
"	"	کے بعد وہ ہاتھ منور ہو جاتا تھا -	"	۱۲	شاہد - گواہ
"	"	عمران - موسیٰ علیہ السلام کے والد کا نام	۱۳	۱	شعور - جاننا
"	۸	دو - درندہ	"	۲	حی - زندہ
"	۹	شیر خدا - حضرت علی علیہ السلام	"	۹	عیار - چاندی سونے کا پرکھنا -
"	"	رستم و ستاں - رستم بن دستاں	"	"	تو نے کا کاٹا -
۱۳	۱	سحاب - سحاب نامی جالور	۱۵	۴	شست - چھلی تھکا کرنے کا
"	"	کی کھال کی پوستیں	"	"	کاٹنا - گل - حجام کا استرا

۱۵	۸	مور - جیونٹی	۱۸	۲	ابراہیم علیہ السلام کے زمانے میں تھا
"	"	ملخ - لڈی	"	"	حرب - لڑائی
۱۶	۴	مرکب - سواری	"	۴	اخگر - چنگاری
"	۵	شکت - اشک - آنسوؤں کا	"	۵	برہان - دلیل - میں - روشن
"	"	بہنا - رونا	"	۷	مرکب - سواری
"	۸	دیر کہن - دنیا	"	"	راکب - سوار
"	۹	شون - شان کی جمع - شوکت	"	۹	تاویل - کسی کلام کے ظاہر معنی سے پور کرنا
"	"	حالت -	"	۱۰	سو - جانب مراد دیکھنا
"	۱۲	مستفیر نور حاصل کرنے والا	"	"	بے سو - مقام فنائیت
۱۷	۱	جلوت - ظاہر - ظاہر کرنا -	"	۱۱	گور - قبر
"	"	ضد خلوت	"	"	بانگ - آواز
"	۲	طلسم - عجب و غریب تماشہ -	"	۱۲	لوا - آواز
"	"	ڈراونی شکل جو خزانوں پر بنائی جاتی ہے	"	"	نفر - عمدہ - خوب
"	۳	ادیب - علم کھانے والا - عالم	"	"	چغز - بینڈک
"	۱۰	سربع السیر - تیز رفتار	۱۹	۱	پچاک - پیچ و خم
"	۱۲	اعصاب - عصبہ کی جمع - پیٹھے	"	۵	دید - بینائی - دیکھنا
۱۸	۱	کشاد - فتح کیا -	۲۰	۲	نمو - بالیدگی - بڑھنا
"	۲	کلمہ - کھوپری -	"	۴	محفل - کجاوا - ہودج
"	"	مغرود - ایک بادشاہ کا نام ہے جو	"	"	برتن متن - جسم ہی کی آرائش کے

طرح ہے۔ لی مع اللہ وقت لا			سہر۔ آسمان	۶	۲۰
یَسْعُنِیْ فِیْہِ مَلَكٌ مُّقْتَرِبٌ			خو گردن۔ عادی ہونا	۷	"
وَلَا یَنْبِئُ مُرْسَلٌ۔ ترجمہ: میرا اللہ			فوق۔ اوپر	۹	"
کے ساتھ ایک ایسا وقت گذرتا ہے			انباز۔ شریک۔ ساتھی	۱۰	"
جس میں نہ کوئی مقرب فرشتہ میرے			سیلاب۔ پارہ	۳	۲۱
پاس آسکتا ہے اور نہ رسول۔			غرق۔ ڈوبا ہوا	۴	"
یعنی میں فنا فی اللہ ہو جاتا ہوں مجھے			طلعت۔ رخ۔ دیدار	۵	"
دنیا و مافیہا کی خبر نہیں ہوتی۔			لاجورد۔ ایک نیلے رنگ کا پتھر ہوتا ہے	۷	"
عالم بے ہائے و ہو۔ عالم فنائیت	۳	۲۳	رسمے۔ دوڑ۔ پرواز	۸	"
کائنات رنگ و بو۔ دنیا	"	"	دسمے۔ سانس۔ بات۔ منتر	۹	"
سبک۔ ہلکا۔ کم وزن	۶	"	قامہر۔ زور آور۔ غالب	۱۰	"
پر دگی۔ وہ چیز جو پردے میں ہو	۷	"	ناطق۔ گویا	۱	۲۲
حجاب۔ پردہ	"	"	صامت۔ خاموش	"	"
زمہرہ۔ مشتری۔ ستاروں کے نام	۱	۲۴	پنجیر۔ شکار کیا ہوا جانور۔	"	"
کلیات۔ کلی کی جمع۔ تمام۔ جس کے	۲	"	نشور۔ قیامت کے دن رب کا	۵	"
مفہوم میں بہت سے افراد شامل ہوں			قبروں سے اٹھنا		
ابد۔ ہمیشگی۔ جس کی انتہا نہ ہو۔	۶	"	بند۔ قید	۶	"
ازل۔ ہمیشگی۔ جس کی ابتدا نہ ہو۔	"	"	اُقم۔ ماں۔ اہل	۷	"
خمر لسمرا۔ مطرب۔ گویا	۷	"	لی مع اللہ۔ پوری حدیث اس	۸	"

۶	۲۵	غزلسرائی - مطربی - گانا	۷	۲۲
۹	"	رند - وہ منکر جو شرعی باتوں کا عقل سے انکار کرے۔	۸	"
		محتسب - وہ حاکم جو خلاف شرع کاموں کی ممانعت کرے۔	۹	"
		بادہ - شراب	"	"
		سیو - ٹھلیا - گھڑا	"	"
۱	۲۹	یم - دریا	۱۱	"
۱	۳۰	معرکہ - میدان جنگ - لڑائی	"	"
۳	"	خس - کوڑا - گھاس	۱	۲۵
۶	"	قال و فر - شان و شوکت	۲	"
۲	۳۱	دبدبہ - ڈھول کی آواز - مجازاً	۱	"
۳	"	عفت و شان	"	"
۷	"	قلندر - وہ فقیر جو پابند شرع نہ ہو	"	"
"	"	طنطنہ - ڈھول میں دو آوازیں	"	"
۹	"	ہوتی ہیں ایک ہم دوسری زیر ہم کو	"	"
۷	۳۲	دبدبہ اور زیر کو طنطنہ کہتے ہیں - مجازاً	"	"
۲	۳۳	کروفر	"	"
۳	"	کلیجہم - لقب موتی علیہ السلام	"	"
۲	"		"	"
۷	"		"	"
آشتی - دوستی - صلح				
سد - دیوار - بند - سد سکندری				
دیوار پین جس کو سکندر نے مردم خواروں سے محفوظ رہنے کے لئے بنوائی تھی۔				
فلک قمر - آسمان اول				
لب جو - نہر کا کنارہ				
مقام - اقامت - ٹھہرنا				
پے سپر - پائمال - سفر کرنا				
جیل - پہاڑ				
طائر - پرند				
دو دمان - خاندان -				
انقلاب - زمانے کا الٹ پلٹ				
از کف دادن - دیدینا - چھڑوینا				
عمیق - گہرا				
دیو سار - دیو کے مانند				
مینا م - خواب گاہ - نیند				
تفصیل - چومنا - بوسہ دینا				
خراو - نسل -				

۴	۳۲	سواد۔ سیاہی۔ آنکھ کی سیاہی	۴	۳۳	چاہ بابل۔ شہر بابل جو عراق میں قریب
۸	۳۳	مار سفید۔ رداء	۸	۳۴	فرات کے کنارے آباد تھا اس کا کونا
۱۰	۳۴	خام۔ رنگ	۱۰	۳۵	جس میں ہاروت کو ہاروت کے قتل
۲	۳۵	فطرت پیارہ۔ چالاک فطرت	۲	۳۶	کرنے کی وجہ لٹکایا گیا ہے۔
۳	۳۶	طاق۔ کمان دار عمارت۔ محراب	۳	۳۷	خاور۔ مشرق
۴	۳۷	صداق۔ رونمائی	۴	۳۸	بر۔ جسم
۵	۳۸	کبریا۔ بزرگی۔ عظمت	۵	۳۹	رستخیز۔ قیامت
۸	۳۹	نال۔ بانسری	۸	۴۰	رخت بستن۔ سامان سفیرانہ صفا
۵	۴۰	سنگ فسن۔ سان۔ جس پر چاقو	۵	۴۱	آؤر۔ ابراہیم علیہ السلام کے والد
۶	۴۱	تکوار وغیرہ تیز کرتے ہیں۔	۶	۴۲	سکھانام جو بہترین بت تراشا کرتا تھا
۷	۴۲	چشم باز کردن۔ آنکھ کھولنا۔	۷	۴۳	خود گر۔ خود کو بنانے والا۔ خود کو
۸	۴۳	دیکھنا۔	۸	۴۴	آراستہ کرنے والا۔
۹	۴۴	خولیش راجے پر وہ ویدن اپنے	۹	۴۵	ملت۔ قوم۔ گروہ
۱۰	۴۵	آپ کو پہچاننا	۱۰	۴۶	دم در کشید۔ خاموش ہو گیا
۱۱	۴۶	برسات۔ حصہ۔ بخرہ	۱۱	۴۷	لا الہ۔ کوئی قابل عبادت نہیں۔
۱۲	۴۷	صلوات۔ رحمت بخشش	۱۲	۴۸	(خوڑا لا اللہ کہیں)
۱۳	۴۸	زہرہ۔ ایک حین عورت جس پر	۱۳	۴۹	رحمہ۔ اشارہ۔ پوشیدہ بات
۱۴	۴۹	ہاروت اور ماروت فرشتے عاشق	۱۴	۵۰	نہ تانا۔ نو تانا۔ اعداد پر زیادہ کرتے ہیں
۱۵	۵۰	ہو گئے	۱۵	۵۱	پلنگ۔ چیتے سے بڑا ایک درندہ ہے

انگوٹھی			صنم - بت مجازا مشوق	۲	۲
ساز - ستار - باجہ	۱۲	۲۲	حرم - خانہ کعبہ کی چار دیواری	۳	
زورق - چھوٹی کشتی	۴	۲۳	نا صواب - نادرست - خطا	۵	
سراب - وہ ریت جو مسافر کو دھوکہ دے	"	"	تیرہ بخت - پد بخت	۹	
میں دوسرے جیسے مجھے پانی کی طرح دکھائی دے			برق بجلی - برق غموش - بجلی	۵	۲
رازری - امام فخر الدین رازی	۶	"	سروش - فرشتہ - جبریل علیہ السلام	۸	"
بہت بڑے عالم اور بزرگ تھے			درگفتگو بستان - خاموش ہونا	۹	
مفسر تفسیر بیضاوی - رازی			نیرنگ - ظلم - جادو	۱۰	
امم - امت کی جمع - گروہ	۷	"	شہود - ظہور	"	
کشت - کمیت	۸	"	کوکب - ستارہ	۱	۱
خیاباں - چمن - کیاری	"	"	کمر - کمر کوہ - ٹیلہ	۲	"
رباب - ایک باجہ کا نام	۶	۲۴	فالوئس خیال - وہ فالوئس جس کے اندر شمع جلاتے ہیں اور اس کے اطراف	۳	
سلبیل - بہشت میں ایک چشمہ ہے	۹	"	تساویر چسپان کرتے ہیں - اس کے گھومنے سے عجیب لطف حاصل ہوتا ہے	۴	
ہو - وہ	۱	۲۵	دو فنون - وہ شخص جو کئی فن اور علم جانتا ہو	۵	
خفیا گر - گویا (گمانیوالا)	۷	"	زخمہ - مضرب - ستار بجانے کی	۱۲	
آذری - بت تراشی - منسوب بہ آذر	"	"			
بت تراش والد حضرت ابراہیم					
چا ویدہ - چوڑیوں کا چھپانا	۸	"			

مرد - مردہ	۸	۴۵
مقام - خواب	۹	"
انبار گل - مٹی کا ڈھیر	۱۱	"
عصر - زمانہ	۳	۴۶
احرار - حر کی جمع - آزاد - شریف	۹	"
ضرر بہت - مار	"	"
کرار - حضرت علیؑ مراد ہیں - آپ	"	"
دشمن کی فوج پر بار بار حملہ فرماتے	"	"
تھے -	"	"
مرم - مت بھاگ - دور مت ہو	۱۰	"
طواف - کسی چیز کے گرد گھومنا	۶	۴۷
بصیر - بینا	۷	"
رقاصہ - ناچنے والی	۲	۴۸
عشوہ - ناز - فریب	"	"
حور جہاں - جنت کی حور	۵	"
باویہ - جنگل	۱	۴۹
کا ویدن - کھودنا	۳	"
رتن - چھوٹنا - رہا ہونا	۶	"
مرغزار - سبزہ زار	۱۱	۵۰
مرغزار - نالاں پرندہ	"	"
زر تشت - حکیم فیثا غوث کا شاگرد	۵	۵۱
آتش پرستوں کا پیشوا -	"	"
اہرمن - مجوسی نیکی کے خدا کو	۶	"
یزدان اور ایرانی کے خدا کو اہرمن	"	"
کہتے تھے مراد دیو شیطان	"	"
فرو دیں - بہار کے ہینے کا نام	۸	"
دسے - سر کے ایک ہینے کا نام	"	"
زربوں - بدتر - عاجز	۹	"
سینا - طرینا - شام کے ایک پہاڑ	۱	۵۲
کا نام جس پر موسیٰ علیہ السلام کو	"	"
تحلی دکھائی دی تھی -	"	"
ید بیضا - روشن ہاتھ - موسیٰ علیہ	۲	"
السلام کا مشہور معجزہ -	"	"
تکیمہ - اعتماد	۳	"
میشاق - وعدہ - روز میثاق روز	"	"
ازل جس میں تمام ارواح نے خدا	"	"
کی رلوسیت کا اقرار کیا تھا	"	"
یزواں - مجوسیوں کے پاس نیکی	"	"

قبر۔ ڈانبر	۴	۵۵	کا خدا اب خدا کے لئے مستقل ہے		
کہکشاں۔ باریک باریک تاروں	۵	"	ارہ جو علیہ السلام کو کفار سے چیر کر تیرے	۴	۵۲
کی لمبی لڑی جو آخر موسم برسات			کرم۔ کیڑا۔ حضرت الیوب علیہ السلام	"	"
میں دکھائی دیتی ہے			کے جسم میں کیڑے پڑ گئے تھے پھر کئی	"	"
فسوں۔ منتر۔ جادو	۴	۵۶	زبان سے اللہ کا شکر ادا فرماتے تھے	"	"
یخ۔ برن کے باریک باریک ریزے	۵	"	صلیب۔ عیسیٰ علیہ السلام کو سولی	"	"
جو جنگل یا پہاڑوں پر گرتے ہیں۔			پر چڑھا یا گیا تھا۔	"	"
پور۔ بیٹا	۸	"	خیل۔ گروہ	۶	"
پرستار۔ غلام۔ خدمتگار	۱۰	"	ضرب۔ مارنا	۸	۵۳
نکین۔ دشمنی	۴	۵۷	چوب۔ لکڑی	۱۱	"
چنگیز۔ ترکستان کا ایک کا فر اور	۱	"	رسن۔ رسی	"	"
خاتم بادشاہ			مہر جہا نشا باش۔	۲	۵۴
سنگین۔ وزنی	۷	"	اجمن۔ مجلس۔ محفل	۳	"
دخمہ۔ آتش پرستوں کے مردوں کا	۸	"	دیوبت خانہ۔ مندر	۷	"
تہ خانہ۔			کشت۔ یہودیوں اور عیسائیوں	"	"
ناموت۔ جسم	۹	"	کا عبادت خانہ	"	"
لاہوت۔ روح	"	"	جلوت۔ ظاہر کرنا۔ خلوت کا ضد	۸	"
باط۔ فرش	۶	۵۸	طالطائی۔ روس کا مشہور منہاج	۲	۵۵
آبا۔ اب کی جمع۔ باپ	"	"	حکیم۔	"	"

۵۸	۷	لات و منات - خانہ کعبہ میں	۶۰	۵	پوزش - عذر - معذرت
		دو بڑے بت تھے -	"	"	تحمش - مذہب
۵۹	۳	قاطع - کاٹنے والا	"	۶	تخل - کچور کا درخت
	۶	کلفت - موٹا - بد صورت			انہم اعجازِ فعلِ جاوید
	۷	موخات - کسی کو بھائی بنانا			وہ خالی درختوں کی پیڑیں ہیں -
		بھائی چارہ -	"	۹	وفاق - مکان
	"	اعجمی - نادان آدمی - ایرانی	۶۳	۵	تق - بڑا پردہ
	"	گونگا -	"	۱۰	بالیدہ - نشوونما پایا ہوا
	"	یزدلی - قبیلہ ایرانی	"	"	دستبرد - مال لوٹ لینا غلبہ
	۹	عمرت - اولاد - عزیز			دلیری -
	۱۰	سبحان بن وائل - عرب کا ایک	۶۳	۸	ارجمند - صاحب مرتبہ
		مشہور فصیح و بلیغ	"	۹	فصیل - بوسیدہ بطنی - جنید بغدادی
۶۰	۳	سنگ اسود - سنگ سیاہ جس			بایزید بطنی مشہور اولیائے کرام میں
		پر ابراہیم علیہ السلام چڑھ کر خانہ	۶۵	۳	سقان - ٹھیکری
		کعبہ کی دیواریں بناتے تھے اب	"	۱۲	ام الکتاب - قرآن مجید - سورہ فاتحہ
		خانہ کعبہ کے ایک کونے میں ہے	۶۶	۵	زمرہ - رود - اصفہان کی ایک
	۵	ہیل - ایک بت کا نام جو زمانہ			بڑی ندی -
		جاہلیت میں خانہ کعبہ میں رکھا	۶۷	۲	شست - گل - مچھلی پکڑنے کا
		ہوا تھا -			کاشا -

۶۶	۶	لہو۔ چنگی آدمی۔ نادان	۴۲	۱۱	آفات آن کی جمع۔ وقت۔ لمحہ
"	۸	کلوخ۔ ڈھیلہ	۴۲	۵	زورق۔ چھوٹی کشتی
"	"	جیف۔ انوس	"	"	ناخدا۔ طراح۔ اہل میں ناؤ تھا
۶۸	۴	حجر۔ آفتاد۔ شریف	"	۸	قلم۔ قلم
"	۶	موش۔ چوہا	"	۱۰	عبید۔ غلام
۶۹	۵	مضمر۔ پوشیدہ	۴۲	۱	واردات۔ وہ کیفیات و حالات
"	۷	اشترک۔ شرکت	"	"	جو آدمی پر طاری ہو۔
"	۸	اساس۔ بنیاد	"	"	برگ و یار۔ ساز و سامان
۷۰	۷	شکلب۔ صبر	"	۷	ہرکجا۔ ہر جگہ
"	۸	زجاج۔ شیشہ۔ کاج	"	۸	ارحام۔ رحم کی جمع۔ زبدان۔
۷۱	۸	سمل۔ زخمی۔ گھائیں۔ زخمی ہو کر	"	"	بچہ دان
"	"	ترپتا ہوا۔	"	"	سام۔ رہتم کے دادا کا نام۔
"	"	نخچر۔ شکار کیا ہوا جانور	"	"	حام۔ نوح علیہ السلام کے فرزند
"	۹	تاک۔ انگور کی پل	"	"	جن سے جشی پیدا ہوئے۔
۷۲	۳	تجدو۔ نیا کام کرنا	"	۹	مدار۔ گھومنے کی جگہ
"	"	زدودن۔ صقل کرنا	"	۱۰	انی جاعل فی الارض خلیفۃ
"	۸	تقویم۔ نجومیوں کی فہری۔ زائچہ	"	"	(قرآنی آیت) ین زمین پر اپنا ایک
"	۹	اعصار۔ عصر کی جمع۔ زمانہ	"	"	نائب بنائو الاہوں۔
"	"	وہور۔ دہری کی جمع۔ زمانہ	۷۵	۱	مداد۔ سیاہی

۲	خردہ خردہ - تھوڑا تھوڑا	۴۷	۱۰	آفاق - آسمان کے کنارے دنیا
"	ثغور - ثغر کی جمع - سرحد	"	۱۲	خاتم - انگوٹھی
۳	نار - گرمی - آگ	۴۸	۵	یہود - بھلائی
"	لوح - تختی	"	۴	مصاف - جمع مصنف کی صفت
۱	محکمات - حاصل ہونے والے	"	"	باندھنے کی جگہ مراد جنگ و میدان
"	پیدا ہونے والے	"	"	جنگ
۲	صورت - لستن - وجود میں آنا	"	۸	ناہی - منع کرنا والا
۳	ارج - مرتبہ	"	"	آمر - حکم کرنے والا
۵	قدسیت - پاکی	"	۱۰	ماسوا - جو کچھ کہ خدا کے مواہوا
۸	رقیب - نگہبان - ایک معشوق	۴۹	۱	جرہ - دلیر - نر پرند
"	کے دو عاشق	"	"	صعہ - ممو
۱	عقیم - بانجھ	"	۲	دستور - قانون - قاعدہ
۲	شوق - عشق	"	۴	دوک - چرخے کا ٹکڑا
۸	لَنْ تَرَانِي (تم مجھے نہیں دیکھ سکتے) موسیٰ علیہ السلام نے خدا کو دیکھنے کی آرزو ظاہر کی تو اللہ تعالیٰ فرمایا لَنْ تَرَانِي الخ	"	۵	جمہور - جماعت - گروہ
"	دقیق - باریک	"	"	صور - وہ چیز جس کو اسرافیل علیہ السلام قیامت کے دن پھونکے گا
"	عمیق - گہرا	"	"	جس سے تمام مردے قبروں سے بھل آئیں گے
"		"	۶	حقہ باز - بازیگر - مکار - عیار

گور بئیش و آرام - قبر - جنگلی گدھا	۱۰	۸۰	اُحم - امت کی جمع - گروہ - قوم	۶	۷۹
طائف - طواف کرنے والا -	۱۲	"	شاطر - چالاک - گرہ کٹ - چور -	۷	"
باطن الارض - زمین کی اندر	۱	۸۱	بہادر	۸	"
چیزیں -			محتاج - سامان فروخت	۹	"
کاخ - محل	۳	"	بار دوش - کندھے کا بوجھ تکلیف	۱۰	"
تیشہ - کدال	۵	"	دینے والا -	۱۱	"
جوع - بھوک	۱۱	"	شجر - پھل	۱۲	"
فقر - مفلسی	"	"	شجر - درخت	۱۳	"
رہبان - خدا سے ڈرنے والا -	"	"	زخمہ - مضرب - تار بجاتے وقت	۱۴	"
عیسائیوں اور یہودیوں کا عابد	"	"	انگلی میں پینے کا چھلہ -	۱۵	"
صوت - آواز	۳	۸۲	ارض - زمین	۱۶	"
آوج - بلندی	۴	"	حرب - لڑائی - ضرب مار	۱۷	"
عازہ - ابٹنہ - منہ پر ملنے والا پوڈر	۱۰	"	عروس - دلہن -	۱۸	"
فردیں - بیمار - بیمار کا مہیتہ	"	"	فسون گر - جادوگر - جیل باز	۱۹	"
برگ ریز - پتے گرانے والا -	"	"	حجر - پتھر	۲۰	"
خراں -	"	"	اختلاط - ملنا	۲۱	"
راغ - سبزہ زار	۱۱	"	ثابت - وہ تارہ جو حرکت نہ کرے	۲۲	"
یلقار - دشمن کی فوج پر اچانک	۱	۸۳	سیار - وہ تارہ جو حرکت کرے	۲۳	"
دھاوا کرنا -	"	"	دہ - کلہ نارضی	۲۴	"

۸۳	۲	واثروں۔ ال	۸۶	۶	بکر۔ بے مثل۔ جس کا مثل پہلے نہ ہوا ہو۔
"	۴	اعماق۔ عین کی جمع۔ گہرا	"	۱۱	نوی۔ تازہ۔ نئے
"	۷	طاغوت۔ ایک بت کا نام ہے	"	"	الاسلام جَاءَ غَرِيبٌ۔ اسلام غریب آیا ہے۔
۸۴	۷	شکرت۔ عجیب	"	۶	ایاخ۔ پیالہ
"	"	روح الامین۔ جبریل علیہ السلام	"	"	دُرود۔ تلچٹ
"	۱۰	کلم نگاہ۔ دور بین کا سند	"	۷	قیصر۔ روم کے بادشاہ کا لقب
"	"	کور ذوق۔ ذوق کا اندھا	"	"	کسریٰ۔ نوشیروان اور فارس کے بادشاہوں کا لقب
"	"	جس کو ذوق ہی نہ ہو۔	"	"	پر داختی۔ تونے خالی کیا
"	"	ہرزہ گرد۔ بہبودہ مارے مارے	"	۱۱	خداوندان۔ خداوندان باطل
"	"	پھرنے والا	"	"	لا سے لا الہ کا لاج ہے اور لا سے
۸۵	۲	فی سبیل اللہ۔ اللہ کے راستے میں	۸۸	۸	سے اِلَّا اللہ
"	۶	سرنگوں۔ عاجز۔ ذلیل	"	"	ترک۔ چھوڑ دینا
"	۷	بیضا۔ روشن	۸۹	۲	ضمیمہ۔ شیر
"	"	غزال۔ بہر	"	۵	لن تنالوا الختم کی نہیں پاؤ گے
"	۸	متغیر۔ فوراً حاصل کر نیوالا	"	۱۲	یہاں تک کہ تم خرچ کر دو۔
"	۱۲	کُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ۔ ہر روز وہ ایک دوسری حالت میں ہوتا ہے۔	۹۰	۱	ریا۔ سود۔

۲	۹۰	چنگ - پنچہ	۲	۹۷	حجاب - پردہ
۴	"	ہالک - ہلاک کرنیوالا	۵	"	عروق - عرق کی جمع - رگ - ریشہ
۵	"	رایت - جھنڈا	۹	"	ذبیح اللہ سے مراد حضرت اسماعیل علیہ السلام ہیں -
"	"	قریہ - گاؤں	۳	۹۸	مخلب - پنچہ
۶	"	مادہ - دسترخوان	۴	"	ما زراغ البصر - آنکھوں نے کجی
۷	"	دودھ - خاندان	"	"	ہنیں کی - معراج میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے اللہ تعالیٰ کو اچھی طرح دیکھ لیا -
"	"	کنفیں واحدہ شل ایک جانک	۸	"	رزم - لڑائی
۸	"	کاہن - قال گو - نجوئی	۱۰	"	برنا - جوان
"	"	پاپا - روم کا بہت بڑا راہب	۱۱	"	وثاق - بند - قید - مکان
۹	۹۱	بکم وزیر - موٹی اور باریک آواز	۱	۹۹	الحذر - خوف - اندیشہ
۷	۹۲	فتر اک - شکار بند	"	"	ختمک - ٹھنڈا - اچھا
۱۰	"	ناقہ - اونٹنی	"	"	اثر - نشان
۱	۹۳	موسیٰ کلیم اللہ کیلئے دریائے نیل میں راستہ بن گیا تھا وہ پار ہو گئے	۲	"	جادہ - پگڈنڈی
"	"	فرعون کا لشکر جب اس راستہ پر آیا غرق ہو گیا -	۵	"	شاطر شطرنج باز - چالاک
۶	"	عقیم - بانجھ	"	"	سواد - اطراف شہر
۱۱	"	نقل - نمکین چیزیں کباب وغیرہ	۷	"	مینخ - ابرسیاہ
"	"	ندیم - تہنیں - محفل شراب کا ساتھی			

ماغ۔ ابر۔ کہر	۷	۹۹	راحہ۔ سواری کا جانور	۷	۱۰۲
بعل مردوخ وغیرہ ہونے کے نام ہیں	۹	"	زیر وزبر گردن۔ درہم پر حکم کرنا	۲	۱۰۵
سحاب۔ ابر	۲	۱۰۰	جبال۔ جبل کی جمع پہاڑ	۴	"
قلزم۔ مکہ اور مصر کے درمیان	۳	"	لم یزل۔ ہمیشہ	۶	"
ایک شہر کا نام اس کے کنارے	"	"	جبار۔ سرکش	۱۱	"
جو سمندر ہے اس کو بھی بحر قلزم کہتے ہیں۔	"	"	پا درپے نہادن۔ اتباع کرنا	۱۲	"
دریائے قیر۔ گہرا سمندر جس کا	۵	"	فقیر۔ سمندر کی گہرائی	۴	۱۰۶
پانی سیاہ دکھائی دے بحر اسود	"	"	بید بیضا۔ موسیٰ علیہ السلام کا ہاتھ	۱۱	"
الہ الوصل۔ ملانے والا خدا	۵	۱۰۱	جو گریبان میں لیجانے کے بعد منور ہو جاتا تھا۔	"	"
رب الفراق۔ جدائی ڈالنے والا	"	"	شفاق۔ دشمنی کرنا	۷	۱۰۷
حند۔	"	"	بلج۔ محصول ٹیکس لگان	۴	۱۰۸
مردوخ۔ ایک بت کا نام ہے	۹	"	زجاج۔ شیشہ	"	"
بعل	۱	۱۰۲	سلاسل۔ سلسلہ کی جمع۔ لوہے کی	۵	"
نیلی تنق۔ نیلا پردہ۔ آسمان	۴	"	زنجیر۔	"	"
پف زون۔ پھونکن	۴	۱۰۳	خرطوم۔ سونڈ	۶	"
سطوت۔ دبدبہ	۳	۱۰۴	ذوالخرطوم۔ نتیجہ	"	"
ہلہ۔ کیوں نہیں	۶	"	سودان۔ سوداں۔ حبش کا ایک شہر	۴	۱۰۹
ناقہ۔ اونٹنی	۷	"	سنگ۔ سخت دل۔	۷	"

۱	۱۱۰	نیاگاں - نیا کی جمع - دادانا	۹	۱۱۷	ریش مانند برف - سفید دالڑی
		ماموں - قدر و عظمت	۱۰	"	کسوت - لباس
۷	"	خالد سے مراد سیف اشدریں	"	"	دیر سال - بوڑھا
۸	"	یچم - دریا	"	"	مرو - ترکستان کا ایک شہر
۱۱	"	ساربان - شتریان	۳	۱۱۸	مقام تخت و فوق - دنیا
"	"	حدی - وہ گیت جو شتریان اونٹ	۴	"	ثابت - دہ ستارہ جو حرکت نہ کر
		کو بانکتے وقت گاتے ہیں - اونٹ آپ	"	"	سیارہ - حرکت کر نیوالا ستارہ
		سے مرت ہو کر تیز چلتا ہے -	۵	"	لفظ - بات کرنا - گویائی
۱	۱۱۱	نصیر - کرناے - بانسری - فریاد -	"	"	ادراک - عقل - پانا
		نفرت کرنے والا -	"	"	دری - فارسی زبان کی سات
۳	"	منخیل - کھجور کا درخت			قسموں میں سے ایک قسم ہے -
۴	"	تل - ٹیلہ	۱۱	"	ملک نبل - ملک مصر
۷	"	تیمپہو - لہوا - ایک مشہور پرند	۱۱	"	رو دگنگ - دریائے گنگا مراد
"	"	غمام - ابر			ہندوستان
۳	۱۱۵	رخت برون - سفر کرنا	۱۲	"	ٹراپون - جاپان
۴	"	نوع - قسم	"	"	غلزات - دہات
۴	۱۱۶	ریار - دار کی جمع گھر - ملک - شہر	۵	۱۱۹	سرخوش - جو شخص شراب کے نشہ
"	"	کارخ - محل			ہیں خوشحال ہو - نشہ کے چار درجے
"	"	دو تار - تار عدد کے لئے لاتے ہیں -			میں سرخوش - ترو داغ - یہ مست
					خراب -

معاوضہ میں۔			اس ماہ میں جو بارش ہوا اسکو بھی		
فسوں۔ افسوں۔ نثر۔ جادو	۱۱	۱۳۵	نیاں کہتے ہیں۔ اس بارش کے		
زور ق۔ چھوٹی کشتی	۲	۱۳۶	قطروں سے سیپی میں موتی پیدا		
غوغا۔ شور و غل۔ آدمیوں کی بڑی	۵	"	ہوتے ہیں۔		
جماعت۔ ٹنڈی دل۔ فریاد			حجر۔ شریف۔ آزاد	۵	۱۲۹
رطل۔ آدھ سیر۔ شراب کا پیالہ	۷	"	کنیز۔ لونڈی	"	"
شراب کا پیالہ جس میں آدھ سیر			تفن۔ مائل۔ مت ہو۔	"	"
شراب سما سکے۔			جلیلہ۔ بزرگ۔	۱	۱۳۳
شحنہ۔ کو تو ال	۸	"	حلاج۔ خیاگر۔ اس سے مراد	"	"
ارمغاں۔ تحفہ۔ انوکھی چیز	"	"	منصور ہیں۔		
سبد۔ ٹوکری	۹	"	قفیز۔ تالاب	۵	"
کم۔ دریا	۹	۱۳۷	برودت۔ سردی	۸	۱۳۲
قیماش۔ کپڑے	۱۰	"	کو کب۔ بڑا روشن ستارہ	۹	"
خنخ۔ دھاگا	۱۱	"	بر۔ بدن	۱۲	"
تار۔ تانا	"	"	الست۔ ازل جبکہ اللہ تعالیٰ	۱	۱۳۵
پو۔ غنغف پود۔ بانا	"	"	نے اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ فرمایا تھا		
سیر بیروں زردن۔ ظاہر ہونا	۲	۱۳۸	صہیا۔ شراب	۳	"
شوق۔ چیرنا۔ شگاف ہونا	۵	۱۳۹	در خور۔ لائق۔ سزاوار	۸	"
نشور۔ قبروں سے اٹھنا۔ زندہ ہونا	"	"	بملک جم۔ جمشید کی سلطنت کے	۱۰	"

۱۳۹	۶	بیم دریا۔ خوف اور امید	۱۵۵	۲	درد۔ تلچٹ
"	۷	غرق۔ ڈوبنا	"	۵	ایاق۔ شراب کا پیالہ
"	۱۰	جسور۔ جس کی جمع۔ مرد دلیر	۱۵۷	۱۱	رزم۔ لڑائی
۱۴۰	۱	ناوک۔ تیر	۱۵۸	۷	تاسیس۔ بنیاد رکھنا۔ مضبوط کرنا۔
"	۷	آنی۔ آسن سے۔ وقت۔ لمحہ	"	۸	ارغنون۔ ارگن۔ ایک مشہور باجا
۱۴۱	۲	نیرو۔ قدرت طاقت۔ زور	۱۵۹	۳	واکردن۔ کھولنا
"	۳	جبر۔ کسی کی حالت کا اچھا کرنا۔ کسی پر سختی کرنا۔ ٹوٹے پر پٹی باندھنا۔	"	۷	کیش۔ ترکش
۱۴۲	۱۰	ہمجا۔ لڑائی۔ جنگ	"	۱۰	الغرض الخ طلاق میرے پاس ہے
۱۴۵	۷	رنگ۔ رنج و غم۔ قوت۔ جان	۱۶۰	۸	برای چیز ہے۔
"	۹	نفع خوشی۔ تندرستی۔	"	۱۲	ایا۔ انکار
"	۹	ارژنگ۔ چین کا مشہور نقاش	۱۶۱	۳	والا۔ بلند
۱۴۸	حاشیہ	مانی چین کے مشہور نقاش کا نگار خانہ	"	۱۰	لعبت۔ کھلونا۔ گڑیا
"	۱۴۸	پیدا کیا پھر اندازہ لگایا اس کے بعد	۱۶۵	۸	نیرزم۔ لائق نہیں ہوں
"	"	راہ راست بتایا۔	"	۹	تندر۔ یاد دل کی گرج
۱۴۹	۹	جبین۔ پیشانی	۱۶۶	۱	دڑھ۔ چمڑے کا کورا۔ تسرہ
۱۵۰	۴	فقط۔ جس کا انتظار کیا جائے۔	"	"	مطروود۔ باندہ
"	حاشیہ	جو وقت تو نے تیرازا۔ تو تو نے نہیں مارا	"	۲	مردود۔ نکالا ہوا۔ ذلیل
۱۵۲	۷	سکر۔ نشہ۔ مستی	"	"	احراق۔ جلانا
"	"	"	"	"	نفور۔ بھاگنا۔ نفرت کرنا۔ نفور۔ نفرت

تندر۔ بادل کی گرج	۹	۱۷۲	کرنے والا		
المان۔ جرمن	۱	۱۷۵	طاغوت۔ بت۔ لات و عزی	۳	۱۶۶
ز و۔ دریا	۷	"	کفجی۔ سانپ کا پھن	۴	۱۶۷
دیر باز۔ زمانہ دراز	"	"	نہنگ۔ گرچھ	۵	"
ثغور۔ سرحد	۱	۱۷۶	سبک۔ کم وزن	۴	۱۶۸
پزشک۔ طبیب	۱۲	"	سحاب۔ ابر	۱	"
زجاج۔ کانچ۔ زجاجی۔ کانچ	۸	۱۷۷	تاموس۔ عزت۔ احترام۔ بیاست	۹	"
بنانے والا۔			ترشد۔ غلین۔ ذلیل	۵	۱۶۹
لا۔ نہیں۔ جس کی نفی کیلئے۔	۱	۱۷۸	ورد۔ وظیفہ	۱۰	"
الآ۔ مگر۔ حرف استثنا	۷	"	یَا لَیْتَ قُوِّحِیْ یَعْلَمُوْنَ کاش	"	"
کن۔ وکان۔ کن یعنی ہر جا۔ خدا	۳	۱۸۰	میری قوم جان لیتی۔		
کا حکم، وکان۔ پس ہو گیا۔			عستری۔ بڑی بھئی	۲	۱۷۰
ساحت۔ میدان	۶	"	لُبَّیم۔ خیل۔ نالائق	۸	"
طباب۔ خیمہ کی رسی	۱۲	"	کرب۔ بے چینی۔ غلینی	۳	۱۷۱
ناب۔ خالص	۸	۱۸۱	شمر۔ چنگاری	۴	"
دودھ۔ خاندان	۴	۱۸۲	ہدم۔ ڈھادینا۔ بربادی	۸	"
قیاب۔ تہ کی جہ۔ برج بکس	۴	۱۸۳	ابعض۔ سفید	۳	۱۷۲
میسو۔ عالم علوی۔ بہشت۔ رنگن	۳	۱۸۵	مولا۔ مالک	۵	"
شیشہ۔			مرو۔ گزرنا	۸	"

۱۸۶	۲	قمار - لونڈی -	۱۹۳	۳	احمر - سرخ
"	"	قمار - جو	"	۱۰	ولر - کشمیر کی ایک جھیل کا نام
۱۸۷	۱	سپند - ہندی کے بیج	۱۹۴	۵	سطوت - دیدار - شان و شوکت
"	۲	تردستی - ہاتھ کی صفائی - چالاکی	۱۹۵	۲	درا - گھنٹہ
"	۱۱	شعبہ بازی	"	۳	بیخ - برف - جامہ پانی
"	۲	خنگ - گھوڑا	"	۸	تشکیل - شکل بنانا
۱۸۸	۲	لک - ابر کا ٹکڑا	"	"	تخریب - خراب کرنا
"	"	ومن - نجاست پھینکنے کا مقام -	۱۹۶	۷	مغنیہ - مے فروش کا لڑکا - اچھی
"	"	گھوڑ -	"	"	شراب بنانے والا -
"	۶	زرگس شہلا - وہ زرگس جس کا رنگ	۱۹۷	۲	شدراب کا پیالہ
"	"	سفید مائل بہ سیاہی ہو -	"	۶	خیام - خیمہ کی جمع
"	"	نسترن - نستر کا مخفف - سیونی کا پھول	"	"	قصور - قصر کی جمع محل
۱۸۹	۱۰	خیابان - چمن - وہ سڑک جس کے	"	۷	غرفہ - درجہ - بالا خانہ
"	"	دونوں جانب درخت ہوں -	۱۹۸	۳	شگرف - نادر
۱۹۰	۸	راو - بہادر - سنی	"	۴	جسم - جسد
"	۱۰	کوکب - ستارہ	۱۹۹	۱۰	کشت - آتشکدہ
۱۹۱	۴	اولی الاہر منکم - بادشاہ تہار	۲۰۰	۶	دوک - چرخہ کا ٹکڑا
"	"	ہیں سے -	"	"	رشتہ - رشتہ
"	۵	خویش با تر - خود کو مشادینے والا	۲۰۱	۴	وداد - دوستی - محبت

۲۰۱	۹	۲۰۵	۸	یدرو حنین۔ جنگ بدو۔ جنگ حنین	نار۔ تحفہ ہے انار کا
"	"	"	۱۰	جذب کشمش	نمن۔ قیمت
۲۰۳	۳	۲۰۶	۲	زبلون۔ بد۔ ناجز	یاسمن۔ چنبلی
"	۹	"	۳	سقف۔ چھت	کرپاس۔ روئی
"	"	"	۶	اساطین۔ جمع۔ اسطوان۔ ستون	قفار۔ بیابان
"	"	"	۷	عقیقہ۔ ایک سرخ رنگ کا قیمتی پتھر	عیار۔ سونا چاندی تولنا۔ کسوٹی
"	"	"	۹	یشم۔ رشب۔ ایک قیمتی پتھر	اثوت۔ برادری
"	"	۲۰۷	۸	پرچیں۔ درختوں کی باڑ	یراق۔ زیبائش کی چیزیں۔
"	۱۰	"	"	نطاق۔ کمر بند	زرہ بکتر
"	۱۱	"	"	اوزنگ۔ تحفہ	دُر۔ موتی
"	"	"	۱۰	جسم خشم۔ جشمید کی شان و شوکت	زنگ۔ گھنٹہ۔ گنگرو۔
"	"	۲۰۸	۳	رکینہ والا۔	عرق۔ پسینہ
۲۰۹	۹	"	۱۱	شنگ۔ چور۔ شوخ طبع	سقیقہ۔ کھانا کھرا پرکھا
"	"	۲۰۹	۲	تقلید۔ پیروی کرنا۔	ساق۔ پٹلی
۲۱۰	۶	"	"	سینجید۔ آفتاب کی روشنی	قطع مو۔ بال کٹوا
"	۱۲	"	۵	کنہ۔ حقیقت۔ ماحولیت	خط لائینی۔ لائینی تحریر
۲۰۵	۶	"	"	عری۔ نیر و ناز	عرامہ۔ شعلہ
"	۸	"	"	نارون۔ انار کا درخت	درک۔ عقلمند

سیمیہ - وہ علم جس سے روح ایک بدن سے دوسرے بدن میں منتقل کر سکتے ہیں -	۷	۲۱۷	چھاؤں شہر - مسلسل کوشش	۱۱	۲۰۹
قنیغم - بشیر -	۸	"	رنگ - خوشی - حسن و خوبی -	۸	۲۱۰
حمام - کبوتر	۹	"	ناچ گانا - کرو فریب		
لحد - قبر	۱۰	۲۱۸	حرم - اقباط	۳	۲۱۱
دو - دزدہ	"	"	عقدہ - گرہ	۴	"
پور - بیٹا	۴	"	حریر - ریشم	۷	"
رہبانی - زابدی	۷	"	زار - زیارت کرنیوالا	۳	۲۱۳
ریز ریز - ریزہ ریزہ	۳	۲۱۹	کاؤ کاؤ - کاوش - غلش -	۱۰	"
ایوان - محل	۴	"	سخت محنت -		
کارخ بریں - بلند عمل	"	"	سبیل - سبیل کی جمع راستہ	۲	۲۱۲
ابن السبیل - مسافر	۳	۲۲۰	کاؤیدن - کھودنا	۱	۲۱۵
غزال - ہرن	۲	۲۲۱	لوش - امرت - شہد	۳	"
خطا - ایک شہر کا نام ہے - یہاں کی ہرن میں شک ہوتا ہے	"	"	حضر - وطن	۲	۲۱۶
سر - تخت	۳	"	نخیل - کھجور کا درخت	۵	"
طاگر - پرند	۱۰	"	رحیل - سفر کرنا	۵	"
قشر - چھلکا - پوست	۲	۲۲۲	مرغ - چرواہا	۲	۲۱۷
			یش - بھیر - بھیرٹی	۶	"
			فیرنج - مغرب نیرنگ - جادو	۷	"
			کرو جیلہ -		

۲۲۳	۷	عجیدہ غلام۔ مولا۔ مالک	۲۳۳	۳	قصر۔ گہرائی
۲۲۴	۱۰	نجیب۔ شریف	"	۸	نسیم۔ ہلکی ٹھنڈی ہوا
۲۲۵	۶	زندیقی۔ بے دین	"	۹	مستاع۔ سامان۔ فائدہ
۲۲۶	۲	رجعت۔ بازگشت	"	"	بہا۔ رونق۔ قیمت
"	۶	حجۃ۔ زندہ۔ نام خدا تعالیٰ	۲۳۴	۵	زہار۔ پناہ۔ جہلت۔ عہد و پیمان
"	"	قیوم۔ قائم رہنے والا۔ نام خدا تعالیٰ	"	"	امانت۔ خوف۔ پرہیز
"	۷	اتنی قریب۔ میں نزدیک ہوں	"	۸	نطاق۔ کمر بند
"	۸	لاہوت۔ عالم ذات الہی	"	۱۱	صوم۔ روزہ
"	"	جبروت۔ مرتبہ وحدت	"	"	صلوات۔ نماز
۲۲۷	۱	سیلمانی۔ پادشاہت	"	۱۲	ساز و برگ۔ اسباب۔ مددگار
"	۷	سلمانی۔ منسوب بہ حضرت سلمان	"	"	حُجبت۔ محبت
"	"	مراد فیری	"	"	ترس۔ خوف
"	۱۱	شیرازہ۔ انتظام۔ بندش	۲۳۵	۶	تھی۔ خالی
۲۲۹	۲	پوزش۔ نصیحت۔ عذر	"	"	بہمی۔ بہتری۔ رونق۔ روشن
"	۷	طبرخول۔ صندل سرخ۔ آتش	"	۸	دستے۔ طاقت یافتہ عطا فرما۔
"	"	بید سرخ۔	"	"	امر کے لئے ہے۔
۲۳۰	۷	مہر نیر۔ روشن آفتاب	"	۱۰	دو۔ دوہواں
"	۱۱	تینک جانی۔ کم ظرفی	"	۱۲	درجی الا علی۔ میرا پروردگار بہت
۲۳۱	۲	تراود۔ اصل۔ نسب	"	"	اعلیٰ ہے۔ سجدہ کی تسبیح۔

چہول۔ بڑا جاہل	۲	۲۳۹	ناقصہ۔ اونٹنی	۱	۲۳۹
شباب۔ جوانی	۶	"	زمام۔ بچیل	"	"
زراغ۔ کوا	۱۱	"	ٹھم۔ پھر	۳	"
کرگس۔ گدھ	"	"	مجاز۔ حقیقت کے خلاف	۵	"
سواد۔ علاقہ	۱۲	"	زفج۔ جنت	۶	"
مہور۔ آفتاب	"	"	آسیا۔ ایشیا	۷	"
صدق مقال۔ سچ کہنا	۱	۲۴۰	مرزو پوم۔ زمین و لایت	"	"
اکل۔ کھانا	"	"	لوک۔ ضیفی سے بچوں کی طرح زالوں	۹	"
فرید۔ بچتا	۳	"	کے بل چلنے والا۔ عاجز۔	"	"
نجیب۔ شریف	۶	"	فتراک۔ شکار بند	۱۰	"
فرس۔ گھوڑا	۷	"	بحرین۔ بحیرہ روم۔ بحیرہ فارس۔	۳	۲۳۷
جیاو۔ تیز رفتار گھوڑے	۸	"	دو دریا۔	"	"
ہیجا۔ جنگ	۹	"	ظرف۔ برتن۔ حوصلہ۔ قلمندی	"	"
تندیاو۔ آندھی	"	"	حسن۔ معلوم کرنا۔ حرکت کرنا	۶	۲۳۸
طائف۔ طواف کرنے والا	"	"	نقرہ۔ چاندی	"	"
کمر۔ ٹیڈ	"	"	مس۔ تانبا	"	"
رستخیز۔ قیامت	۱۰	"	ایاغ۔ شراب کا پیالہ	۱۱	"
نژند۔ ذیل	۱	۲۴۱	عجول۔ جلدی کرنے والا	۲	۲۳۹
بیطار۔ سالوتر	۲	"	ظلم۔ بڑا ظالم	"	"

۲۴۱	۳	یکراں - گھوڑا	۲۴۲	۱۰	بصیر - بنیا
"	۴	قلب - دل	"	"	ضریر - نابینا
"	۱۰	قرن کی جمع ۳۰ یا ۸۰	۲۴۳	۶	صہبا - شراب
"	"	یا ایک سو سال کی مدت	"	۷	مآب - جائے بازگشت
"	۱۱	ستر - پردہ - پوشیدہ مقام - عزت	۲۴۴	۱	ہیزم - سوکھی لکڑی
"	"	زوج - شوہر	"	۱۱	اب - باپ
۲۴۲	۴	پہننا - وسعت	"	"	جلد - دادا
"	۸	نیا گھاں - مانباپ کے طرف کے بزرگ	۲۴۶	۱	فقیب - صبر
"	"	لوگ			

احمد حسن جعفر علی تاجرت
دار میں احمد آباد دکن

۶۱۹۲۵

انتظامی مشین پر لیس
خادم الخطاط محمد آصف

تعداد (۱۵۰۰)

